

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

**"Globalizace - sociologická reflexe. Pojetí globalizace
u Anthony Giddense, Zygmunta Baumana
a Ulricha Becka."**

Diplomová práce

České Budějovice 2011

Autor práce: **Veronika Bielková**

Vedoucí práce: **Mgr. Marek Šebeš, Ph.D.**

Studijní obor: **ČJ-OV/ZŠ**

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 28.11. 2011

.....
Veronika Bielková

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce Mgr. Marku Šebešovi, Ph.D., za odborné vedení, připomínky, zájem a cenné rady při psaní této diplomové práce i za čas, který mi věnoval.

Obsah

Úvod.....	8
1. Globalizace.....	10
1.1 Ke kořenům slova globalizace	10
1.2 Vysvětlení pojmu.....	11
2. Historické kořeny globalizace.....	13
2.1 Historické předpoklady globalizace.....	13
2.2 Rozvoj globalizace.....	14
3. Globalizace v díle Anthony Giddense.....	16
3.1 Medailonek A. Giddense.....	16
3.2 Kde se nacházíme?.....	17
3.3 Modernita.....	18
3.3.1 Jak definovat modernitu.....	18
3.3.2 Ambivalence modernity.....	21
3.3.3 Modernita X postmodernita.....	23
3.4 Giddensův přístup ke globalizaci.....	25
3.4.1 Globalizace znamená.....	25
3.4.2 Dimenze globalizace.....	27
3.4.3 Co je to riziko?.....	29
3.4.4 Otázka bezpečí a nebezpečí	30
3.4.5 Důvěra.....	33
3.4.6 Tradice.....	34
3.5 Globalizace v osobní sféře.....	35
3.6 Politika a globalizace.....	38
4. Globalizace v díle Zygmunta Baumana.....	40
4.1 Stručný životopis Z. Baumana.....	40
4.2 Pojetí globalizace.....	41
4.3 Vliv globalizačních procesů.....	43
4.3.1 Vnímání prostoru a času.....	43
4.3.2 Vzdálenost.....	45
4.3.3 Lokální versus globální.....	46

4.3.4 Celosvětový aspekt hierarchie mobility.....	46
4.3.5 Glokalizace.....	48
4.3.6 Otázka zachování identity.....	49
4.3.7 Individualizace.....	50
4.4 Tekutá modernita.....	51
4.4.1 Nestálost a nejistota v tekuté modernitě.....	52
4.4.2 Tekutý moderní život a jeho nebezpečí.....	54
5. Pojetí globalizace podle Ulricha Becka.....	58
5.1 Ulrich Beck.....	58
5.2 Globalizace.....	59
5.2.1 Globalismus, globalizace, globalita – jaký je rozdíl?.....	59
5.3 Jak popsat současnou společnost?.....	62
5.3.1 Světová společnost	62
5.3.2 Druhá moderna.....	64
5.3.3 Riziková společnost.....	66
5.4 Politika a stát.....	69
5.4.1 Denacionalizace.....	70
5.4.2 Kosmopolitní politika, práva a demokracie.....	72
6. Komparace přístupů ke globalizaci v dílech A. Giddense, Z. Baumana a U. Becka.....	73
6.1 Rozdíly a shody v pojetí globalizace Giddense, Baumana a Becka.....	73
6.2 Definování současné společnosti.....	76
6.3 Rizika a nebezpečí v globálním věku.....	78
6.4 Globalizace každodenního života.....	80
6.5 Jak působí globalizace na politiku?.....	83
Závěr.....	86
7. Citované literární zdroje a jiné prameny.....	90

Anotace

Diplomová práce nazvaná "Globalizace - sociologická reflexe. Pojetí globalizace u Anthony Giddense, Zygmunta Baumana a Ulricha Becka." se zabývá otázkou, jak se soudobé sociologické myšlení vyrovnává s fenoménem globalizace. V úvodní části práce představuje základní obrysy sociologického pohledu na globalizační procesy a jejich historické kořeny. Hlavní část práce je věnována porovnání pojetí globalizace u tří významných sociologických teoretiků, Anthony Giddense, Zygmunta Baumana a Ulricha Becka, což zahrnuje podrobnou analýzu děl vztahujících se k tématu globalizace. V příslušných pasážích práce věnuje pozornost stěžejním tématům, která jsou v souvislosti s globalizací diskutována na poli soudobé sociální teorie (globalizace, lokalizace a glokalizace; denacionalizace; konvergence globální kultury; apod.). Diplomová práce vychází z klíčových děl těchto autorů, jejich ohlasu ve vědecké komunitě a z vlastní kritické analýzy.

Annotation

The diploma thesis called „Globalization – sociological reflection. Conception of globalization by Anthony Giddens, Zygmunt Bauman and Ulrich Beck“ reflects the question, how sociological thinking deals with the phenomenon of globalization. In the introduction part of the Thesis is a basic outline of sociological perspective on globalization issues and this historical roots. The main part is devoted to comparing the concept of globalization of the three major sociological theorists, Anthony Giddens, Zygmunt Bauman and Ulrich Beck, which includes a detailed analysis of the works related to the theme of globalization. The relevant sections of the Thesis pays attention to the key topics that are discussed in the context of globalization in the field of contemporary social theory (globalization, localization and glocalization, denacionalization, the convergence of global culture, etc.). This Thesis is based on the key works of these authors, their reaction in the scientific community and my own critical analysis.

Úvod

Diplomová práce s názvem "Globalizace - sociologická reflexe. Pojetí globalizace u Anthony Giddense, Zygmunta Baumana a Ulricha Becka." se bude snažit podat ucelený pohled na koncept globalizace v ohlasech tří významných sociologických teoretiků, tedy - jak již název napovídá – bude vycházet ze stěžejních děl A. Giddense, Z. Baumana a U. Becka.

Téma této diplomové práce jsem si vybrala z toho důvodu, že o globalizaci slycháme prakticky denně, ale jen málokdo skutečně ví, co je tímto kouzelným slůvkem myšleno. Téměř každý má pojem globalizace ve své slovní zásobě, ale jen nevelká část světové populace si ho dokáže správně vyložit. Každý laický pozorovatel si globalizaci a její procesy spojuje s něčím jiným, jeden vidí pouze globální problémy, ekologickou otázku, se kterou je globalizace velmi často spojována v médiích, ale to není jediná zásadní problematika. Druhého zase napadne globalizace v souvislosti s hospodářstvím, se vznikem multikulturních společností, či s technologickým rozvojem. Ve všech těchto oblastech, i v mnoha jiných, se projevují globalizační procesy, ale všechny tyto pohledy jsou pouze dílčí. Tato okleštěnost globalizace na jednodimenzionální hledisko je zdrojem nedorozumění. Globalizace má multidimenzionální charakter a zaměřit se jen na jednu oblast není postačující k celkovému pochopení globalizačních procesů. Snažila jsem se v této práci obsáhnout a popsat proměny ve všech oblastech, kterých se globalizace dotýká. Kromě kulturních, politických, ekonomických a ekologických aspektů, jsem se také zaměřila na její důsledky projevující se v běžném, každodenním životě.

Tato práce si klade za cíl podat přehled o názorech na globalizaci tří významných sociologů, analyzovat jednotlivé koncepty globalizace, a poté vytvořit jejich komparací pohled na globalizaci zasazenou do kontextu současnosti. Snaží se najít shody a rozdíly jednotlivých pojetí u A. Giddense, Z. Baumana a U. Becka, z čehož by měl vzniknout ucelený koncept chápání globalizace a jejích důsledků.

Práce je rozdělena do kapitol a podkapitol, které jsou mezi sebou provázány, i když by se na první pohled mohlo zdát, že vzájemně nesouvisí. Úvodní část nás seznamuje s pojmem globalizace obecně, snaží se zjistit, jak a kdy tento termín vznikl a kdy vešel do odborného i veřejného povědomí. Globalizace jako pojem je značně nejednoznačná. Stejně nejednoznačný, jako definice pojmu, je také historický vývoj globalizace. Kdy vlastně

samotný proces začal? Kde má kořeny? Kdy se naplno projevil? To jsou otázky, které jsem se zde snažila zodpovědět.

Další kapitola se zaměřuje na rozbor pojetí globalizace v dílech Anthony Giddense. Nejprve se seznámíme s celkovou tvorbou autora a jeho působením na poli sociologické vědy, a poté následuje analýza jeho pohledu na současnou společnost (jak se změnila vlivem globalizačních tendencí) a na to, jak vůbec vysvětluje pojem globalizace. Zaměřuji se i na popis změn různých institucí, které Giddens označuje jako „skořápkové“, například transformaci v chápání rodiny, a také změny v pojetí tradic. Posledním tématem v kapitole týkající se výlučně A. Giddense je globalizace politiky (politické aspekty globalizace).

Následuje část diplomové práce, která je věnována analýze myšlenek Zygmunta Baumana v jeho stěžejních dílech týkajících se globalizace. Jako hlavní témata této kapitoly jsem zvolila otázky změny vnímání času a prostoru, ambivalentní charakter globalizace x lokalizace a vysvětlení pojmu glocalizace, v neposlední řadě pak také změny společnosti v tzv. tekuté modernitě a samozřejmě i nebezpečí a rizika, která provázejí globalizovanou společnost.

Předposlední kapitola popisuje téma globalizace v pojetí Ulricha Becka. Jednotlivé podkapitoly se věnují klíčovým tématům, které jsou nápomocné pro pochopení současného stavu společnosti, popisují, jakým způsobem a v jakých oblastech se projevují globalizační vlivy a do jaké formy se koncipuje naše současná společnost. Nevynechala jsem ani teorii rizikové společnosti, protože narůstající rizika spojená s globalizací nabývají nemalých rozměrů. Dále se věnuji tzv. denacionalizaci, což ve zkratce znamená oslabování role národního státu v rámci světové společnosti druhé moderny. Popisují také možné východisko, kterým by podle U. Becka měla být snaha o rozšíření národněstátní politiky o kosmopolitní rozměr.

V závěrečné části diplomové práce jsem se snažila porovnat a analyzovat jednotlivé přístupy ke globalizaci všech výše zmíněných teoretiků. Pokusila jsem se najít styčné body, jakási záchytná témata, kterým se věnují vždy alespoň dva ze tří sociologů. Podkapitoly tedy analyzují globalizaci obecně, stav současné společnosti, nebezpečí a rizika, která provázejí nově utvářený globalizovaný svět, snaží se zachytit veškeré změny v každodenním životě světoobčanů a vlivy globalizace na politické dění.

1. Globalizace

1.1 Ke kořenům slova globalizace

Zalistujeme-li v naučných či ekonomických slovnících vydaných do 80. let minulého století, nenalezneme jedinou zmínku k heslu globalizace. Velice podobná je situace u etymologických slovníků. Slovo globalizace se objevilo až v 80. letech 20. století. Pravděpodobně k tomu přispěl výrok kanadského sociologa Marshalla McLuhana o „globální vesnici“ z konce 60. let. Globální vesnice měla znázorňovat formu budoucího světa. Globální samozřejmě proto, že tento předpoklad zahrnuje celosvětové měřítko, a vesnice proto, že McLuhan předpokládal, že k sobě lidé budou mít tak blízko, jako obyvatelé jedné vesnice (v rámci téměř sousedských vztahů). 60. léta v Americe totiž provázelo především masové rozšíření takových vynálezů jako telefon, televizor, ty se dokonce dostaly do téměř každé domácnosti, a také nástup masového automobilismu, což výrazně determinovalo McLuhanovu tezi.¹ (Brdička 1998)

Dagmar Jakubíková se zmiňuje o prvním použití pojmu globalizace v odborném textu. Poprvé se tedy toto slovo objevilo v díle Theodora Levitta (americký ekonom) v roce 1985, který ho spojoval s vývojem světového hospodářství. (Jakubíková 2006)

Václav Bělohradský se zabýval tímto pojmem a došel k závěru, že globalizace jako pojem byla vtažena do tzv. „*velkovýroby instantních kontextů na jedno použití*“, které zprostředkovává jakési prchavé informace. Do této kategorie módních slov bychom mohli zařadit i průmyslová loga jako je Coca-cola či Microsoft, které se stávají „*mýty jednoho slova*“. (Bělohradský 2008)

Z jazykovědného hlediska je základem tohoto termínu latinské slovo globus – tedy v původním významu koule, jako další význam uvádí Rejzek (2001: 186) také kotouč či chumáč a potažmo také zeměkoule. Od tohoto slovního základu bylo utvořeno přídavné jméno globální, které nese význam souhrnný, celkový, či celosvětový přeneseně právě od glóbu. Dnes již slovo globalizace znají překladové slovníky ve všech jazycích světa.

---

¹ pozn. McLuhan zemřel v roce 1980, nedožil se tak ani rozšíření světové pavučiny (World Wide Web) a jejího pozdějšího přirovnání právě k jeho globální vesnici – byl by zřejmě potěšen, jak je jeho předpoklad výstižný.

1.2 Vysvětlení pojmu

Pojem globalizace zahrnuje především rostoucí propojenost současného světa (dokonce se mluví o „zmenšování“ světa, a to jak v prostorovém hledisku, tak i časovém) ve všech oblastech života lidí. Fenomén globalizace prostupuje řadu vědních oborů, dokonce zdánlivě nesouvisejících odvětví a spekter společenských disciplín, můžeme se tak setkat s globalizací v oblasti ekonomické, politické, ale i kulturní či sociální. (Jeníček 2000: 51–56; Mezříčský 2003: 9–10) Proces globalizace je velmi rozšířeným tématem a jako pojem je středem pozornosti různých odborníků v časovém rozmezí posledních 30. let. Přes všechnen zájem o globalizaci prozatím neexistuje žádná ucelená koncepce diskurzu globalizace.

Globalizace je jedním z módních slov, které mají zvláštní vlastnost: čím více se vysvětlují, tím ztrácejí na vlastní průhlednosti. (Bauman 1999: 7) Proč je vůbec nutné snažit se tento pojem ozřejmit? Ulrich Beck k tomuto termínu uvádí: „*Globalizace je bezpochyby nejvíce používané – zneužívané – a nejméně definované, pravděpodobně nejméně pochopené, nejmlhavější a politicky neúčinnější slovo (heslo, předmět sporu) posledních, ale také následujících let.*“ (Beck 2007a: 31)

V knize Unikající svět od Anthonyho Giddense se dočteme, že globalizace je jakýmsi „*balíkem změn*“, které přetváří způsob našeho života. (Giddens 2000:13–14, 24) Není to pouze jeden proces, je to složitý soubor procesů, které jsou ve vzájemné interakci. Nevyvíjí se samozřejmě naprosto rovnoměrně a všechny dopady globalizace rozhodně nejsou příznivé.

Pojem globalizace povětšinou chápeme jako dlouhodobý a nekonečný proces vzájemného propojování osudů lidí na naší planetě, který zahrnuje změnu integrace společnosti. Tato změna integrace vychází z historických předpokladů, je přirozená a jistým způsobem i nevyhnutelná. Protože společnost se nejprve sjednocovala na úrovni regionální, později na úrovni národní a v současnosti se musí začít orientovat na celosvětovou úroveň. Jinými slovy je globalizace definována jako celosvětový společenský proces, vedoucí ke stále vyšší vzájemné propojenosti a závislosti všech oblastí světa. Globalizace je proces, který s sebou nese postupné rozšiřování okruhu veřejných statků na globální úrovni. Zároveň s procesem globalizace se prolíná ještě proces završení lidské dominance na Zemi. Anthony Giddens vystihl základní podstatu takto: „*globalizace může být definována jako zintenzivnění celosvětových sociálních vztahů, které spojují vzdálené*

lokality takovým způsobem, že místní události jsou formovány událostmi dějícími se mnoho mil daleko a naopak“. (Giddens 2003: 62)

International Monetary Fund, Mezinárodní měnový fond definuje globalizaci jako *„rostoucí ekonomickou vzájemnou závislost jednotlivých zemí ve světovém měřítku v důsledku rostoucího objemu a druhu přeshraničních transakcí zboží a služeb a toku mezinárodního kapitálu, jakož i rychlejšího šíření technologií.“* (Mezřický 2003: 10)

Často slyšíme nebo čteme o globalizaci jako o neomezené ohromné vnější síle, která není ničím a nikým řízena. Mohli bychom ji přirovnat stejně jako Zuzana Lehmannová (2003: 175–177) k *„vlaků řídicím se šílenou rychlostí do tunelu katastrof“*. S tím máme spojené především negativní následky – zhoršování životního prostředí, amerikanizaci, rozvrat lokálních kultur a společností, ohrožení tradic i vlastní identity. Na druhé straně ale globalizace nezapřičiňuje pouze negativní následky, nevyvolává pouze hrozby katastrofálního vývoje světa, procesy globalizace také umožnily rychlejší cestu pokroku, rozvoje ekonomické prosperity, multikulturní pestrosti, rozvoje technologií atd. Abychom pochopili globalizační procesy, které se projevují jako velmi složité společenské jevy, musíme především přistoupit na neodvratné změny prostoru. Jedná se o zmenšování pomyslné, v myšlení lidí, což je způsobeno především rozmachem možností, způsobů a nástrojů společenského překonávání vzdáleností (jak prostorových, tak časových) a „hranic“. Teoretikové globalizace nehodnotí svět, neříkají, že něco bylo, je, bude lepší, něco horší, ale snaží se o co nejširší pohled na všechno, co s globalizací souvisí, a pak už záleží na každém, jak se k tomu postaví.

Jednoznačná definice vysvětlující pojem globalizace vlastně neexistuje, stejně tak neexistuje ani jednotná teoretická reflexe. Definovat globalizaci, jak trefně popsal Ulrich Beck, je velmi podobné *„pokusu přibít pudink na stěnu“*. (Beck 2007a: 32) Pojem a diskurz globalizace jsou tak neostré právě proto, že vlastně ani jistě nevíme, kdy globalizace jako taková vůbec začala.

2. Historické kořeny globalizace

Termín globalizace se ještě na konci 80. let téměř nepoužíval, „*vynořil se odnikud, aby se ujal bezmála všude*“. (Giddens 2000: 18) Globalizace jako taková se stala středem zájmu teoretiků zhruba od šedesátých let 20. století, ale její projevy lze nalézt již mnohem dříve.

2.1 Historické předpoklady globalizace

Je zřejmé, že se globalizace jen tak neobjevila z ničeho nic, ale projevovala se z nejširšího hlediska snad od počátku lidské existence.

Globalizační tendence z tohoto dlouhodobého hlediska jsou nasměrovány již do počátků neolitické revoluce. Proč? Protože ji samou můžeme brát jako technologickou revoluci té doby. Přinesla jednak rozvoj zemědělství, jednak rozvoj v oblasti socializace, protože s touto dobou je spojeno zakládání sídel v podobě budoucích městských osídlení. Samozřejmě nesmíme zapomenout, že v době neolitu dochází k dělbě práce, do této doby také datujeme rozvoj řemesel a počátky vědy. Velmi důležitým mezníkem je také vznik nové „vrstvy“ mezi přírodou a člověkem, a tou je kultura. Důsledkem neolitické revoluce vlastně vznikly „lokální“ kultury (např.: sumerská, egyptská, čínská,...) Tím začal postupný vývoj lidských kultur. Například i rozrůstání Římské říše je globalizačním procesem, protože její rozpínavost závisela nejen na lidské mobilitě, ale vlastně i na komunikaci. Ve středověku se začíná rozvíjet obchod mezi státy a velkým posunem v tomto odvětví jsou zámořské objevy. Takto vznikl globální koloniální systém. Bezprostřední předpoklady globalizace se začínají formovat právě od počátku evropského novověku, je to období počátku rozvoje moderních věd a technologie. (Lehmannová 2003: 9–27)

Pokud uvažujeme jednotlivé dimenze globalizace, tak Ulrich Beck počátek hospodářské globalizace posazuje do 16. století, kam je také datován počátek kolonialismu. Ale není to zcela jednoznačné, dalším možným počátkem by mohl být až nástup mezinárodních koncernů, nebo také odbourání pevných směnných kurzů. Jiní zas považují za počátek hospodářské globalizace zhroucení východního bloku. Nástup globalizace je velmi těžké určit, protože každý z těchto mezníků je stěžejní změnou, ale která z nich je skutečně začátkem? Viz tabulka:

Tabulka 1: Počátky globalizace

<i>Autor</i>	<i>Počátek</i>	<i>Téma</i>
Marx	15. století	moderní kapitalismus
Wallerstein	15. století	kapitalistický světový systém
Robertson	1870-1920	multidimenzionalita
Giddens	18. století	modernizace
Perlmutter	konec konfliktu Východ – Západ	globální civilizace

(In Beck 2007a: 32)

2.2 Rozvoj globalizace

Zřetelně se tedy globalizace začíná prosazovat přibližně na přelomu 18. a 19. století s nástupem tzv. průmyslové revoluce. Nejdynamičtější vývoj zaznamenala oblast vědeckotechnická. (Lehmannová 2003: 27) S nástupem technologických vymožeností je to velký bod zlomu ve vývoji civilizace. Nastupuje rozvoj dopravy – železnice, lodní doprava, čímž se propojil svět, ale také rozvoj v oblasti zemědělství, stavebnictví apod., což mělo velký vliv na novou dělbu práce. Dalším krokem byl vynález spalovacího motoru, který byl prvopočátkem sestavení automobilů² a letadel. Nejen, že došlo k vytvoření světové dopravní sítě, ale také dospělo k revoluci v přenosu informací (vynález telegrafu, telefonu roku 1876 a rozhlasu), a to v celosvětovém měřítku. Technická oblast se rozšířila takovým způsobem, že se stala jednou z nedílných součástí všedního života a světa kolem nás. V této souvislosti hovoří Šmajs dokonce o vytvoření jakési technosféry, kterou rozumíme „*nadnárodní planetární systém fungování, produkce (distribuce, užívání), reprodukce a evoluce techniky.*“ (Šmajs 1995: 55)

Je zřejmé, že globalizace nevzniká náhle, v určitém okamžiku, ale její náznaky můžeme pozorovat hluboko v historii. Stejně jako neexistuje jednoznačnost v pojetí globalizace jako takové ani v obsahu tohoto slova, tak není jednoznačný ani její počátek, což je zmíněno již v kapitole předcházející. Je ale zřejmé, že k dalšímu bouřlivému

² Prvním spalovací motor byl sestaven již roku 1805, ale skutečný rozvoj automobilů zajistil až spalovací motor z roku 1863.

zrychlení globalizace po průmyslové revoluci došlo na počátku 20. století, kdy dochází k velkému rozvoji světového ekonomického působení. Pak následovalo období poznamenané světovou krizí, světovými válkami, které v mnoha zemích velmi ovlivnily veškeré dění, a samozřejmě s tím souvisejícím rozpadem kolonialismu.

Před koncem II. světové války v roce 1944 byly uzavřeny bretonwoodské dohody, které obsahovaly pravidla a zásady světového měnového a finančního systému k urychlení obnovy poválečné Evropy, mezinárodního obchodu a její hospodářské integrace. Významným krokem ke sblížení zájmů světa bylo vytvoření Mezinárodního měnového fondu (IMF) a Světové banky (WB). Velký „boom“ kapitalismu od 70. let 20. století umožnil zejména rozvojovým zemím akumulovat kapitál. Vznikal stále větší počet nadnárodních společností. Také byl vytvořen široký základ pro různé mezinárodní vztahy. (Mezřický 2003: 10–12) O současné formě globalizace můžeme hovořit až v posledních třiceti letech. Globalizační procesy jsou spojeny s ambivalentním a zároveň působícím procesem lokalizace, v této souvislosti se objevuje termín glocalizace a konvergence globální kultury, čemuž se věnuje pozornost níže. Dalšími hlavními tématy v diskurzu globalizace jsou snahy zjistit stav současné společnosti, dále je to otázka náhledu na národní stát a samozřejmě téma narůstajících rizik společnosti. *„Pro některé jde v globalizaci o to, co musíme udělat, chceme-li být šťastni; pro jiné je příčinou našeho neštěstí. Pro všechny je však neodvolatelným osudem světa, nevratným během událostí a zároveň procesem, který každého z nás ovlivňuje stejnou měrou a stejným způsobem.“* (Bauman 1999: 7)

3. Globalizace v díle Anthony Giddense

3.1 Medailonek A. Giddense

Anthony Giddens (Šubrt, Balon 2010: 193–203) je jedním z nejznámějších britských sociologů současnosti. Narodil se v roce 1938 v Londýně. Studium započal v roce 1956 v Hullu a dokončil na London School of Economics v roce 1961. V průběhu svého života působil na několika univerzitách, po ukončení svého studia nastoupil svou profesní dráhu na Univerzitu Leicester, pak do roku 1997 přednášel na Univerzitě Santa Barbara v Kalifornii a v roce 1997 se vrací na svou alma mater London School of Economics. Napsal více než třicet knih a většina z nich byla přeložena do mnoha jazyků. Stal se velmi uznávaným teoretikem v oboru sociologie. Podílel se na založení vydavatelství Polity Press a mediálně se zviditelnil jako poradce britského premiéra Tony Blaira.

Jeho dílo se snaží o přepracování sociální teorie a přehodnocení chápání a vývoje modernity v důsledku nastalých změn ve společnostech celého světa. Rozsáhlé celoživotní dílo je možné rozčlenit do několika tematických celků. První období, které lze zasadit do 60. let 20. století, je zaměřeno na analýzu kapitalistického systému a rozbor děl významných autorů, jako byl M. Weber, E. Durkheim a nemalé místo v jeho díle zabírá K. Marx. Vrcholem prvního období jsou myšlenky obsažené v díle *Capitalism and Modern Social Theory* z roku 1971. V první polovině 70. let pokračuje zkoumáním třídní stratifikace společnosti a postupně se přesouvá z první fáze tvorby do druhé. Stěžejním dílem druhého období je kniha *The Class Structure of the Advanced Societies* (1973). Počátečním dílem třetí fáze je dílo *New Rules of Sociological Method* (1976). Zde jsou vytvořeny podklady pro jeho teorii strukturace, která nabývá konkrétní podoby v díle *The Constitution of Society* z roku 1984. A následuje prozatím poslední fáze jeho tvorby, která byla stěžejní inspirací pro napsání této kapitoly. Soustřeďuje se na analýzu modernosti, globalizace a politiky. Poslední etapa se týká především dopadu modernity na sociální aspekty a osobní život lidí žijících v současném nestálém světě. V této etapě vzniká několik děl, příkladem *Modernity and Self-Identity* (1991), *The Third Way: The Renewal of Social Democracy* (1998). Stěžejními díly pro tuto kapitolu jsou *Consequences of Modernity* (1990), v českém překladu *Důsledky modernity*, poprvé vydané v roce 2003.

A druhou primární literaturou k analýze globalizace v díle A. Giddense byla kniha *Runaway world: How Globalisation is Reshaping our lives* (1999), česky vydaná roku 2000 jako *Unikající svět: Jak globalizace mění náš život*. Obě publikace obsahují myšlenky, které se bezprostředně týkají tématu globalizace, jejího vysvětlení a snahy o pochopení. Jednotlivé podkapitoly jsou vytvořené na základě toho, co podle mého názoru s procesy globalizace úzce souvisí a co je nezbytné pro pochopení Giddensova pojetí globalizace.

3.2 Kde se nacházíme?

Na přelomu 20. a 21. století se uvažovalo o tom, že stojíme na prahu nové éry. Mnozí se snaží nazvat novou epochu, do které jsme vkročili s novým stoletím. Bylo tak uvedeno nepřeberné množství různých termínů – například informační společnost, konzumní společnost, nebo taková pojmenování, která naznačují, že se blíží konec předcházejícího období, jako je postmodernita, postindustriální společnost, postkapitalismus a podobně. (Giddens 2003: 11–12) Giddens uvádí, že: „*v industrializovaných společnostech, ale i na celém světě, jsme vstoupili do období rozvinuté modernity*“ (Giddens 2003: 155) – což podle jeho výkladu znamená, že jsme se oprostili od zaběhnutého, tradičního způsobu zabezpečování se a hlavně od tolik přeceňované nadvlády západu. Modernita tedy není západní, jak se velmi často uvádí také ve spojitosti se samotnou globalizací, modernita je univerzalizující nejen vzhledem ke svému globálnímu vlivu, ale také s ohledem na reflexivní vědění, které tvoří základ její dynamiky. (Giddens 2003: 153–156) Existují tři dominantní zdroje dynamického vývoje modernity, které se navzájem prolínají a souvisí spolu: Dynamika modernity vyplývá z uspořádání času a prostoru, vlastně z oddělení času a prostoru. V předmoderní době byl určitý čas vázán ke konkrétnímu místu, což je dnes překonáno. (Giddens 2003: 23–24) Vytváří se tak způsoby časového a prostorového zónování. Dále je to rozvinutí vyvazujících mechanismů, o kterých se ještě níže zmiňuji. A posledním zdrojem dynamiky je reflexivní přivlastňování vědění, tedy vědění o sociálním životě. (Giddens 2003: 52–53)

Nacházíme se v období velkého historického přechodu, protože změny pronikají napříč celou zeměkoulí, samozřejmě se vše děje vlivem vědy, technologie, myšlení a velkou měrou také vlivem racionálního chápání světa. Čím racionálněji budeme chápat sebe i svět, tím více budeme moci utvářet historii podle svých záměrů, pokud se

osvobodíme od minulosti, pak budeme moci řídit budoucnost. (Giddens 2000: 11–13) To je důležité proto, že modernita je především orientovaná na budoucnost, kdy utopický realismus (ideály musí být vyvažovány realismem) spojuje „otevírání oken“ do budoucnosti s analýzou probíhajících institucionálních trendů. (Giddens 2003:156) Použití historických faktů k vytvoření historie samé je základním rysem modernity, není to obecná zákonitost, kterou by bylo možné aplikovat na jakékoli jiné období. Dokonce historie jako datování je specifickým způsobem kódování časovosti. Historicita znamená použití vědění o minulosti a orientuje nás tak do budoucnosti. Dnes se tzv. futurologie stává důležitější než mapování minulosti. Je třeba uvědomit si, že se nikdy nestaneme pány své historie, ale je možné najít způsob, jak unikající splašený svět přivést k poslušnosti. (Giddens 2003: 49–51)

Ovšem tato doba nás rozhodně vyvádí z předpokladu sociálního stabilního soustrojí, kterým svět tedy měl být - místo toho, abychom měli svět stále více pod kontrolou, se naší kontrole vymyká, uniká nám.(Giddens 2000: 13) V podmínkách modernity nemůže sociální svět nikdy vytvořit stabilní prostředí, a to vzhledem k přílivu nového vědění o svém charakteru a fungování. (Giddens 2003: 136) Anthony Giddens použil pro označení dnešní celosvětové situace termín Unikající svět³ - „*Unikající svět jako pocit lidí žijících v době rychlých změn*“. (Giddens 2000: 7)

My se ovšem musíme zamyslet nad povahou modernity samotné, jestli vůbec byla dostatečně pochopena a vysvětlena.

3.3 Modernita

3.3.1 Jak definovat modernitu

Modernita je tedy označení jedné z mnoha historických epoch z hlediska existence celosvětové civilizace. Vývoj světa je často chápán jako jeden proud, který se ubírá jedním směrem a je ovládán různými dynamickými principy, ale Giddens se domnívá, že přechod mezi tradičním řádem a vytvářením moderních institucí nelze chápat jako jeden souvislý příběh. V plynutí dějin se objevuje soubor nespojitostí, které jsou vázané na moderní dobu a jsou svým působením mnohem hlubší než většina změn vázaných na předcházející období.

---

³ Slovní spojení unikající svět si A. Giddens vypůjčil od Edmunda Leache.

Diskontinuity se dají vymezit pomocí několika hlavních rysů:

- Rytmus změny, který éra modernity uvádí do pohybu, je charakteristický mnohem závratnější rychlostí, než v jakémkoli jiném předchozím období.
- Rozsah těchto změn je nejen globální ve smyslu toho, že působí na celé planetě, ale navíc se dotýkají absolutně všech oblastí lidského života, jak veřejné sféry, tak soukromé.
- Nově redefinované instituce moderní doby mají osobitý charakter, vznikají nové obsahy platné pro současnou společenskou situaci. (Giddens 2003:13–15)⁴

Pokud chceme pochopit samotnou povahu modernity, je potřeba se oprostit od zaběhnutých existujících sociologických perspektiv a musíme vysvětlit neobvyklou dynamiku a samozřejmě také globalizující rozsah moderních institucí a objasnit nespojitost s tradičními kulturami.

Giddens říká, že je možné najít tři hlavní způsoby rozlišení tradiční a moderní společnosti:

1. Rozvoj modernity je v první řadě rozkladem starých forem pospolitosti. Tento rozpad je výsledkem narušení vztahů v moderních společnostech. Osobní život je oslabován a zbavován pevných bodů, dochází k obratu směrem k vlastnímu já.⁵
2. Moderní instituce ovládly téměř celé spektrum sociálního života a způsobily tak ztrátu původního smysluplného obsahu, který měly, soukromá sféra byla oslabena a vznikla tak masová společnost.
3. Kritika ideje úpadku pospolitosti – není pravda, že pospolitý život nedokáže přežít i v moderních okolnostech, ale je samozřejmé, že je potřeba nahlížet pojem pospolitosti s ohledem na procesy globalizace, tzn. že musíme upustit od smyslu pospolitosti jako zakořeněného tíhnutí k určitému místu. (Giddens 2003: 23, 105–106)

Modernita je neoddělitelná od abstraktních systémů (neosobních principů), které zabezpečují vyvazování sociálních vztahů z prostoru a času a spojují jak socializovanou přírodu, tak socializovaný svět. (Giddens 2003: 135) Vyvázání sociálních systémů, neboli vytržení sociálních vztahů z místních kontextů interakce a jejich restrukturuaci v neomezených časoprostorových rozpětích, zachycuje měnící se propojení času

⁴ Institucím se ještě budeme podrobněji věnovat níže.

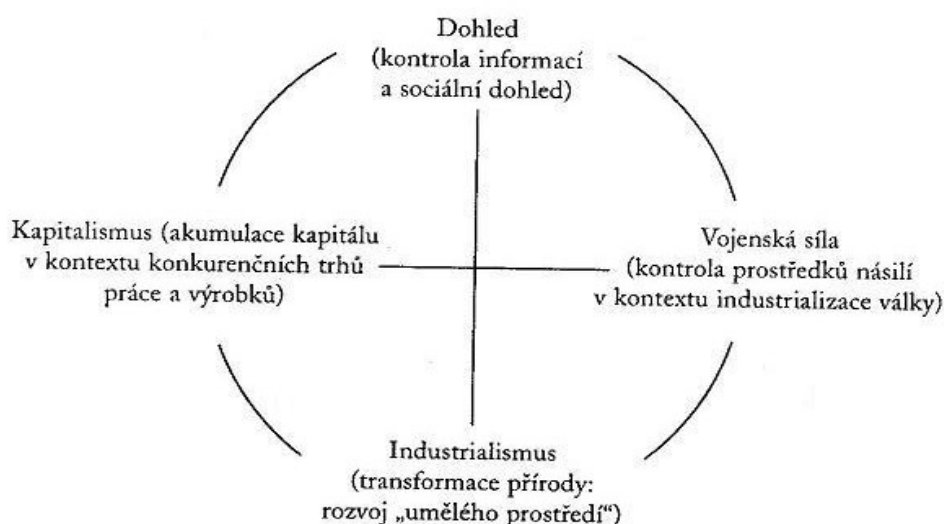
⁵ Toto oslabování osobního života a hledání nových záchytných bodů je patrné i u dalších sociologů – například v otázce individualizace u Z. Baumana

a prostoru.

Giddens rozlišuje 2 typy vyvazujících mechanismů: (Giddens 2003: 26–33)

- tvorba symbolických znaků (např. peníze, které umožňují transakce mezi aktéry, kteří se mohou pohybovat v naprosto rozdílném prostoru, ale i čase, čemuž samozřejmě přispělo zavedení nehmotných, elektronických peněz, které umožňují až neskutečně rychlý a jednoduchý přenos kapitálů v různých prostorech a v různém čase)
- ustavení expertních systémů (expertní systémy⁶ jsou vyvazujícími mechanismy proto, že stejně jako symbolické znaky vytlačují sociální vztahy z jejich bezprostředního kontextu.)

Lze vymezit 4 základní institucionální dimenze, vytváří se tak institucionální shluky, které se navzájem ovlivňují a prolínají. (Giddens 2003: 55–60)

Institucionální dimenze modernity

(In Giddens, A.: Důsledky modernity, 2003, str.59)

- kapitalismus – „*Kapitalismus je systémem produkce zboží, který je založen na*

⁶ Expertní systémy jsou zmíněny také na straně 33, ale v podstatě se jedná o takové systémy, zařízení, postupy, které běžně používáme, aniž bychom jim museli porozumět. Spoléháme na expertní zpracování.

vzájemném vztahu mezi soukromým vlastnictvím kapitálu a nemajetnou námezdní prací.“ (Giddens 2003: 55) Kapitalismus je charakteristický oddělením ekonomiky od dalších sfér společnosti, hlavně od politických institucí, a ekonomické vztahy mají nemalou převahu nad ostatními institucemi. Soukromé vlastnictví výrobních faktorů (půdy, práce a kapitálu) způsobené privatizací významně přispělo k oddělení politiky a ekonomiky. Suverenita státu je tak podmíněna množstvím kapitálu, který nastřádá.

- dohled - Dohled ve smyslu kontroly jednání veřejné politiky jednak přímou formou v rámci dodržování společenských norem a pravidel a jednak nepřímo pomocí kontroly dat a informací.
- vojenská síla – Vojenská síla, která by podporovala a prosazovala moc uvnitř státu, byla výsadou spíše dřívějších, předmoderních společností. V dnešní době je vojenská síla státu orientována spíše nadnárodně, tedy směrem k dalším státům.
- industrialismus – Industrialismus zahrnuje moderní průmysl, který vzniká propojením vědy a techniky. Vlivem nových vědeckotechnických poznatků dochází k přetváření přírodního světa takovým způsobem, který by byl pro generace minulé naprosto nepředstavitelným. Industrialismus se stává osou vzájemného působení lidí a přírody v podmínkách modernity. Zásahem člověka do přirozeného prostředí, především v průmyslových oblastech světa, je vytvářeno umělé prostředí, které je nadále fyzické, ale již není přirozené.

Na pozadí kapitalismu, industrialismu, dohledu a vojenské síly se nachází i zdroje dynamiky modernity⁷ – oddělení času a prostoru, vyvazování a reflexivita, které jsou součástí těchto institucionálních rozměrů a zároveň je částečně podmiňují. (Giddens 2003: 61–62)

3.3.2 Ambivalence modernity

Moderní organizace jsou tedy schopny spojovat lokální a globální způsobem, který byl v tradičnějších společnostech nemyslitelný, a touto schopností ovlivňují životy mnoha miliónů lidí. S vyvázáním úzce souvisí pojem fenomenologie modernity, tedy to, co vlastně znamená žít ve světě modernity. Giddens uvádí dva rozdílné přístupy, jednak

---

⁷ viz kapitola 3.2

Weberovo přirovnání ke „kleci jednotvárné byrokratické rutiny“, jednak Marxovu představu modernity chápané jako monstra (Moloch modernity). (Giddens 2003:124–133)

Rysy fenomenologie modernity podává pomocí 4 dialekticky propojených empirických rámců, a to jsou:

- Vymístění a znovunavázání jsou ambivalentní zkušenosti, je to základní rozdíl chápání místa, kdy je nutné si uvědomit protiklady předmoderního a moderního. Vymístění tedy znamená začlenění do rámce globalizovaného kulturního a informačního řádu. Stejně jako je níže popisován vztah globalizace a lokalizace, je vymístění doplňováno znovunavázáním. Tím, že dojde k vymístění, poskytuje nové možnosti opětovného propojení. Znovunavázání je doplňkem vymístění.
- Intimita a neosobnost – na jedné straně je intimita veřejně prodávána a osobní vztahy jsou mnohem více prožívány, ale na druhé straně se pohybujeme ve světě plném cizinců. Urbanizace výrazně přispěla k větší anonymitě většiny.
- Expertiza a znovuosvojení – v moderní době není problém vyhledat expertní názor na cokoli, a to se také promítá do všech aspektů života, je zcela běžné, že například jsou ekonomické důvody spouštěcím mechanismem k tomu, že se laik naučí nějakému řemeslu, či různým dovednostem. Procesy osvojování a následného ověřování souvisí se snadným získáním všemožných informací, které ovlivňují naše chování. Laik se může stát expertem, ale pouze v několika oblastech, nikdo nemůže být expertem na vše.
- Uzavírání se do soukromí a angažovanost – Rizikovost a nejistota současné doby navozuje pocit bezmoci jedince vůči změnám ve společnosti, část se tak uzavírá do sebe a snaží se jen přežít. Ale vzhledem k tomu, že nikdo není změnami obejit bez povšimnutí, se otevírají nové možnosti angažovanosti (různá hnutí, občanské organizace, ...).

Modernita je dvojnásobným jevem. Na jedné straně bezpečí, na druhé jeho nedostatek, totéž platí o důvěře a riziku. Předpokládalo se, že modernita bude v zásadě probíhat v mírumilovném řádu, ovšem nejen hrozba možnosti použití jaderných zbraní, ale i možnost vojenského konfliktu se podílí na tvorbě „stinné stránky“ modernity ve dvacátém století.(Giddens 2003:15–18)

Nejvýznamnějšími vlivy, které utváří charakter modernity, jsou:

1. nezamýšlené důsledky
2. reflexivita neboli cirkularita sociálního vědění (Giddens 2003: 136)

Veškeré dopady zavedení nějakého systému nemohou být plně předvídaný. Přestože nejsou patrné žádné projektové chyby, či nedojde k chybě řízení, i přesto mohou nastat takové situace, které nebyly předpokládány. Cirkularitu sociálního vědění můžeme chápat jako kolotoč neustálých změn ve společnosti. Společnost tak vlivem nových poznatků neustále mění svůj charakter.

Pokud cokoli nazveme moderním, jakoukoli věc, představíme si něco nového, převratného, technicky vyspělého, neokoukaného. Nová a technicky vyspělá je tedy i modernita. Co by tedy mělo být jejím opakem? Pokud celkově shrneme dnešní moderní svět, „*opakem modernity, jak už každý na této zemi musí vědět, by nebylo nic než republika hmyzu a trávy nebo shluk poškozených a traumatizovaných lidských společenství.*“ (Giddens 2003:152)

Modernita je tedy charakterizována jako jedna z epoch dějinného sledu vývoje společnosti, před modernou to byla doba předmoderní, otázkou zůstává, zda je tedy modernita již vyčerpana nebo je pouze nějakým způsobem transformována?

3.3.3 Modernita X postmodernita

Nejprve musíme vysvětlit několik pojmů, a to postmodernismus a postmodernita. Je důležité si uvědomit rozdíl mezi oběma termíny, na první pohled se zdají totožné, ale opak je pravdou.

V sociologickém slovníku najdeme u hesla postmodernismus toto: „*pojmem pocházející z estetické a filozofické diskuse a označující směry zpochybňující základní prvky moderny v umění, filosofii, psychologii a sociálních vědách.*“ (Jandourek 2001:188) Ale Giddens upozorňuje na to, že postmodernismus má povahu estetické reflexe modernity. Jak napovídá přípona -ismus, jedná se o nějaký směr (stejně jako kubismus, poetismus,...), je to tedy projev souboru stylů a hnutí v literatuře, užitém umění a dalších typech umění. Postmodernita znamená, že se posouváme do fáze POSTmodernity. Je vyjádřením procesu, určitého posunu skutečnosti, změna určitého stavu – sociální vývoj se odchyluje od institucí modernity a přesouvá se do nového a odlišného typu sociálního řádu. Je možné používat termín postmodernita, ale v případě, že ji budeme interpretovat spíše

jako druh modernity, která začíná chápat sebe sama, nikoli tedy jako překonání modernity jako takové.(Giddens 2003:46–48)

Civilizace dospívají, vyvíjí se, mají svá období mládí, dospělosti a stáří a jejich vzájemné nahrazování vždy znamená regionální přerozdělení globální moci – tento proces můžeme interpretovat jako proces globalizace. Postmodernita se tedy dá analyzovat jako série vnitřně podmíněných přechodů vzdalujících se, nebo překračujících různé hranice a bariéry modernity.

Základní projevy postmodernity vidí Giddens především v:

- rozkladu evolucionismu, což znamená, že postmodernita odmítá teze evolucionismu, odmítá, že by se společnost vyvíjela na základě jedné lineární posloupnosti. Postmodernita nebere společnost jako reprezentaci různých stádií jednoho lineárního vývoje, což také úzce souvisí s druhým projevem.
- ústupu teleologie dějin – Teleologie dějin vychází z předpokladu, že zkoumání historie nám pomůže orientovat se v přítomnosti a vytvářet tak budoucnost, to ovšem platí vždy pro určitou epochu, například pro modernitu, ale v případě postmodernity jako zcela nové epochy by musela být vytvořena historie nová. Postmodernita je tak spojována s „*koncem dějin*“.(Giddens 2003: 49) Giddens upozorňuje na rozdíl mezi historií a historicitou⁸ Historie se váže k určitému období, kdežto historicita je vnímání minulosti, kterou můžeme promítnout do přítomnosti, a poučit se z ní.
- uznání důkladné reflexivity – s novou epochou musí být nastolena nová pravidla, nové postupy, protože s nástupem postmodernity se zcela mění charakter společnosti. Vzhledem k tomu, že Giddens uznává, že modernita je původem ze Západu, postmodernita zároveň znamená „vytrácení privilegované pozice Západu“, protože západní formy institucí se globálně rozšířily a již se tak výrazně neodlišují od ostatních. (Giddens 2003: 50–51)

Spíše tedy než o vstup do období postmodernity se jedná o to, že se dostáváme do situace, v níž jsou důsledky modernity radikalizovány a zevšeobecňovány mnohem více, než tomu bylo dříve. Na konferenci UNRISD Giddens připomínal i práci Martina Albrowa, jeho kniha *The Global Age (Globální věk)* prý představuje nejlepší cestu, jak popsat

---

⁸ Historicita je vysvětlena na str. 8.

koncept toho, kde se právě nacházíme. Říká, že naše generace je teprve tou první, která vstupuje do „global age“ - nikoli do postmoderní doby. Giddens si stojí za názorem, že se stále jedná pouze o modernitu. (Giddens 1996)

Neuvažuje se zde tedy přímo o postmodernitě, protože to by zahrnovalo překonání, vyčerpání a konec modernity. Giddens nepopírá změnu stavu společnosti, ale tvrdí, že potenciál modernity ještě není zcela vyčerpán. Uvažuje tak o společnosti jako o pozdní modernitě (Giddens 2003:192—193) - či radikální, či reflexivní modernitě, jinak nazvané také jako posttradiční společnost. Otázku určení nové společnosti rozebírá jak Anthony Giddens, tak Ulrich Beck i Zygmunt Bauman.

Jedním z důvodů, proč tradiční společnost přerostla v modernitu a modernita se zase posunula do pozdní modernity (pro některé dokonce do postmodernity), je soubor globalizujících procesů. Zároveň jedním ze základních důsledků modernity je rozvoj globalizace.

3.4 Giddensův přístup ke globalizaci

3.4.1 Globalizace znamená

Globalizací je myšlen proces rozvolňování. Je patrné, jak se podoby vazeb mezi různými sociálními kontexty či oblastmi propojují do sítí po celém zemském povrchu. Dochází tak k zintenzivnění celosvětových sociálních vztahů. (Giddens 2003:62)

Globalizace ovšem není jeden proces, je to složitý soubor procesů ve vzájemné interakci, které přetváří způsob našeho života. Je pravdou, že přichází od Západu, ale rozhodně není nadvládou Západu nad celým zbytkem světa. Dokladem toho je fakt, že na USA působí stejně tak, jako na jiné země. Globalizace může být chápána jako westernizace pouze do jisté míry. Je samozřejmé, že západní vyspělejší státy na ni budou mít větší vliv, než jiné státy. Je jisté, že globalizace je stále decentralizovanější a rozhodně není řízena žádným vyspělým státem se sebesilnější ekonomikou, ani skupinou národů. Důsledky globalizace jsou v západních zemích cítit stejně jako kdekoli jinde, dokonce se objevuje i pojem zpětná kolonizace, což znamená naopak ovlivňování západu nezápadními zeměmi. (Giddens 2000: 14,24,28)

Globalizace je také často spojována s tezí, že dnes žijeme všichni v jednom světě. Ale jak bylo možné dospět k tomuto závěru? V debatě o globalizačních tendencích existuje

dvojí přístup: Anthony Giddens tyto dvě kategorie přístupů nazval skepticismem a radikalismem.⁹ Skeptici jsou ti, kteří zpochybňují celou záležitost kolem globalizace a tvrdí, že například globální ekonomika vlastně vůbec nefunguje a že svět už po řadu let pokračuje stále stejným tempem a na základě stále stejných principů. Radikálové naopak upozorňují na fakt, že globalizace je nejenom velmi reálná, ale její důsledky lze pociťovat naprosto všude, ve všech sférách veřejného i osobního života. Ale hlavně také vystupují s názorem, že éra národního státu pomalu pominula, ten ztrácí většinu své někdejší autonomie. Giddens se přiklání k přesvědčení radikalismu. Je nutno podotknout, že úroveň světového obchodu je dnes mnohem vyšší než kdy dříve. Na trhu se objevuje nepřeberné množství zboží a služeb. Největší rozdíl v hospodářské oblasti Giddens spatřuje v úrovni finančních a kapitálových toků. Nová globální elektronická ekonomika umožňuje pro minulé doby až nepředstavitelně rychlý a snadný převod velkého kapitálu bez jakýchkoli omezujících hranic. Investoři mohou převádět obrovský kapitál z jednoho konce světa na druhý pouhým kliknutím myši – globalizace je tedy v mnoha ohledech nejen nová, ale můžeme říci přímo revoluční. Radikálové i skeptici nahlízejí na fenomén globalizace výhradně ekonomicky, ovšem ta není pouze ekonomická, ale také politická, technologická, kulturní.(Giddens 1996, Giddens 2000: 19–22)

Globalizace jako taková by nezažila takový rychlý rozmach nebýt vývoje komunikačních systémů, jehož počátky datujeme vlastně do doby nedávné, a to do 60. let 20. století. Nejpřevratnějším vynálezem bylo umožnění přenosu informací bez prostředníka.¹⁰ Dvacáté století přenos informací stále zdokonalovalo až do současné podoby neskutečných možností: vynálezu satelitu v roce 1969, mobilních telefonů, internetu (elektronická pošta, on-line komunikace,...) atd. Bezprostřední elektronická komunikace neznamena pouze rychlejší přenos zpráv a informací, její možnosti tak mění i samotnou povahu našeho působení zde na světě. Elektronický přenos informací také vytváří tzv. globální celebrity - (př. téměř každý na světě zná tvář a hlas Michaela

---

⁹ „At the moment, two schools of thought hold sway, taking quite opposite positions. On the one hand, there are what might be called the "hyper-globalizers", and on the other, the "globalization skeptics".“(z projevu A. Giddense)

¹⁰ První pokusy přenosu informací se v začátku uskutečnily v podobě Morseovy abecedy, prostřednictvím telegrafu se přenesla první věta roku 1844 a od toho okamžiku se zintenzivnily snahy o vytvoření stále lepší formy přenosu. Přenos hlasových zpráv zajistil telefon. První byl sestaven v 70. letech století devatenáctého.

Jacksona)- jakožto produkty nových mediálních technologií.

Globalizace není pouze to, co je mimo jednotlivce, je to jev, který je přímo tady, ovlivňuje osobní a intimní aspekty našeho života např.: proměna tradičního rodinného systému, ženy uplatňují nárok na větší rovnost, dokonce dochází k proměnám a posunům ve významu takových tradičních institucí jako přátelství či samotné pojetí intimity. (Giddens 2000: 23–24)

Nastala globální přeměna každodenního života a její důsledky jsou patrné po celém světě od sféry práce po politiku.

3.4.2 Dimenze globalizace

V knize *Důsledky modernity* najdeme 4 základní dimenze globalizace, a to jsou: „světová kapitalistická ekonomika, systém národního státu, světový vojenský řád a mezinárodní dělba práce.“ (Giddens 2003: 67) Toto rozdělení úzce souvisí s výše uvedeným institucionálním rozdělením a stejně jako tak i tato dimenze jsou navzájem propojeny a vzájemně se ovlivňují.¹¹

(In Giddens, A.:*Důsledky modernity*, 2003, str.67)

¹¹ Institucionální dimenze jsou vysvětleny a popsány výše v kapitole 3.3.1

Pokud připustíme, že národní státy jsou hlavními aktéry globálního politického řádu, tak potom dominantními činiteli světové ekonomiky jsou korporace, které mají v důsledku oddělení ekonomické sféry od politické široké pole působnosti pro globální aktivity. Zvláště obchodní společnosti nadnárodního charakteru jsou díky velké ekonomické moci schopné ovlivnit nejen domácí politiku, ale také politiku venku. Rozšiřování vlivu výrobních korporací, finančních firem a bank znamená taktéž rozšiřování trhů nejen zboží, ale i peněžních trhů v celosvětovém měřítku. Kapitalistické státy jsou hlavními centry moci v rámci světové ekonomiky. Od toho se odvíjí i míra vlivu jakéhokoli státu, v globálním politickém řádu je silně podmíněn velikostí jeho bohatství. Působí zde určité protichůdné tendence, Giddens je specifikuje jako „tlak a tah“, kdy jde o určité koordinované jednání mezi jednotlivými zeměmi, při němž dochází ke zmenšení individuální suverenity na jedné straně, ale na druhé straně dojde ke spojení jejich moci, a tudíž i k nárůstu jejich vlivu v rámci státního systému. A stejné je to i mezi vojenskou silou a suverenitou států. (Giddens 2003: 68–70)

„Globalizace vojenské síly se obvykle neomezuje jen na zbraňové systémy a aliance mezi ozbrojenými silami různých států – týká se také samotné války. Dvě světové války potvrdily způsob, jak se lokální konflikty stávají příčinami globálních konfliktů.“ (Giddens 2003: 71)

Čtvrtá dimenze souvisí s průmyslovým rozvojem. Rozšíření celosvětové dělby práce a rozšíření strojové techniky ukázalo diferenciaci mezi více a méně průmyslovými oblastmi světa. K podstatnému rozvoji nové dělby práce došlo po 2. světové válce nejen v průmyslově silných státech, ale i v zemědělských oblastech, kde nová, moderní technika mění vztahy mezi sociální organizací lidí a prostředím. Industrialismus znamená na jedné straně transformaci komunikačních technologií, což významně přispívá a podmiňuje k smyslu života v „jednom světě“ v kladném slova smyslu, ovšem má i druhou stranu mince v tom negativnějším a hrozivějším smyslu – svět, ve kterém dochází ke škodlivým změnám životního prostředí postihujícím každého na této Zemi.

Dalším aspektem, který není uveden mezi čtyřmi základními dimenzemi, je kulturní globalizace – globalizující vliv médií byl zaznamenán již během období raného rozmachu novin. *„Globální rozšíření institucí modernity by nebylo možné, kdyby neexistovalo sdílené vědění představované zprávami“.* (Giddens 2003: 71–73) Globalizace vytváří uvnitř států i jimi napříč nové ekonomické a kulturní zóny. (Giddens 2000: 25)

Globalizace, která představuje proces nerovnoměrného vývoje, jenž svět rozděljuje tím, že ho koordinuje, zavádí nové formy celosvětové vzájemné závislosti, ve které nejsou žádní druzí. Někteří ale tvrdí, že globalizace vytváří svět vítězů a poražených s nevelkým počtem na rychlé cestě k prosperitě a většinou odsouzenou k životu v bídě a beznaději. (Giddens 2000: 27)

Nejvýznamnějším z problémů, před nimiž světová společnost stojí, je vedle ekologických rizik s nimi spřízněná rozrůstající se nerovnost. Dnešní svět není jednoduchý a bezpochyby také není zcela bezpečný. Vystává nám tedy otázka: Jaká jsou konkrétně rizika globalizující modernity?

3.4.3 Co je to riziko?

Riziko se vztahuje k nejistým situacím, které se aktivně posuzují vzhledem k budoucím možnostem. Základním přístupem k riziku jako takovému by měl být především pokus o jeho minimalizaci, a to i přes veškeré nesnáze, které může způsobit snaha čelit tomuto riziku, vždyť jeden z kořenů slova riziko v portugalštině znamená „odvážit se“. (Giddens 2000: 50) Původ slova riziko je vázán na určité nebezpečí. Představa rizika podle všeho zapustila kořeny v 16. a 17. století. Do angličtiny se dostalo přes španělštinu a portugalštinu, kde se užívalo v souvislosti s plavbami v nezmapovaných vodách, pak časem (také v bankovníctví a investicích) následovalo výpověďmi o širokém okruhu dalších nejistých situací. (Giddens 2000: 35–39, 50) Představa rizika byla vždy součástí modernity, avšak v dnešní době riziko nabývá nové, zvláštní důležitosti. Riziko předpokládá společnost, která se aktivně snaží odtrhnout od své minulosti – a to je ve skutečnosti základní charakteristika moderní průmyslové civilizace. Pozitivní přijetí rizika je navíc zdrojem energie, která vytváří bohatství v podmínkách moderní ekonomiky.

Riziko má dva aspekty, jednak svou negativní stránku, ale také má pozitivní stránku, což se objevuje už od počátků moderní průmyslové společnosti. Negativní stránka rizika je asi každému jasná a tou pozitivní stránkou je to, že riziko je ve skutečnosti zároveň hnací silou společnosti, mobilizuje její síly, aby těmto rizikům předešla. Společnost chce svoji budoucnost určovat, a ne ji nechávat na náboženství, tradici nebo rozmarech přírody. Svým postojem k budoucnosti se moderní kapitalismus liší od všech předcházejících forem ekonomického systému, neustále propočítává budoucí zisky i ztráty a tedy i rizika. Anthony Giddens (2000:39–40) popisuje dva druhy, typy rizika:

1. vnější riziko – je něco, co přichází zvenčí, z daností tradice nebo přírody
2. vyrobené riziko – je to, které vytvořil vliv rozvíjejícího se vědění na světě, to se týká rizikových situací, s jejichž řešením máme velmi malou historickou zkušenost

Dalo by se říci, že ve všech tradičních kulturách a v průmyslových společnostech si lidé dělali starosti s riziky přicházejícími z okolní přírody, zvenku (s rizikem záplav, špatné úrody, morových epidemií nebo nedostatku jídla). V jistém okamžiku, z historického hlediska velmi nedávném, jsme si ale začali dělat mnohem menší starosti s tím, co může udělat příroda, a mnohem více nám přiděluje starosti to, co jsme udělali my přírodě. Vyrobené riziko se netýká jenom ekologických katastrof, ale toto riziko se dostává téměř do všech oblastí našeho každodenního života. Vyrobené riziko také není zcela jednoznačně vždy prezentované jako riziko. Často dochází k jejich zpochybňování, jak tomu bylo například u nálezů různého typu, jako byla ptačí chřipka, prasečí chřipka, AIDS, BSE a další. Pravdou je, že nikdy nemůžeme předem vědět, zda jde o zbytečné šíření paniky, zda se jedná o skutečné nebezpečí, či nikoli. Ale rizikovost, která provází onemocnění jako je například AIDS, je nezpochybnitelná. (Giddens 2000: 37–45)

Naše doba není více nebezpečná, není rizikovější, než doby minulých generací, i když to tak často může vypadat. Ale poměr rizik a nebezpečí se posunul. Ocitáme se ve světě, který svým rozvojem a pokrokem tato rizika způsobuje. A to rizika taková, že je můžeme považovat za stejně nebezpečná jako ta, která přicházejí zvenčí, a možná dokonce i hroživější. Na škále nebezpečnosti jsou rozhodně na vrcholu žebříčku rizika spojená s celosvětovým dopadem, jako jsou globální ekologické katastrofy způsobené úpadkem životního prostředí světa, jaderný konflikt a možnost radioaktivního zamoření nebo také válka celosvětového rozsahu, dále velká světová hospodářská krize spojená se zhroucením mechanismů celosvětové ekonomiky a další hrozbou je také nárůst totalitní moci. (Giddens 2000: 49, Giddens 2003: 151)

Je třeba vždy snažit se rizika zmenšovat, ale základním prvkem ekonomické dynamiky a invenční společnosti je aktivně toto riziko podstupovat. „*Žít v globálním věku znamená vyrovnávat se s rozmanitostí nových rizikových situací.*“ (Giddens 2000:50)

3.4.4 Otázka bezpečí a nebezpečí

V předmoderním světě je nebezpečí z hlediska existence jako takové (ontologické nebezpečí) spojeno ve vztahu ke kontextům důvěry a k formám rizika nebo nebezpečí,

kteře jsou zakotveny v místních okolnostech, je to tedy lokalita, která je ohniskem tohoto ontologického nebezpečí. Globalizace je proces současné transformace subjektivity a globální sociální organizace na pozadí závažných rizik. (Giddens 2003: 92–94, 155) Anthony Giddens v Unikajícím světě přirovnává globalizaci k určitému „balíku změn“ (Giddens 2003: 97), kde jsou spolu s inovacemi provázána také i rizika, která tyto „novinky“ neoddělitelně nesou s sebou jako stín.

Moderní městská prostředí se sice považují za nebezpečná, co se týče přepadení, okradení, napadení apod., ale ve srovnání s mnoha předmoderními zřizováními celkem zanedbatelně nebezpečná, protože předmoderní státy vnitřně nedosáhly stavu míru v takovém rozsahu, jako je standard moderních národních států. Většina obyvatelstva se dříve nemohla cítit v bezpečí před násilím nebo invazemi nájezdních armád atd. Ovšem, že nikdo nechce tvrdit, že předmoderní svět byl zcela klidný a moderní je plný rizik. Rizikovému prostředí tradičních kultur dominovaly nástrahy materiálního světa a obecně rozšířené lidské násilí. V moderním světě jsou nebezpečná prostředí relativně izolovanými areály v rámci rozsáhlejšího území zabezpečeného proti násilí než v oblastech srovnatelného rozsahu tradičního světa. (Giddens 2003: 97)

V současné moderní době nebezpečí, kterým čelíme, nepřicházejí primárně ze světa přírody, mohli bychom namítnout, že ekologická ohrožení jsou velmi podobná přírodním pohromám, ke kterým docházelo v předmoderní době, ale je zde značný rozdíl. Ekologické ohrožení je důsledkem působení průmyslového rozvoje na prostředí – jde tedy o „nový typ rizika“, které nastupuje až s příchodem modernity. Nový typ rizika Giddens popisuje jako „zvláštní svazek hrozeb či nebezpečí charakteristických pro moderní sociální život“ (Giddens 2003: 99–100) V důsledku globálního průmyslového rozvoje jsme možná změnilí světové klima a navíc poškodili mnoho dalších součástí našeho přirozeného prostředí na Zemi. (Giddens 2000: 34)

Technický, vědecký a průmyslový rozvoj na druhé straně poskytuje každodennímu životu i značnou míru bezpečí, jehož se v předmoderních společnostech nedostávalo. Například cesta na Zanzibar v 17. století, kdy lodě čekaly půl roku na správný vítr, cesta trvala dlouhé měsíce a dnes je taková cesta počítána nikoli na měsíce, týdny či dny, ale na hodiny. Navíc se můžeme spolehnout na znalosti a technické podpory kapitánů lodí a letadel, takže nemusíme mít ani ponětí, kde vlastně Zanzibar leží, jakou cestou se tam dostaneme nebo jak se pilotuje letadlo. Navíc dříve taková cesta vyžadovala nejen velký

kapitál, znalosti navigace a orientace na moři, ale také dobrodružného ducha a odvahu, protože to nebylo nic bezpečného.

Když nad tím člověk zapřemýšlí, tak vlastně kdykoli otočí kohoutkem na vodu, telefonuje či vybírá peníze z banky, tak uznává rozsáhlé oblasti bezpečných koordinovaných jednání a událostí, které umožňují moderní život.

Giddens (2003: 113—118) vyjmenoval sedm základních oblastí rizik modernity: První čtyři uvedené jsou v kategorii Objektivní rozložení rizik, což znamená, že jde o globální dopad, stírají se zde jakékoli rozdíly mezi jednotlivými státy, ať sociální rozdíly či ekonomické. Důsledky těchto uskutečněných rizik by zasáhly naprosto každého:

1. globalizace rizika ve smyslu intenzity - Spadá sem například možnost jaderné války, kde se stírají jakékoli sociální rozdíly. Ohrožen je v tomto případě naprosto každý, nezáleží na stavu bankovního konta, či na nějaké hierarchii ve společnosti.
2. globalizace rizika ve smyslu rostoucího počtu náhodných událostí - Dotýká se celosvětového rozšíření rizikových prostředí. Globalizované mechanismy sice poskytují vysokou úroveň bezpečí, ale také vznikají s tím spojená nová rizika. Příkladem je globální proměna dělby práce.
3. rizika umělého prostředí - Člověk prostřednictvím vědeckotechnického rozvoje přetváří prostředí kolem sebe. Mění se charakter tohoto prostředí, které ztrácí na přirozenosti. Přestávají zde fungovat pouze přírodní zákony a koloběh přirozené obnovy.
4. rozvoj institucionalizovaného rizikového prostředí - Příkladem jsou dostatečně výstižné záludnosti a rizika investičních trhů.

Další tři popisují změnu vnímání či prožívání rizik

5. vědomí rizika jako skutečného rizika - Mezery ve znalostech o rizicích nemohou být přeměněny v relativní jistoty pomocí náboženského či magického vědění, tak tomu bývalo v předmoderní době.
6. dobře distribuované vědomí rizika – Nebezpečí, která nás všechny ohrožují, by měla být všem dobře známá, což souvisí částečně i s následujícím bodem.
7. vědomí mezi expertizy – I přesto, že známe veškerá nebezpečí avizovaná experty, musíme si uvědomit, že ani oni nemusí znát celou pravdu, nebo ji ani celou říci nechtějí

Nabízí se zde také otázka vnímání daného rizika. Je například vědecky dokázané, že

vyjmenovávání nebezpečí má tzv. umrtvující efekt, což znamená, že pokud budeme neustále opakovat, co všechno se může stát, lidé si tak nějak zvyknou na toto „vyhrožování“ a přestanou tato nebezpečí vnímat jako šokující a neustále hrozící nebezpečí. Navíc spousta globálních rizik, vzhledem k tomu, že naštěstí ještě nenastala, zatím přetrvává ve formě hypotéz, např.: hypotéza nukleární zimy zůstává stále pouze hypotézou, protože jedině skutečný projev by mohl potvrdit představy v určitém rozsahu, které zatím přetrvávají ve formě předpokladu.

V modernitě platí, že se nevyhneme žití s nebezpečími, která jsou mimo kontrolu jednotlivců i velkých organizací, což zahrnuje i stát, tato nebezpečí mají velmi vysokou míru rizika a ohrožují životy miliónů lidí a potenciálně i celé lidstvo. (Giddens 2003: 118—120) Neodvratitelná globální rizika jsou klíčovými prvky ničivého charakteru modernity. Navíc dnes žijeme v globálním vojenském řádu, v němž je v důsledku industrializace války rozsah destruktivní síly zbraní mnohem větší než kdykoli jindy. Ničivý efekt je modernitě vlastní, některá nebezpečí jsou nevymazatelná. I kdyby byl úplně zničen jaderný arzenál celého světa, přesto se nedokážeme vrátit v čase zpět před vynález jaderné zbraně. Je tedy více než pravděpodobné, že by tato ničivá zbraň mohla být kdykoli znovu sestavena.

3.4.5 Důvěra

Důvěra je rozuměna ve specifickém vztahu k riziku, předpokládá tedy uvědomění si možnosti určitých rizik (na rozdíl od důvěřivosti, která rizika nepřipouští). Důvěra, například důvěra v expertní systémy (což jsou např.: mimoúrovňové křižovatky, mechanismus automobilu, či letadla), je nevyhnutelně spojena s vírou. Věříme, že nás právě tento mechanismus, právě tento vynález, člověk,... nezklame. Zároveň nelze zaměňovat důvěru s vírou. Důvěra je tím, co se od víry odvozuje. Ve světě, který je konstruován především riziky vytvořenými člověkem, je velmi málo místa pro božské zásahy či jakékoli jiné magické působení. Nelze si nevšimnout, že náboženství a víra mají dvojznačný vliv, protože na jednu stranu sice poskytují pocit bezpečí a možnost úniku od běžných denních starostí, ale na straně druhé mohou být zdrojem vnitřního strachu a úzkosti. (Giddens 2003: 34—35, 97—99)

Riziko a důvěra se navzájem proplétají, riziko předpokládá určení nebezpečí a důvěra obyčejně slouží k minimalizaci nebezpečí. Důvěra může být definována jako

důvěřivost ve spolehlivost osoby nebo systému. Protikladem, antitezí důvěry tedy není nedůvěra, ale je to jakýsi stav mysli, který můžeme souhrnně nazvat strachem nebo pocitem úzkosti. (Giddens 2003: 36—38)

Důvěra na osobní úrovni se stává projektem, jenž vyžaduje otevření se jednotlivce druhému a všechny zúčastněné strany by na tomto projektu měly neustále pracovat. Měl by probíhat vzájemný proces sebeotvírání. Osobní důvěra musí být ustavována prostřednictvím sebezkoumání. Objevování sebe sama se stává projektem přímo zahrnutým do reflexivity modernity, ta je určující charakteristikou veškerého lidského jednání. Reflexivita moderního života je založena na faktu, že se vše neustále ověřuje a přetváří s ohledem na nové informace, které tak pozměňují charakter samotných jevů. (Giddens 2003:110—111) V dalších podkapitolách se budu věnovat těmto změnám.

3.4.6 Tradice

Anglické slovo tradice má původ v latinském termínu tradere, který znamenal předat, tedy dát někomu něco do ochrany. (Giddens 2000: 54) Pojem tradice ve smyslu, jak se užívá v dnešní době, je ve skutečnosti produktem evropských událostí posledních dvou set let, dokladem je, že ve středověku žádná obecná představa tradice vlastně vůbec neexistovala. Idea tradice jako takové je tedy sama vytvořena až s nástupem modernity.

Nelze říci, že by tradice byla statická, protože s každou novou generací vzniká úplně nový pohled na tradici, která je tak znovu vytvořena tím, jak generace přebírá kulturu od generací předcházejících. Dochází tak k nepatrným posunům ve významech, které si daná nastupující generace přetváří podle obrazu svého, jak jí konkrétně to vyhovuje. A tradice jako taková neklade velký odpor ke změně, protože vždycky existuje určitá časoprostorová návaznost a tradice získává pozměněnou smysluplnou formu pro dané období. Z toho je patrně, že se tradice vyvíjí časem, mohou být přeměněny nebo zcela vyměněny, „*jsou vynalézány a znovuvynalézány*“. (Giddens 2000:56) Je to tedy sama společnost, která přetváří tradice a mění jejich stav. V souvislosti s rozvojem globalizace a s nástupem kosmopolitního řádu jsou tradice neustále konfrontovány mezi sebou a jsou nuceny deklarovat samy sebe. Úplně čistá tradice tedy neexistuje. Pod vlivem globalizace dochází k základním změnám, tradice ztrácejí svou nadvládu nejen nad veřejnými institucemi zemí Západu, ale také nad všedním životem lidí. A z tradice se vymaňují i takové společnosti různě po světě, které

byly považovány za tradičnější než jiné. Začíná se objevovat myšlenka společnosti žijící po konci tradice. Ale v takzvané post-tradiční společnosti rozhodně tradice nemizí. A ani taková síla, jakou mají masové sdělovací prostředky v dnešní době, nemůže tradice zcela zahladit, ale podílejí se na jejich znovuzakotvení. Post-tradiční tedy neznamená konec tradic, ale to, že se tradice mění, proměňují svůj status. (Meštrović 1998: 56—57)

V krajních případech je tradice zbavena svého obsahu a komercializována a stává se buď dědictvím, nebo kýčem. Ovšem je nutné si uvědomit, že tradice jsou potřebné a budou existovat vždy, a to z toho důvodu, že zaručují určitou návaznost života a podílejí se na vytváření samotné formy života. Navíc je významným rysem tradice to, že je nositelkou nějaké pravdy. Tradice tak v sobě obsahují i určitou moc, a to jsou-li záměrně konstruovány, či nikoli. (Giddens 2000: 55, 57, 60)

Tradice jsou určitou podobou rozčlenění času a zároveň mají přímý vliv na jednání v prostoru. Určujícími charakteristikami tradice jsou rituál a opakování, což nás opět přivádí k zamyšlení se nad tezí, že minulost je prostředkem uspořádání budoucnosti. Tradice přispívá k ontologickému bezpečí¹² hlavně tím, že udržuje důvěru v propojení a soudržnost minulosti, současnosti a budoucnosti (dělalo se to tak, dělá se to tak a dělat se to bude). Tradice je vnitřně smysluplná rutina, pro kterou je charakteristická právě orientace na minulost, rutinní činnosti vyplývají z respektu, nebo dokonce můžeme říci z úcty k tradici a jejího spojení s rituálem. (Giddens 2003: 95—96)

Globalizace ovlivňuje nejen události světového charakteru, ale také události našeho každodenního života. Stejně tak, jako se proměňuje pojem tradice, dochází ke změnám chápání institucí, jako je rodina nebo manželství.

3.5 Globalizace v osobní sféře

Vlivem globalizačních procesů se mění všechno kolem nás, dokonce i to, co se bezprostředně dotýká našeho osobního života. Proměny zasahují do osobní a emocionální sféry, dalece překračují hranice každé jednotlivé země, což lze dokládat na tom, že souběžné trendy vidíme téměř všude. Liší se pouze ve stupni a závislosti podle kulturního rámce. Tato revoluce postupuje nerovnoměrně. V jistém smyslu jde o ty nejsložitější a nejvíce zneklidňující proměny. (Giddens 2000: 69—70) Mění se stát, pohled na národ jako takový, na tradice, na práci, na přírodu, ze které se pomalu stává umělé prostředí,

¹² Ontologické bezpečí se vztahuje k vlastní existenci, tedy je to pocit bezpečí spojený s našim bytím na tomto světě.

protože dnes již na naší planetě nalezneme jen velmi málo míst, kam lidská noha nevstoupila a nepřeměnila alespoň část prostředí ke své potřebě. Tyto instituce vlastně zůstávají navenek stejné, ale mění vnitřní pojetí. Vnitřní charakteristika těchto institucí je pojmenována jako „skořápkové instituce“ Anthony Giddens (2000: 30—31). Obal zůstává stejný, ale posouvá se význam toho, co znázorňují. Důvodem jsou další změny kolem, které způsobují, že tyto původní významy již nestačí na úkoly, které mají plnit. Vzniká tak pocit bezmoci, která je právě odrazem neschopnosti našich institucí.

V oblastech osobního života probíhají velké změny, jednak v sexualitě, v partnerských vztazích, v manželství, v životě rodiny, čímž dochází vlastně ke globální revoluci. (Giddens 2000: 72—78) Na první pohled je jasné, že pojem tradiční rodiny byl vždy velmi nejednoznačný, protože se právě vztahoval k určitému kulturnímu kontextu dané země. Dříve byla rodina brána především jako ekonomická jednotka, protože se o sebe musela postarat sama, už jen co se potravy a ošacení týče. Každopádně je neodmyslitelné to, že tradiční rodinu charakterizuje podřazené postavení žen vůči mužům. V evropském kontextu byly ženy majetkem svých otců a poté manželů, dokonce právně zakotveným majetkem. Velmi odlišně se pohlíželo i na děti, i ty až v moderních společnostech získaly své postavení jako individuální bytosti, která mají také svá práva, ale i povinnosti. Transformací prochází i přístup k dětem celkově. Zatímco dříve děti představovaly především ekonomický přínos pro rodinu a „pracovní sílu“, tak v dnešní době ve většině zemí klade dítě na rodiče nemalou finanční zátěž. V předmoderní době, ale totéž platí i v tradičních společnostech současnosti, byly vztahy mezi mužem a ženou založeny na principu obchodní smlouvy, manžel získal spolu s manželkou i věno, na kterém se s otcem dohodl výměnou například za postavení rodiny. I sexuální vztahy byly v tradiční rodině řízeny potřebou reprodukce. Co se týče sexuality, existovala dvojitá norma. Jinak se pohlíželo na ženy a na muže, platil dualistický pohled na ženy, buďto byly ctnostné nebo nemravné, sexuálně nevázaná žena byla vždy společensky nepřijatelná. Ohledně společensky přijatelného či nepřijatelného se zmíním ještě o homosexualitě. Zejména mužská homosexualita byla tolerována do zasnoubení či oženění, ale samozřejmě se o tom veřejně nehovořilo. Po sňatku by toto mělo být tabu. Vztahy mezi lidmi procházejí změnami stejně jako vše ve společnosti. Rodina se tak, stejně jako manželství, stává onou skořápkovou institucí. Stále se používá výrazu rodina, ale uvnitř dochází k posunu základního charakteru. Rodina dříve zahrnovala sezdaného otce a matku a jejich

děti, dnešním základem rodiny je pár, a to nezáleží na tom, zda manželský či žijící volně. Také to souvisí s tím, že dnes ve většině případů sňatek není obchodní transakce a vztah tedy není založen na nějaké výhodnosti či nevýhodnosti, ale do popředí se dostává romantická láska a sexuální přitažlivost.

Následující tabulka nastiňuje přehled o změnách týkajících se rodiny celkově:

<i>Fáze</i>	<i>Sociologický model rodiny</i>	<i>Rodinná politika</i>
Do konce 18. století	Dvořící se láska	Žádný rozvod, pouze církevní separace, práva otců k dětem
19. století - 1. polovina 20. století	Romantická láska – rodina je celoživotní projekt- rozděluje ji až smrt	Limitovaný rozvod, nastupuje ideologie mateřství, mění se právo na děti po rozvodu směrem k matce
60. léta 20. století - dodnes	Souznící láska – změna představy vztahu jako důsledek rostoucího individualizmu ve společnosti	Rychlý rozvod, nastolena rovnost pohlaví, fenoménem se stává partnerství nikoli manželství

(PF UK 2007)

Změnil se i celkový pohled na manželství, dříve bylo považováno za neoddělitelnou součást lidského života, byla to určitá fáze, do které se měl dostat každý, jak muž, tak žena. Na ty, kdo zůstali sami (staré panny a staré mládence) se pohlíželo s určitým despektem. Změnou neprochází pouze vztahy mezi muži a ženami, ale mění se také kategorie přátelství. V tradiční společnosti bylo založeno především na upřímnosti a cti, to byly vlastnosti na prvním místě žebříčku hodnot, dnes je toto nahrazováno loajalitou a za přítele považujeme toho, který chrání druhého v oblasti emocionální. Je mu oporou. Opakem přítele není nepřítel, vlastně ani cizinec, ale spíše někdo, koho až tak úplně neznáme, opakem přítele tedy může klidně být kolega nebo známý. (Giddens 2003: 108—109) Podstatou jakéhokoli fungujícího vztahu však stále zůstává vzájemná důvěra, kterou ovšem musíme aktivně vytvářet, nikoli ji očekávat. Základem se stává vzájemná komunikace (rozhovor, dialog,

ne monolog), Giddens hovoří o „*emoční demokracii v každodenním životě*“ (2000: 81), takže totéž by mělo platit i v demokratické politice, která by měla být založena na principu rovnosti, vzájemné účtě, komunikaci, důvěře bez autoritářských přístupů a násilí.

3.6 Politika a globalizace

Globalizační procesy, které vyvolávají celosvětově pokládané otázky, vyžadují globální řešení, což se nevyhne ani politice a samozřejmě ani dalším oblastem života. Neskutečný pokrok probíhá v oblasti komunikačních technologií, s čímž souvisí i velký nárůst moci masových médií. To má vliv právě i na politickou sféru. Média utváří obraz politických autorit, na jedné straně politiku vlastně vytvářejí, na straně druhé je tu i prostor pro manipulaci veřejnosti. Ale je pravdou, že politika by se bez médií neobešla. Média se tak stávají neoddelitelnou součástí politického světa. Je tu také jeden zajímavý fakt, a to ten, že teprve s rozšiřováním demokracie se objevuje globalizace, která paradoxně odkrývá meze demokratických struktur. (Giddens 2000: 15, 18)

Lidé jsou obecně spokojeni s demokratickou vládou, věří v demokratické procesy, ale ve většině zemí poklesla důvěra v politiky, což se projevuje na stále menší účasti ve volbách. Přitom stále větší procento lidí se zajímá o politiku jako takovou, to je ten paradox demokracie. V demokratických zemích je zapotřebí prohlubovat demokracii samu. Giddens hovoří o nutnosti demokratizace demokracie. (Giddens 2000: 95) Politiku mnozí považují za zkorumpovanou záležitost, ale přesto jim politika není lhostejná.

V současnosti mladí lidé považují za nejdůležitější problémy spojené s ekologií, lidskými právy, politikou vůči rodině a sexuální svobodou. V první řadě se lidé podílejí na emancipační politice (tu si lze vysvětlit jako angažovanost zaměřenou na snahu o osvobození od nerovnosti a poddanosti), která potřebuje být spojena s politikou pro život, neboli s politikou seberealizace (politika pro život je varianta rozlišení svobody od a svobody k). (Giddens 2003: 143—148) První propojení emancipační politiky a politiky pro život se promítlo ve feministickém hnutí. Sociální hnutí vůbec jsou prostředkem angažovanosti. Existují čtyři typy sociálních hnutí: dělnická hnutí (odborová hnutí), demokratická hnutí (hnutí za svobodu projevu, dohled na činnosti moderního státu, mírová hnutí (kontrola prostředků násilí), ekologická hnutí (působí na poli umělého prostředí, „zelená“ hnutí). Všechna sociální hnutí se navzájem ovlivňují, každé má svou moc, moc je v těchto případech hybnou silou požadovaných změn pokud možno k lepšímu.

V momentě, kdy globalizace výrazně nabírá na rychlosti, jde samozřejmě o maximalizaci příležitostí a minimalizaci závažných rizik, což vyžaduje koordinaci v používání moci. Totéž platí pro politiku státu, kde je tato koordinace moci tlačena na transnacionální pole. Státy musí spolupracovat v otázkách, které dříve mohly řešit samy. Globalizace tedy působí jednak směrem ven, ale i dovnitř. Giddens (2000: 24) cituje Daniela Bella, který vystihl podstatu vztahu lokálního nacionalismu a globalizačních tendencí, říká, že „*národ je nyní nejenom příliš malý na to, aby mohl řešit velké problémy, ale také příliš velký, aby vyřešil ty malé.*“ Náš unikající svět nepotřebuje omezení vlády, ale spíše naopak.

Otázkou je, jakou vládu potřebuje? V první řadě vyvstávají dilemata, která je třeba objasnit. V knize *The Third Way: The Renewal of Social Democracy* je uvedeno těchto pět dilemat: Otázka globalizace a její důsledky, jak ovlivní společnost včetně politického pole? Dalším je individualizace, do jaké míry je společnost individualizovaná? Má ještě vůbec smysl rozdělení politického spektra na levice a pravici, nepostrádá to smysl v dnešní globalizované společnosti? Změna politického působení a mechanismů demokracie a posledním je otázka ekologických problémů, jak by měly být začleněny do sociálně demokratické politiky? Anthony Giddens věří v přežití sociální demokracie. Ale připouští, že levice potřebuje revidovat své dřívější názory a přesvědčení důkladněji než dosud. (Giddens 1998: 7,27—28) Levicové strany jsou nuceny ke změně, protože jádro učení socialismu je již dlouho nepoužitelné. Musí najít třetí cestu, nebo je možné to vyjádřit i jinak – modernizovat sociální demokracii. Giddens se ale drží pojmu *third way* (třetí cesta), protože tento termín považuje za výstižný. Co se tedy musí změnit? *Third way* odkazuje na obnovu sociální demokracie v současných společenských podmínkách. Třetí cesta se nedá výhradně identifikovat s názorem a politikou jakékoli konkrétní strany, je to „*široký názorový proud s několika přítoky*“.(Giddens ed. 2001: 2—3) Politika třetí cesty je o tom, jak by levicové strany měly reagovat na změny společnosti – nejde tedy o pouhou proměnu jejich ideologické stránky, ale jde o transformace, které stojí za tímto posunem. Existují tři transformace, které pozměňují politické pole – je to globalizace, vznik nové ekonomiky a samozřejmě i nemalé změny v každodenním životě lidí. Pro celou světovou společnost je nutné si uvědomit, že „*politická budoucnost je obsažena v přítomnosti.*“ (Giddens 2003: 156)

4. Globalizace v díle Zygmunta Baumana

4.1 Stručný životopis Z. Baumana

Zygmunt Bauman se narodil 19. listopadu 1925 v polské Poznani. Vzhledem ke svému židovskému původu uprchl za druhé světové války do Sovětského svazu a účastnil se jí také jako frontový voják. Po skončení 2. světové války se věnoval studiu a poté i vědecké a pedagogické činnosti na varšavské univerzitě, a to až do roku 1968. V tomto nepříliš šťastném roce je donucen odejít z Polska. Nejprve zakotvil v Izraeli a od roku 1969 vyučuje na univerzitě v Tel Avivu, pak od roku 1971 žije ve Velké Británii, kde přijímá nabídku univerzity v Leedsu. Zde získává titul profesora sociologie. (Sedláčková In Šubrt et al.2007: 40–51)

Dílo Z. Baumana významně ovlivnili jeho učitelé Stanislav Ossowski a Julian Hochfeld, ale také setkání s C. Wrightem Millsem ještě v době jeho pobytu ve Varšavě. Prvotinou je publikace s názvem *Sociologie pro každý den* (1962, česky 1966), poté následovala moderní učebnice sociologie *Zarys socjologii* (1963, česky jako *Sociologie* vydaná 1966). Nejsystematičtější pojetí sociologie sepsal v knize *Thinking Sociologically* (1990), v českém překladu jako *Myslet sociologicky* vyšla v roce 1996. Celý svůj život zasvětil sociologii a vydal mnoho významných děl, ve kterých reflektuje stav společnosti a snaží se zachytit zásadní společenské změny již minulého (tedy 20.) století. Moderní dobu zvláštním způsobem propojuje s holocaustem, ukazuje tak protikladnost, která prostupuje celou modernitou – *Modernity and the Holocaust* (1989, česky 2003) a *Modernity and Ambivalence* (1991). Věnuje se zejména analýze současné doby, globalizačním procesům a jejich důsledkům, zkoumá postavení člověka v této éře globálního věku. Snaží se o reinterpretaci některých sociologických fenoménů, například ve svém díle hovoří o prostoru a vnímání času, o vztahu práce a spotřeby, také smrti a tělesnosti. Ale hlavním hlediskem jeho výkladu je kontext s postmoderními podmínkami. K těmto zmíněným tématům se vztahují především knihy *Globalization: The Human Consequences* (1998, česky *Globalizace: Důsledky pro člověka* vydaná v roce 1999), *Liquid Modernity* (2000, *Tekutá modernita* 2002) a *The Individualized Society* (1999, česky 2004). Tyto tři významné publikace slouží jako základ pro kapitolu o názorech Zygmunta Baumana na globalizaci v této diplomové práci. Dále vycházím ještě z myšlenek obsažených v knize

Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty (2007, česky *Tekuté časy: Život ve věku nejistoty*, 2008)

Za Baumanův hlavní přínos pro sociologii a pro vědu vůbec je považována analýza takzvané ambivalence modernity a jeho výklad holocaustu. Zygmunt Bauman se výrazně zapsal do povědomí československé (později i české) sociologické půdy, kdy od poloviny 60. let podporoval rozvoj české sociologie, za což mu Karlova univerzita v Praze udělila nejvýznamnější akademický titul. (Hájek 2002)

4.2 Pojetí globalizace

Baumanem je globalizace opět vykreslována jako velice nejednoznačný a nejednoduchý soubor procesů. Tento nejednoznačný pojem je ovšem používán dennodenně ve všech možných pádech a slovních obratech. Procesy globalizace se dotýkají všech aspektů dnešního života. Tento módní pojem vyjadřuje nový, nepříjemný dojem, že se nám záležitosti celosvětového dění vymykají z rukou. Bauman používá Jowittův termín určení globalizace jako nového světového neřádu, který zahrnuje v první řadě neuspořádanost světové situace, a hned v závěsu klopýtá absence centra světové společnosti. (Bauman 1999: 75–81) Řád je závislý na existenci určité teritoriální moci, ale dnes je moc spíše exteritoriální a dochází tak ke znehodnocování řádu. Globalizovaná společnost se tak snaží vytvořit řád v globálním měřítku. (Bauman 2004:45–46) Jednou ze zajímavých myšlenek je také uvažování nad tím, že globalizace zřejmě nahradila pojem univerzalizace. Proces univerzalizace totiž původně znamenal předem naplánovaný a hlavně kontrolovaný vývoj, což se ukázalo jako nerealizovatelné. Globalizace znamená procesy, které jsou vnímány jako samovolné, nepravidelné, určující samy sebe, které nikdo nekontroluje, ani nemůže kontrolovat, a to samozřejmě platí i v jejich důsledcích. Pokud není možné pohlídat a řídit jejich vznik, není v lidských silách ani předpokládat celkové výsledky. Globalizace z tohoto hlediska označuje neuspořádanou povahu procesů, které nejsou řízeny teritoriálně, tudíž nad nimi nemají moc ani suverénní státy. Prvotní snaha globalizace byla vyrovnat životní podmínky všech lidí, ovšem z tohoto původního významu nezbylo opravdu nic v současném diskurzu globalizace. Dnes zahrnuje především globální účinky nikoli iniciativy. Změnily se priority globalizace, momentálně se netýká toho, co chceme udělat, ale toho, co se nám děje.

Skutečně mocné síly současnosti jsou bytostně exteritoriální, kdežto prostory

politického jednání zůstávají lokální. Moc opustila místní hlasy, zasedací síně, a dokonce i parlamenty lokálních vlád, jejím působištěm jsou nyní hlavně média a elektronické sítě, které nejsou místně vázané. To se promítá i do vzniku nové mocenské hierarchie, která se taktéž vyznačuje schopností rychlého a okamžitého pohybu. Skutečnost, že se moc oddělila od politiky, se často označuje právě pojmem globalizace, která se stala „příznakem naturalizace vývoje světa: svět se v podstatě utrhl ze řetězu a vymkl se veškeré kontrole, stal se kvaziživelným, neplánovaným, nepředvidatelným, spontánním a nahodilým procesem.“ (Bauman 2004:144)

Na počátku moderních dob byl stát čestnou institucí. Státy sloužily především jako prostředek k uspořádanosti světa. Globální politika dříve, pokud se vůbec dá hovořit o celosvětovém rozměru politiky, se zabývala v první řadě udržením svých hranic a snahou o zabezpečení uzavřených teritorií. Tento rozparcelovaný, rozkouskovaný svět ještě donedávna ovládaly dva mocenské bloky. Ovšem po pádu tohoto soupeření, po rozpadu východního bloku, se začala preferovat strategie a princip nadstátní integrace. V globálním rámci působnosti se neprosazovaly státy jednotlivě, ale spíše koexistence a konkurence skupin států. V rámci vlád národních států postupně docházelo k poškození trojnožky svrchovanosti, která zahrnovala vojenskou, ekonomickou a kulturní samostatnost. Samotný stát si začal uvědomovat, že toto již není únosné, a proto si začíná hledat spojení. S tím samozřejmě souvisí i částečná ztráta vlastní státní autonomie ve prospěch nadnárodní spolupráce. Prvotním impulzem byl rozpad ekonomické podpěry, také jinak popisovaná jako poréznost národních ekonomik. Státu tak zůstala jediná povinnost, a to pokud možno udržování vyrovnaného státního rozpočtu. Teritoriální princip by měl posilovat globalizaci ekonomiky a naopak. (Bauman 1999: 78–83) Rychle se globalizující ekonomika, která se stále více vymaňuje z lokální kontroly, se stala exteritoriální. Je pověstná tím, že vytváří stále větší rozdíly mezi bohatstvím a chudobou a mezi příjmem nejvyšších a nejnižších vrstev světové populace.

Narůstá mezispolečenská a vnitrosociální polarizace bohatství, příjmu a životní úrovně. To dokládá i fakt, že 90% celkového bohatství planety je v rukou pouhého 1% obyvatel. A tato polarizace neustále nebezpečně mohutní. (Bauman 2008: 16) Victor Keegan ve Zprávě o vývoji lidstva (Human Development Report vydaná OSN) uvádí, že 385 „globálních miliardářů“ vlastní bohatství, které připadá na příjmy 2,3 miliardy nejchudších lidí, což je pro porovnání 45% světové populace. (Bauman 1999: 86) Pravdou

je, že globalizace usnadnila bohatnutí bohatých a na chudé má bohužel opačný účinek. „Globální toky finančních zdrojů jsou snad stejně nehmotné jako elektronická síť, již procházejí, ale lokální stopy jejich cest jsou bolestně hmatatelné a reálné: kvalitativní vylidňování, destrukce lokálních ekonomik, vyloučení milionů lidí neschopných nechat se pohltit novou globální ekonomikou“ (Bauman 1999: 90)

Bauman se domnívá, že všeobecný pocit krize, který si uvědomují jak filosofové, tak teoretici i praktici vzdělávání, je pocitem života na rozcestí. Nekonečné úsilí definovat svou vlastní identitu, ke všem těmto pochybnostem a pocitům vede všeobecný rozpad všech dostupných vzorců chování, ztrátou autorit a následná fragmentace života. (Bauman 2004:151) Globalizace způsobuje změny v celé škále oblastí týkajících se člověka, který se musí zapojit do současného světového neřádu.

4.3 Vliv globalizačních procesů

V této kapitole se práce snaží zachytit globalizační vlivy na vnímání různých jevů ve společnosti. V první řadě je velmi zajímavý pohled na změnu chápání vztahu času a prostoru, od kterého se pak odvíjí i změna v chápání vzdálenosti. Působení globalizačních procesů vyvolává mnohé protikladné tendence a sama globalizace má svůj protikladný protějšek, tím je lokalizace. Všichni jsou globalizováni, ale i lokalizováni zároveň. Převaha jednoho, či druhého vlivu působení vlastně určuje naše zařazení ve společnosti, a vzniká tak nový způsob hierarchizace společnosti. To znamená, že mobilita je hlavní vlastností společenské elity. Volný pohyb bez jakýchkoli bariér je příčinou jakéhosi chaosu a vzniku nepřehledného chumlu namixovaných kulturních zvyků, etnických prvků, společenských pravidel apod., což vyvíjí velký tlak na jedince a vyvolává tak otázku vlastního sebeurčení. Jak si zachovat vlastní identitu? Tato otázka je platná jak pro jedince, tak pro národní státy.

Podkapitoly se snaží podat přehled o jednotlivých změnách, které podle Baumana globalizace způsobuje.

4.3.1 Vnímání prostoru a času

Ještě v první polovině 20. století u nás měl automobil málokdo. Proto se prostor měřil tak, že se vzdálenost přepočítávala na to, kolik času zabere, než tam člověk dojde. Odpověď na otázku Jak je to daleko? typu: „Už byste měli vyrazit, abyste to stihli před

soumrakem.“ by dnes málokdo čekal. Vzhledem k tomu, že v současné době se nenajde rodina bez automobilu a nejsou výjimkou ani tři auta na rodinu, je tato vzdálenost překonána nejen mnohem rychleji, ale navíc by nevadil ani ten soumrak. Stejným způsobem se pohlíželo i na čas. Ten byl vysvětlován ve vztahu k prostoru způsobem, kdy čas byla doba potřebná k překonání určitého prostoru, přesunu z jednoho místa na druhé. (Bauman 2002: 176—179) Opět je hlavním hybatelem změny chápání času a prostoru technologický vývoj, který spěchá dopředu až neskutečnou rychlostí. Začal se zkracovat čas potřebný k překonání určité vzdálenosti a došlo tak k výstižně nazvané časoprostorové kompresi. Čas se svým plynutím nabourává do procesu zmenšování prostoru. (Bauman 1999: 106)

Vztah prostoru a času, vlastně i prostředky k jejich překonání se tak výrazně podílely na utváření, stabilitě a zániku sociokulturních i politických společenství. Dokladem je to, že dříve společenství, či komunitu držela pohromadě možnost téměř okamžité výměny informací mezi jednotlivými členy uvnitř komunity a materiální i časová nákladnost komunikace mezi různými lokalitami. (Bauman 1999: 24—27) Dnes jsou informace v okamžiku dostupné po celém světě, což má značný vliv právě na sociální soudržnost a rozpad sociálních vazeb. Z tohoto vyplývá, že lze najít celkem úzký vztah mezi rychlostí přenosu informací, cestování a pohybu vůbec a sociální soudržností. Omezená trvalost současných společenství je zřejmě důsledkem toho, že komunikace mezi jednotlivými dalšími komunitami není v žádné nevýhodě oproti komunikaci vnitrokomunitní, přestávají se lišit, protože jsou obě téměř okamžité. Prostorové vymezení tedy v současnosti ztrácí na významu, neuvažuje se velký rozdíl mezi tady a tam, protože se časový úsek přenosu informace zkracuje na délku okamžiku, a to prostřednictvím elektronického přenosu, hlavně díky celosvětové počítačové síti.

Mluví se o úpadku geografického členění. Prostor kdysi hrál svou roli, nyní je tato role velmi oslabena a výsledkem je tedy „*znehodnocení místa*“ jako takového. (Bauman 2004: 49) Prostor se začal jinak definovat, jinak nahlížet, jinak analyzovat. Hlavním hlediskem jsou již zmíněné technologie a jejich kapacity, které již nezávisí na schopnosti člověka a přirozené omezenosti jeho těla. Vzniká tak „*terotiriálně-urbanistický, konstruovaný prostor*“, který je v důsledku nástupu celosvětové informační sítě ještě doplněn „*prostorem kybernizujícím*“ (Bauman 1999: 26), čímž však vyvstal nový problém objektivního měření času a prostoru. Čas a prostor již nejsou vzájemně provázané. Čas

totiž na rozdíl od prostoru mohl být pozměněn či manipulován. Ve dvojici čas a prostor je čas ten dynamický, kdežto prostor zůstává statický. (Bauman 2002: 22, 179)

Pro postmoderní společnost a sociální situaci je typická ztráta vícerozměrnosti času a sražení vnímání plynulého toku času do zážitku *Jetztzeit*, je tím myšleno rozkouskování toku času na série soběstačných epizod, z nich je každá prožívání intenzivně a teď, v tomto prchavém okamžiku. Do popředí se dostává snaha, co nejvíce využít této příležitosti a „*co možná nejdokonaleji ji odříznout jak od minulosti, tak od jejích budoucích důsledků*“. (Bauman 2004: 266)

Zygmunt Bauman používá termínu komunity šaten. (Bauman 2002: 313–316) Tento název je velmi výstižný, zobrazuje v přirovnání k divadelní šatně současnou povahu dočasných seskupení, komunit. Jedná se stejně jako v té divadelní šatně o výjimečnou příležitost, kde se odpoutají od běžného života, běžného oblékání a zapadnou do uniformního chování divadelní etikety. Všichni zúčastnění mají jeden společný důvod pro účast, divadelní představení, a pak se vracejí do svých běžně zajetých životů, do konformity ulic. Toto skvěle vybrané přirovnání předem upozorňuje na pomíjivost, nestabilitu a koncentraci na jeden účel, nepředpokládá dlouhé trvání, přesto je velmi intenzivní. Ekvivalentem pro komunity šaten jsou „karnevalové“ komunity, což je jiný název pro totéž, tedy pro takovou komunitu, která je vnitřně nestálá, zaměřená na krátkodobé pobavení, útěk od stereotypu, je přímou reakcí na tekutou modernitu.¹³

4.3.2 Vzdálenost

Vzdálenost se vzhledem k oddělení času a prostoru ukazuje jako produkt společnosti, nikoli jako reálná, objektivní danost. Její délka se odvíjí od rychlosti způsobu překonání dané vzdálenosti, a to v souvislosti s množstvím nutných nákladů. Na fyzikální vzdálenosti už vlastně nezáleží, stejně tak jako na dalších takových sociálních produktech, za které můžeme považovat i státní hranice a další mantinely, například ty kulturní, které můžeme také označit jako důsledky oné rychlosti. S vymizením vzdálenosti a počátkem závislosti času na technologiích bylo možné překonat existující limity rychlosti pohybu. (Bauman 1999: 21, Bauman 2002: 21–22)

Zygmunt Bauman se zabývá vysvětlením pojmů blízko a daleko. Na základní škole

¹³ Tekutá modernita je nazvána tekutou proto, že tato vlastnost vystihuje její proměnlivost. Společnost je totiž neustále v pohybu. Tekutá modernita je podrobněji popisována níže, viz kapitola 4.4 Tekutá modernita.

se tyto dva výrazy uvádějí jako jeden z příkladů opozit, tedy protikladných slov. V postmoderním světě nabývají pojmy blízko a daleko lehce přenesených významů. Význam slova blízko bychom mohli charakterizovat jako prostor pro nás známý, každodenně využívaný, dalo by se říci i všední či běžný, cítíme se zde tzv. jako ryba ve vodě, víme, jak se zde máme zachovat, či jak máme v různých situacích jednat. Kdežto daleko můžeme připodobnit prostoru neznámému, člověk se zde necítí jistý, neví, jak by měl na různé podněty reagovat, a proto se také o tento prostor moc nezajímá. Dalším významovým rozměrem je právě v ohledu na míru jistoty a příjemnosti. Daleko je tedy pocitově vyjádřeno jako nejisté pole působnosti, ve kterém se necítíme příjemně, působit zde předpokládá jistou dávku odvahy učit se něčemu novému a chytrosti. Být blízko zahrnuje sebedůvěru a pocit čehosi nám blízkého. (Bauman 1999: 22–23)

To, co Bauman nazývá „lokální komunitou“, existuje v mezích protikladů zde a tam a samozřejmě také blízko a daleko. Další významnou ambivalencí v jeho díle je protiklad lokálního a globálního.

4.3.3 Lokální versus globální

Význam pojmů globální a lokální je zřejmý. Lokální tedy zahrnuje spojení s určitým místem, teritoriem, také se nahrazuje pojmem teritoriální. Kdežto globální (už od kořenu slova – global) znamená opak lokálního, tedy celosvětový, exiteritoriální, působící všude, ne jen na jednom daném místě. Hledisko teritoriality a exiteritoriality se opět promítá do všech oblastí života a způsobuje znepokojení svou ambivalencí. Globálnost a lokálnost jsou protikladné vlastnosti, ovšem jako procesy globalizace a lokalizace probíhají zároveň. Dochází k procesu celosvětové restratifikace, v němž hraje hlavní roli právě aspekt globálnosti či lokálnosti. Jde tedy o „*vzájemné působení procesů integrace a parcelování, globalizace a teritorializace*“. (Bauman 1999: 85) Vytváří se nové rozvrstvení světa a vzniká nová hierarchie.

4.3.4 Celosvětový aspekt hierarchie mobility

Zygmunt Bauman je jedním z prvních sociologů, který si všiml nové struktury budoucího světa. Měřítkem nebo hlediskem toho, kdo bude zařazen do společnosti a kdo bude považován za outsidera, není ani rasový kontext, ani třídní klasifikace, ani genderové rozvrstvení, ale hlavním kritériem je schopnost mobility. (Petrušek 2006)

Hlavním stratifikačním faktorem postmoderní doby se stala mobilita ve smyslu svobody pohybu. Polarizace sociálních podmínek se vyznačuje mobilitou na jedné straně a její absencí na straně druhé, vrchol nové hierarchie je tedy exteritoriální. Znakem elitní části společností je schopnost být mobilní. Nová exteritorialita elity se svobodou pohybu je v protikladu s teritorialitou zbytku, ta je pak považována za svazující, čím nápadnější je svoboda pohybu elit, tím více je teritorialita zbytku ponižující a domácí půda stále více připomíná vězení. (Bauman 1999: 32–33, 125) Vězení ovšem nezahrnuje pouze neschopnost pohybu, tedy imobilitu, ale dalším průvodním jevem je i jakési vyvržení, vypuzení.¹⁴ Těm, kdo jsou v novém, globálním světě pohybliví, můžeme říkat „globálové“ a na druhé straně plotu stojí „lokálové“, kteří jsou většinou dělbou práce odsouzeni k tomu, aby zůstali svázáni se svým místem.

Všichni dnes mohou být cestovateli, otázkou zůstává jejich dostupnost globální mobility, existují takové dva tábory, pro jedny je cestování známkou privilegovanosti, pro druhé deprivace, protože jen tak nemohou změnit místo:

1. Lidé globálně mobilní (žijí v čase) - to jsou již zmínění globálové. Znakem této skupiny je ztráta omezující kvality prostoru. V jejich možnostech je snadné jak virtuální, tak reálné překonání prostoru. Tito žijí v trvalé přítomnosti a plně využívají každého okamžiku, času se jim nedostává. Opakem jsou:
2. Lidé lokálně vázaní (žijí v pro ně neuchopitelném prostoru) - lokálové jsou připoutáni k určitému místu a jsou nuceni snášet změny, které se mohou této lokality dotknout. Nemají žádnou kontrolu nad časem, jejich čas nic neobsahuje, je prázdný a monotónní. (Bauman 1999: 105–107)

Elity měly odjakživa kosmopolitnější sklony než zbytek členů společnosti, vždy tak nějak překračovaly hranice, vytvářely si svou vlastní kulturu a společenské styky probíhaly vždy bez ohledu na např. geografické hranice, které pro běžné, prosté obyvatelstvo pevně platily. Mobilita není jen hlavním měřítkem vrchních stupínek mocenského žebříčku, ale samozřejmě se tyto vlivy promítají i v měřítku společenského strádání. Přímá úměra tak platí i v souvislosti s nesvobodou. Platí, čím je menší svoboda, tím je větší stupeň imobility. (Bauman 1999: 21, Bauman 2004: 50)

Globálnost elity znamená, jak zde již mnohokrát zaznělo, mobilitu. Velice důležité je to, že mobilita znamená schopnost uniknout a vyhnout se ohrožení, nebezpečnosti

---

¹⁴ Více v kapitole Tekutý moderní život a jeho bezpečí

a zločinnosti, která je spojená právě s lokalitou. Vynucená teritorialita způsobuje separaci a segregaci, pocit odcizení. Jedinec nemá šanci prosadit svou jedinečnost a zůstává dál otrokem stereotypu. Lokálové si musí uvědomit, že lístkem pro vstup mezi novou globální elitu je „odvaha pobývat v nepořádku“ a schopnost „vzkvétat uprostřed zmatku“. (Bauman 2004: 51) Proč uprostřed zmatku? Protože dnešní globalizovaný svět ještě nenašel pravidla plynulé spolupráce mezi globálními tlaky a lokálními řády. S tím souvisí pojem glocalizace.

4.3.5 Glocalizace

Pojem glocalizace v sobě propojuje tendence globalizace a zároveň i lokalizace. Roland Robertson ve své stati *Glocalization: Time – space and homogeneity – heterogeneity* obhájí vzájemné propojení pojmů globální a lokální. Nelze definovat globální v tom smyslu, že by globální vylučovalo lokální, ale tvrdí, že globalizace – v nejširším slova smyslu jako zhušťování světa – v sobě obsahuje i vytváření a začleňování lokálnosti a že tento proces zase na druhou stranu významně ovlivňuje ono stlačení světa jako celku. Glocalizace jako taková tedy znamená přizpůsobování globálních forem lokálním obsahům. (Robertson In *Global modernities*, ed. by Featherstone, M., S. Lash, R. Robertson 2007: 25–44)

Místo, aby se tyto protikladné tlaky vzájemně vyrušili, nebo jinak řečeno zneutralizovaly, jak je tomu například u smíchání kyseliny a hydroxidu, velmi často dochází k přesnému opaku a propasti mezi protikladnými jevy se ještě více prohlubují. Jeden příklad za všechny: svoboda a bohatství úspěšných a uváznutí, které provází ještě větší chudoba chudých. Globalizace přináší nové možnosti výdělků peněz, ale to dokáže využít jen mobilní elita a bohatství tak narůstá již bohatým, kdežto chudí tyto „výhody“ nedokáží a vlastně ani nemohou využít. Vzniká tak paradox globalizace, potažmo glocalizace jakožto důsledku globalizace. Bohatství je globální, naopak bída je vždy lokální i přesto, že jsou to globální příčiny, které způsobují lokální chudobu. (Bauman 1999: 86–90) Rychle se globalizující ekonomika, která se stále více vymaňuje z lokální kontroly a stala se exteritoriální, je pověstná tím, že vytváří stále větší rozdíly mezi bohatstvím a chudobou a mezi příjmem nejvyšších a nejnižších vrstev světové populace. Narůstá mezispolečenská a vnitrosociální polarizace bohatství, příjmu a životní úrovně.

4.3.6 Otázka zachování identity

Globální svět vzniká na základech lokality, tedy místních kontextů. Místní kontexty tvoří historie státu, jazyk, politická struktura, původní kultura a podobně. To jsou aspekty, které nelze přetvořit na globální. Vždy zůstanou zakotvené, ale stávají se globálními především důsledkem masových mediálních prostředků a také migrací, prostřednictvím čehož se dostávají do povědomí celého světa. Neznamená to, ale že se například spojením několika lokálních kultur zrodí jedna globální kultura, jednotlivé kultury jsou globalizované, ale musí si zachovat určitou část svou vlastní identitu, stejně jako lidé žijící v globalizovaných společnostech.

Samotná suverenita národních států se pod tlakem globalizačních procesů rozpadá. Zaniká snaha o národní sebeurčení státu, státy se stávají multikulturními a multietnickými, nepřipadá v úvahu jakékoli vynucování začlenění etnických minorit či zánik jejich svébytné identity. Přesto je globální snahou sjednotit zájmy společností, což zahrnuje především právo každého na volbu vlastní identity. Problém osobní identity tkví v tom, že má takovou zvláštní vlastnost, a tou je pomíjivost. Všichni ji zoufale hledáme, ale většinou vyjde takřikajíc z módy ještě dříve, než s ní plně ztotožníme. V tomto světě se mezilidské vztahy rozpadají do momentů setkání, identita se mění podle situací, do kterých se člověk dostává v neustále plynoucím toku prožitků. Bauman uvádí pojem identita palimpsestu, kdy se jednotlivé identity vrší na sebe v lidském experimentu nových začátků. Podobně je na tom i lidská paměť, v dnešní době je velmi důležité umět zapomínat. To je dokladem toho, že osobní identita není určena osudem, ale stala lidským výtvorem. Předurčení osudem bylo nahrazeno celoživotní snahou a vlastním projektem sebe sama, lidská přirozenost, do které se lidská bytost rodila, byla nahrazena identitou, která se musí vhodně utvářet. (Bauman 2004: 96, 108, 169, 250, 267–268)

U Baumana v knize *Individualizovaná společnost* si můžeme přečíst výrok: „*Lidství musí řešit úkol, najít jednotu v rozmanitosti*“. (Bauman 2004: 117) In varietate concordia - jednota v rozmanitosti - je určitě mnohým známé, je mottem Evropské Unie, která se snaží o co nejlepší evropskou spolupráci v oblasti hospodářské a politické. Morálně zralí lidé potřebují rozmanitost a rozdílnost, mají potřebu poznávat neznámé. Nepřítomnost jiných lidí vytváří uniformitu (falešný pocit bezpečí a jistoty), uniformita plodí konformitu, také i netoleranci. (Bauman 1999: 60)

4.3.7 Individualizace

Lidská přirozenost přestala být vnímána jako fakt, stala se nevyhnutelným, nezanedbatelným úkolem pro každého člověka, a ten na tento úkol musí vynaložit veškeré své schopnosti: individualizace - znamená osvobození jedince od předepsaného, zděděného a vrozeného určení, jako sociální postavení tomu kterému člověku náleží. Individualizace je nejvýznamnější rys moderní situace. Individualizace v našich časech tekuté modernity, kdy se nejenom umístění jedince v rámci společnosti, ale i sama místa rychle rozpadávají a sotva mohou sloužit jako cíle životních projektů, je novou příčinou pocitu nestability. (Bauman 2004: 171)

Členové moderních společností jsou obsazováni do role individuů, což ale nezávisí na osobní volbě. Individualizace probíhá každý den znova, protože ani jednotlivec, ani společnost nevydrží dlouho na jednom místě, a tak se smysl individualizace stále mění. Moderní společnost spočívá v neustálé individualizační činnosti. Nelze uniknout procesu individualizace a odmítnout účast v tomto procesu, protože individualizace spočívá na proměnách lidské identity a neustálé pohyblivosti vztahů v tekuté modernitě. (Bauman 2002: 54–55) Otázkou zůstává, zda má člověk zvládat problémy jako jedinec nebo jako součást nějakého vyššího celku, součást společnosti? Jedinec nahlíží na společnost, jako na seskupení dalších stejně zatížených obdobnými problémy a může se stát, že se pouze ujistí o tom, jak ostatní také řeší své problémy jako jednotlivci, a proto pokračuje i on sám. Navíc *„ať už lidé vymyslí společně cokoli, vždy hrozí nebezpečí, že se tím omezí jejich svoboda sledovat cíle, které si sami vytyčili, v každém případě jim to nijak nepomůže“*. (Bauman 2004:63) Zdá se, že odvrácenou stranou individualizace je postupný rozpad občanství, a to z toho důvodu, že veřejný prostor zaplnily zájmy a zaujatosti jednotlivců, nikoli občanů. Důvodem nepřátelství jednotlivce a občana, ale také toho, že individualizace přináší problému občanství je to, že do veřejných zájmů pronikají zaujatosti soukromí jednotlivců. Hovoří se kolonizaci veřejného soukromým. Veřejný zájem se zredukoval na zvědavost týkající se příběhů a osobních pikantností ze života známých celebrit, z umění veřejného života se stalo umění veřejného vyjevování intimních afér a veřejných vyznání osobních pocitů. Na veřejné scéně tedy většinou sledujeme detailní popis soukromých představení. (Bauman 2002: 112) V souvislosti s tímto tématem připomíná Bauman názory Richarda Sennetta – že vzájemné sdílení důvěrností je dnes preferovanou, možná jedinou zbývající metodou „vytváření společenství“. Jsou to společnosti sdílených útrap a nesnází,

úzkostí, ale pokaždé z toho vzejde pouze chvilkové seskupení kolem středu, kam „množství osamělých jedinců směřuje své individuální úzkosti“. (Bauman 2004: 64–65) Tvoří se tak krátkodobá společenství sdílených emocí, stejně jako v případě komunit šaten.¹⁵

4.4 Tekutá modernita

Nestálost a nezakotvenost je jedním z hlavních znaků komunit utvářených v globalizované modernitě. Existuje čím dál více nezakotvených jedinců, dokonce chronicky nezakotvených jedinců. Být v neustálém pohybu se stává životním stylem. Důsledkem toho je i široké spektrum takzvaně náhražkovitých zábav. Mezi nimi vyniká posedlost nakupováním. Akt nákupu, je úplně jedno, co je předmětem směnného obchodu, ale samotný počín je možné nazvat až exorcistickým rituálem. Nakupování pro mnoho lidí představuje útěk do jiného světa, jako útěk k příjemnému barevnému světu obchodních domů, kde je nic závažného nepřekvapí. (Bauman 2002: 129–135) Ocitáme se ve společnosti individualizovaných spotřebitelů. A opět se velkým okruhem vrátíme k identitě, kterou si právě pomocí těchto nákupů většina snaží zajistit. Identitu unikátní a individuální, kterou si ale buduje na základě masově produkovaného zboží a služeb, které prodává televizní obrazovka.

Kdo je konzumentem v konzumní společnosti? Konzument je jedinec, který by se dal nazvat sběratelem prožitků, nejedná se přímo o materiální statky. Jsou neustále vystavováni novým a novým pokušením. Konzument je v neustálém pohybu. V kapitole o hierarchii mobility jsem se již zmínila o tom, že každý může být cestovatelem, ale každý se může této role zhostit úplně jinak. Ne všichni, kteří se posouvají z místa na místo si přejí opakovaně zažívat poznávání nového a nového prostředí, občas i pocitu stesku po domově. V tom je rozdíl mezi turistou a tulákem. Turista má postmoderní svobodu, kdežto u tuláka je to spíše postmoderní obdoba otroctví. Tato protikladnost je jedním z důsledků globalizace. Tuláci se nemohou, tak jako turisté přesunovat v případě, že se jim chce, že se jim to líbí. (Bauman 1999: 95–112) Tuláci jsou donuceni okolnostmi a jen přihlížejí pro ně snovému životu turistů, kteří jsou nezávislí na tlaku prostředí. Ovšem obě tyto skupiny se soustřeďují na prožitek okamžiku a zde se objevuje termín instantního uspokojení. Bauman si také vypůjčuje termín George Steinera „kultura kasina“ (Bauman 2002: 252), protože

---

¹⁵ Viz kapitola 4.3.1 Vnímání prostoru a času

zde je uspokojení krátkodobé, trvá jen po tu dobu, než začneme toužit po něčem novém, než se neobjeví další kolo hry. Rozdíl mezi dnešní konzumní společností a minulou výrobní společností (mezi dvěma stádii modernity) je rozdílem v důrazu a prioritách – čas určený, potřebný ke konzumaci předmětu touhy je pomíjivý, požadujeme okamžité uspokojení. Kdo by se divil, že se dnes orientujeme na okamžitý prožitek, tady a teď, když není vůbec jisté, kdy by se dnes vynaložené úsilí mohlo zúročit později. Opět se dostáváme k oné rychlosti pokroku, posunu, pohybu – to, po čem toužíme a získáme to velmi rychle zastarává, takže to opět odkládáme, a to ještě dříve, než si to stihneme plně užít. (Bauman 2004: 97–100, 185) Jenom se tím potvrzuje, jak je vše bráno z pohledu nahraditelnosti. Bohužel nejen věci a předměty jsou nahraditelné, ale vlastně i lidé.

4.4.1 Nestálost a nejistota v tekuté modernitě

Pomíjivost a zranitelnost téměř všeho v našem světě je důvodem pro udržení jakékoli víry, protože dnes je téměř jedna třetina populace vlastně ekonomicky neužitečná a sociálně nadbytečná. U Baumana se dočteme, že ekonomové v Německu píší o tzv. „*Zwei-Drittel Gesellschaft*“ – tedy o společnosti, kde veškeré uspokojení požadavků trhu dnes dokáží vytvořit dvě třetiny populace – a očekávají, že nebude dlouho trvat a budeme hovořit o „*Ein-Drittel*“ společnosti! (Bauman 2004: 184) Tedy že bude pro obsazení nároků trhu stačit pouze jedna třetina populace. Samozřejmě je, že jsou všichni přímo postižení velmi nejistí, ovšem ani zbytek populace si nemůže být jistý tím, že se neocitne na té nepotřebné straně. Oblast pracovního života je dnes obestřena nejistotou. Nemůžeme se spolehnout na to, že právě nám se toto rozjeté kolo nadbytečnosti a nepotřebnosti vyhne a nesemele nás. Již jen zřídka kdy se objeví taková pracovní pozice, která by se dala považovat za doživotní. Většina pracovních míst je vnímána jako přechodné bydliště, které se stalo epizodickou záležitostí. Stejně je to s celým životem, který je taktéž kouskovan do jednotlivých epizodických útržků, které přetékaají jeden do druhého. Konečně se dostáváme k vysvětlení toho, co Bauman nazývá tekutou modernitou.

Být tekutým je vlastnost kapalin a sám Bauman hned v předmluvě knihy *Tekutá modernita* uvádí argumentaci proti použití tohoto pojmu, ale nakonec vysvětlí toto přirovnání více než přijatelně. Už jen tím, že tekutost v sobě zahrnuje neustálý pohyb, který je v této etapě modernity snad nejdůležitějším charakteristickým prvkem vůbec. Dalším je ona tekutá nestálost, o které jsem se zmiňovala již mnohokrát předtím. Dochází

i k tavení pevně daných institucí, kontextů, rozpouštějí se hranice a všemožné bariéry. Stejně jako kapaliny, nic nedokáže nadlouho udržet svůj tvar i přesto, že samotné modelování obtížné není. (Bauman 2002: 9–19) Dalším důvodem k použití právě tekutosti jako vlastnosti současné doby. Bývalá modernita se tak v protikladu současné tekuté modernity ve zpětném pohledu jeví jako těžká, ještě lépe řečeno jako pevná modernita. Tato modernita byla zapříisáhlým odpůrcem nahodilosti, různorodosti, dvojznačnosti a nevypočitatelnosti, které se snažila vyhubit. Hlavním představitelem na poli pracovního života této pevné modernity byla Fordova továrna. Redukovala lidské činnosti na jednoduché rutinně se opakující a předvídatelné pohyby a činnosti, u nichž se předpokládalo, že budou vykonávány mechanicky, aniž by se do celého procesu zapojovaly duševní schopnosti. Samozřejmě tak byla vyloučena jakákoli spontánnost, či individuální iniciativa. V průběhu minulé etapy modernity se tento koncept stereotypního chování a jednání dokonce vyžadoval, jen stručně připomenu například byrokracii, která měla na vše zařazení v tabulkách, neexistovala jakákoli možnost individuálního přístupu, Bauman dále uvádí například panoptikon, Velkého bratra, dokonce sem zařazuje i koncentrační tábory a jejich pozdější obdobu gulagy. (Bauman 2004: 123-131)

Dvacáté století nebylo o nic méně moderní než společnost na prahu století jednadvacátého, ale lze říci, že je moderní lehce odlišným způsobem. Slovo lehce jsem použila záměrně, protože lehkost je další charakteristickou vlastností vedle tekutosti. Těžká moderna je symbolizována továrnami, těžkou strojovou technikou. Snažila se ovládnout prostor, kdežto lehká podoba modernity se vyznačuje nevázaností a neuchopitelností. (Bauman 2002: 182–195) Současná „*tekutá, plynoucí, rozptýlená, rozprášená a deregulovaná podoba modernity*“ (Bauman 2004: 35) věští uvolnění různých svazků, a to jak v oblasti pracovních závazků, tak v oblasti osobních vazeb.

Bauman (2004: 187) připomíná i amerického sociologa W. J. Thomase: Pokud se lidé domnívají, že jejich vzájemné vztahy jsou dočasné a platné jen do odvolání, pak tyto vazby skutečně začínají být dočasné v důsledku jejich vlastních činů (tzv. Thomasův teorém). Současná mladá generace žije život přítomnosti, s teniskami na nohou, jednoduchým, lehkým oblečením, mobilním telefonem v kapse, nezájmem o minulost a vlastně ani o budoucnost. Stále častější je přístup k životu ve stylu žít život okamžikem. Což opět vyvolává pocity nejistoty a úzkosti, protože většina lidí nemá v moci svoji vlastní přítomnost. Důvodem je, že nejdůležitější faktory, které rozhodují o jejich živobytí

a společenském postavení (tudíž i o další budoucnosti), leží mimo jejich dosah. A neexistuje téměř nic, co by mohli udělat, ať už jako jednotlivci či skupiny, aby to vše dostali zpět pod svou kontrolu. „*Nejistota je dnes všude*“ (Bauman 2004: 48) a stav nejistoty způsobuje, že nejistá je také budoucnost, která je nezbytná k odporu i proti té nejsnesitelnější přítomnosti. Doba pevné modernity se snažila o co největší jednoznačnost, průhlednost, bezpečnost světa bez jakéhokoli překvapení. Dnešní společnost však přichází na to, že jejich existence závisí na proměnlivých a nepředvídatelných silách, jako jsou světové finanční trhy a obchodní burzy, a bezmocně přitom přihlížejí, aniž by mohly cokoli podniknout, neustálému smršťování pracovních trhů, narůstající chudobě, erozi půdy, mizení lesů a globálnímu oteplování naší planety. (Bauman 2004: 67–69)

Fenomén Prekérnosti, Nejistoty, Rizikové společnosti je sloučeninou tří zkušeností života v tekuté modernitě: (Bauman 2004: 183)

1. nezajištěnost – ve smyslu nezajištěnosti naší pozice ve společnosti, což souvisí i s nezajištěností živobytí
2. nejistota – jako nejistota stabilní budoucnosti
3. nebezpečí – v první řadě každodenní nebezpečí, kterému vystavujeme svoje tělo, nebezpečí, jehož příčinou může být majetek, osobní vazby, komunita

4.4.2 Tekutý moderní život a jeho nebezpečí

Neexistují žádná prázdná místa na mentální mapě, nebo neobjevené krajiny a neznámé populace. V podobě elektronicky přenášených zpráv, záznamů, videí a fotografií je možné sledovat téměř bezprostředně cokoli, nevyjímaje ani bídu či zoufalství kdekoli po světě. Nic není nedotčené, dokonce ani my samotní nemůžeme říci, že se nás nic z globalizujících tendencí nedotýká a nic nás neovlivňuje. V Tekutých časech je prezentováno i vyjádření Milana Kundery, který říká: „*jednota lidstva znamená, že není kam utéct.*“ (Bauman 2008: 15) Neexistuje místo nebo prostor, kam by se člověk mohl před fenoménem globalizace a jejími důsledky schovat. Najde si nás všude. Tuto jednotu samozřejmě způsobila globalizace. Myšlenková i materiální otevřenost všech společností v krajnosti znamená, že všichni mohou svým jednáním a chováním ovlivnit, i když neočekávaně a nezamýšleně, všechny ostatní.

Globalizace má dvě strany mince, jako většina věcí. Na jedné straně její pozitivní dopady ve smyslu technických zdokonalení pro usnadnění života, snazšího a rychlejšího

způsobu cestování, překonávání vzdáleností, téměř okamžitého přenosu informací, nových možností, na straně druhé má globalizace také negativní stránku. Jsou to neočekávané vedlejší účinky těchto změn. Negativní globalizace znázorňuje nový světový chaos, nemožnost docílení absolutní bezpečnosti, už jen kvůli nerespektování jakýchkoli hranic, ať už místních nebo osobních. „*Pokrok se změnil v manévry, kdy moment nepozornosti znamená neodvratnou prohru.*“ (Bauman 2008: 19) Místo velkých očekávání a změn pouze k lepšímu přináší pokrok nutnost neustálé obezřetnosti, protože se vše zrychluje. Musíme být stále ve střehu, abychom nezůstali pozadu. Základní snahou ve vztahu k nebezpečí, je snaha minimalizovat rizika, a to i přesto, že většinu skutečně zásadních rizik ovlivnit vlastně nedokážeme. Proto se tento existenciální strach snažíme dostat pod kontrolu tím, že si hledáme zástupné kontrolní záchytné body. (Bauman 2008: 15–20) Například to, že se snažíme zahnat příznaky vysokého tlaku, stresu, či bojujeme s obezitou. Pijeme zelený čaj pro odstranění škodlivých látek z těla, polykáme vitamíny a doplňky stravy, snažíme se jíst zdravě a soustředíme se na prevenci proti depresím. Snažíme se o co největší možný pocit bezpečí pomocí kamerových systémů a airbagů v bezpečných autech. Toto jednání má však úplně opačný účinek, přispívá k tomu, že se svět jeví ještě nebezpečnější, než kdy byl. Toto nahrává vzniku kapitálu strachu, který se proměňuje v množství komerčních a politických výhod. Osobní bezpečí se tak stalo jedním z významných marketingových tahů.

Dalším aspektem negativní globalizace je úpadek národní solidarity. Bauman globalizaci přirovnává k cizopasnému a predátorskému monstři, které se přiživuje na národních státech a jejich občanech. Nadnárodní síly způsobují odumírání národního státu, tento proces nelze přesně předpovědět a také mu není možno zabránit. Lidé přestávají věřit v ochranu ze strany státu. Energie národního státu se ztrácí v globálním prostoru. Globální problémy vznikají na globální úrovni, a proto na ně lokální řešení nestačí. Je nutné, aby se propojily globální a lokální síly, což znamená, aby nastoupila již zmiňovaná glocalizace, kdy se globálně budou řešit problémy s ohledem na důsledky v určité lokalitě. Démon strachu spolu s nejistotou se rodí z pocitu bezmocnosti, nemohoucnosti. Není možné s tím nic dělat v případě, že žijeme v nejisté přítomnosti a s absolutně rozmazanou a nejasnou budoucností. (Bauman 2008: 31–32, Bauman 1999: 72–73) Eliminace násilí, to je jeden z hlavních cílů dnešních pospolitostí. Otázkou ale zůstává, zda je skutečností, že dochází ke zmenšování množství násilí oproti bývalým dobám, navíc zda se toto množství násilí dá

vůbec změřit. Pak je další otázkou, jestli je v praxi možné, násilí úplně vymýtit, protože z definice násilí tam spadá i jakýkoli nátlak. Ale nějakým způsobem se přece musí dosahovat dodržování pořádku. Je nutné si uvědomit, že naše současnost je jakousi přechodovou fází. Změny probíhají, nedají se zastavit, ale prozatím nemáme vytvořené nové institucionální rámce, které by nastoupily na místo těch již překonaných. Vzhledem k rychlosti globalizace s jakou postupuje, je jedinou možnou metodou tzv. metoda pokusu a omylu. Rozpad tradičních institucí a vzorců chování má ve všech oblastech velmi podobné důsledky, a těmi je stále větší využívání násilí. „*Starý princip si vis pacem, para bellum (pokud chcete mír, buďte připraveni na válku) je dnes aktuální jako nikdy dříve, platí na všech rovinách sociálního systému, vládne globální, lokální i soukromé sféře.*“ (Bauman 2004: 249) Například otázka nárůstu domácího násilí, jedná se skutečně o jeho nárůst? Může to být poněkud zavádějící, protože tyto projevy, jako manželské znásilnění, zneužívání dětí, sexuální harašení, atd. zde existovaly i předtím, ale až v poslední době se reklasifikovaly do podoby, jakou mají dnes, tedy jako protiprávní a protispolečenské jednání. (Bauman 2004: 240–254)

Město dnes se na rozdíl od původního názoru, že poskytuje úkryt před nebezpečím, bere spíše jako zdroj nebezpečí. Neexistuje zde žádný volný prostor, nejsou volná místa. Domovská půda jednoho člověka a stává nepřátelským prostředím pro druhého. Svoboda pohybu v rámci města dnes představuje nejdůležitější stratifikační faktor, úplně stejně jako v měřítku celospolečenském. Typicky postmoderní formy násilí jsou důsledkem privatizace, deregulace a decentralizace problémů identity. (Bauman 2004: 111–115) Ve městech se znásobuje kriminalizace chudoby, ohrožení bezpečnosti a další zdroje zločinnosti, které jsou lokální a lokalizované. Co je myšleno kriminalizací chudoby – především je zločin spojován s třídou těch nejchudších. Podle veřejného mínění pochází většina běžných zločinců ze společenského dna. Nejčastěji se s touto zločinností (tedy přímým ohrožením osobní bezpečnosti) můžeme setkat v oblastech městských ghett, kam se ostatní bojí jen vkročit. Na druhou stranu si slušní občané také vytváří jakási ghetta, kde si za plotem svých domů a čtvrtí snaží udržet pocit klidu a bezpečí. (Bauman 1999: 31,146, Bauman 2004: 133–138) Bezdomovci a nezvaní mají do této komunity vstup zakázán. Ubývá tak míst, kde je možné volné setkávání lidí, míst, kde by si obyvatelé mohli volně předávat informace, debatovat, a tím vlastně i utvářet normy společnosti. Přibývá prostorů se zakázaným vstupem, soukromých pozemků, i míst, kde se platí vstup. Opět se

dostáváme k paralele pohyblivosti, když je exteritorialita svobodou, je vynucená teritorialita pocíťována jako vězení. Separace nahrazuje vyjednávání o společném soužití a doprovází ji již zmíněná kriminalizace odlišnosti. Pouliční existence se stali pojmenováním úzkosti. Způsobem, jak se zbavit nebezpečí pocházejícího od ostatních jedinců, je jejich uvěznění. Trestem je imobilizace, ale také vyloučení ze společnosti ostatních.

Města se stala křižovatkou, na které se střetávají globálně vytvořené problémy a pevně zakotvené lokální významy. Na jejich půdu dopadají viditelné důsledky globálních problémů. Příkladem je případ Dvojčat z 11. září 2001. Problém terorismu má globální kořeny, ale dopady jsou čistě lokální. Oběti se vždy sčítají dole, útočníků samotných se tato forma násilí většinou vůbec nedotkne. Teroristický útok odnesou vždy civilisté, stejně jako pokusy o potlačení terorismu, jak tomu bylo i v případě odvetné války. (Bauman 2008: 24-26) Násilí bylo, je a bude přítomné vždy, ale pokaždé v trochu odlišné formě.

Tekutá modernita se projevuje v neustálém pohybu, svoboda je také definována možnostmi našeho pohybu a vlastního rozhodování. Jaký tedy je vztah mezi bezpečím a svobodou? Existuje zde princip přímé úměrnosti, protože svoboda bez záruk bezpečí je stejně nevhodná jako bezpečí bez svobody. (Bauman 115–116) Člověk v současné době potřebuje i svobodu i bezpečí. Je zapotřebí najít nový způsob, jak žít v novém věku, což se může vyřešit jedině jako politický úkol.

5. Pojetí globalizace podle Ulricha Becka

5.1 Ulrich Beck

Ulrich Beck je významný německý sociolog. Narodil se 15. května 1944. Studoval 6 let, nejprve na univerzitě ve Freiburgu, a poté na univerzitě v Mnichově. Vystřídal několik univerzit, kde působil na postu profesora sociologie. Přednášel v Münsteru, v Bambergu, v roce 1992 se vrací na svou alma mater, Ludwigs-Maxmilian-Universität v Mnichově, a od roku 1997 také hostuje na London school of Economics. Podílí se také na časopise *Soziale Welt* na pozici šéfredaktora a stojí v čele ediční řady *Zweite Moderne* v předním německém nakladatelství Suhrkamp, kde bylo vydáno i několik jeho publikací. (Šubrt, Balon 2010: 204–210)

Je autorem desítek knih týkajících se oboru sociologie. Nejznámější je Riziková společnost, v originále *Risikogesellschaft - Auf dem Weg in eine andere Moderne*, kterou vydalo nakladatelství Suhrkamp Verlag ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1986. Od té doby se toto dílo vydalo ve více jak 15 překladech. V českém překladu Otakara Vochoče vyšla až roku 2004 v Sociologickém nakladatelství. Mezi jeho další významné práce patří *Gegengifte* (1988), *Das ganz normale Chaos der Liebe* (kterou napsal spolu s manželkou Elisabeth Beck-Gernsheim v roce 1990), *Die Erfindung des Politischen* (1993), která byla taktéž vydána v českém překladu v Sociologickém nakladatelství čtrnáct let po vydání v Německu, tedy roku 2007. Spolu s A. Giddensem a S. Lashem napsal U. Beck knihu s názvem *Reflexive Modernization* uvedenou na trh roku 1994. Další jeho dílo, které vychází knižně je *Was ist Globalisierung* z roku 1997. Toto je také jedna z knih, které se dočkaly českého překladu, tentokrát od Marka Pavky v sociologické řadě brněnského Centra pro studium demokracie a kultury v roce 2007. V roce 1999 vyšla kniha *Schöne neue Arbeitswelt. Macht und Gegenmacht im globale Zeitalter: Neue weltpolitische Ökonomie* byla publikována opět v nakladatelství Suhrkamp roku 2002, do českého jazyka ji přeložili A. Bakešová a V. Jochmann a u nás vyšla v Sociologickém nakladatelství roku 2007.

Kapitola o přístupu Ulricha Becka ke globalizaci bude vycházet v první řadě z českých překladů jeho knih, konkrétně – Co je to globalizace? Omyly a odpovědi, Vynalézání politiky: K teorii reflexivní modernizace, Riziková společnost: Na cestě k jiné

moderně a Moc a protiváha moci v globálním věku: Nová ekonomie světové politiky. V této kapitole se budu snažit o zpracování myšlenkových názorů Ulricha Becka, které se nějakým způsobem osvětlují velmi nejasný diskurz globalizace.

5.2 Globalizace

V díle Ulricha Becka je globalizace představována jako pozvolně nastupující procesy, které obzvláště v dnešní době působí s překvapivě silnou razancí. Jednoznačné je, že globalizační procesy se projevují ve změnách rozličného charakteru. Asi nejvíce viditelné jsou nové technickovědecké a technologické záležitosti, k nimž samozřejmě patří rozvoj mediálního odvětví. Velké změny zaznamenává především ekonomická sféra, samozřejmě v globálním, celosvětovém měřítku. K tomu také přispěl vědeckotechnologický rozvoj, který umožnil vytvořit existenci nehmotného kapitálu a usnadnil přenos informací. Ovšem zaměřovat se pouze na proměny v ekonomické sféře v rámci globalizace nelze. To je rozdíl mezi globalizací, potažmo globalitou a globalismem. (Beck 2007a: 16–18)

5.2.1 Globalismus, globalizace, globalita – jaký je rozdíl?

Globalismus protlačuje názor, že stát by se eventuálně mohl řídit jako velký podnik, a přirovnává veškeré změny podle ekonomických měřítek. Nebere v potaz ostatní pole působnosti změn. Globalismus tedy na první místo staví panství světového trhu, vše se podřizuje požadavkům trhu. (Beck 2007a: 16–18) Kdežto z pohledu globalizace je možné podle toho, v jaké oblasti globalizační procesy probíhají, rozlišovat jednotlivé dimenze globalizace. Zde uvedené oblasti by byly zahrnuty v dimenzi komunikačně-technické a ekonomické, ovšem to zdaleka nejsou jediné rozměry globalizace, dále můžeme jmenovat dimenzi pracovní-organizační, ekologickou, kulturní, občansko-společenskou a podobně. Vzhledem k tomu, že globalizace se skutečně projevuje téměř všude, bylo by možné těchto dimenzí pojmenovat ještě mnohem více, ale také se tímto vyjevuje vzájemná propojenost těchto procesů. (Beck, 2007a: 33)

Globalismus je kritizován především kvůli již zmíněnému jednostrannému povyšování hospodářské dimenze nad ostatní, to ale také podporuje neustálé rozpínání světového trhu. Globalismus zapomíná na ostatní oblasti, kde velmi výrazně zasahují procesy globalizace. Není to tak jednoduché, zaměřit se na myšlenku volného světového

obchodu, která zapříčiňuje vyšší konkurenci mezi hospodářskými aktéry a využívání principu komparativních výhod, což by mělo spět k blahobytu zemí. Volný obchod ale nepředpokládal nekalé snižování nákladů méně majetných států prodávajících levnou pracovní sílu, aby obstály v takto nastaveném rozsahu konkurence s bohatými zeměmi Západu. Toto Beck nazývá „*návrat(em) do pozdní varianty nadnárodního pirátství.*“ (Beck 2007a: 137) Těchto možností využívá především pohybu schopný průmysl, který na manuální práci, na výrobu využívá možností snížení nákladů na výrobu v zemích třetího světa a zemích bývalého východního bloku. Tyto aspekty ovšem podkopávají politiku sociálního státu, protože často nebývají zohledněny standardy důstojné lidské práce. (Beck 2007a: 135–143) Lidé se začínají bát o svou budoucnost, protože vše závisí na ekonomických kompetencích, a odvracejí se od starosti o politické dění. Opět vyvstává problém nejisté budoucnosti. Vnímání sociálních problémů narušuje víru v politiku (Beck 2007a: 81, 142). Nejprve se musíme oprostít od myšlenky plné zaměstnanosti, protože to ani není v možnostech společnosti. Je to fiktivní pojem. Samozřejmé je, že narůstá problém nedostatku práce, tento problém je lokalizovaný, platí pro určité prostory, je tedy nutné přerozdělení této nezaměstnanosti a snaha o pokrytí bílých míst. Národní chápání sociální demokracie by mělo být metamorfováno na kosmopolitní sociální chápání prostřednictvím užší spolupráce pracovních trhů ve smyslu větší možnosti pohybu a vyšší efektivity. Což opět upozorňuje na nutnou spolupráci s politikou mezinárodního a nadnárodního charakteru. Sociální politika by se měla zaměřit na trend náhrady práce věděním a snažit se o účast práce na vytváření kapitálu. S tím souvisí i větší důležitost vzdělání, protože konkurenceschopnost státu závisí také na vzdělanosti společnosti, která se pak může uplatnit v rámci světového trhu. (Beck 2007a: 159-161) „*Jedna z velkých politických odpovědí na globalizaci proto zní: vytváření společnosti vzdělání a vědění, (...); uvolnit a odstranit jeho fixaci na určitá pracovní místa a povolání a orientovat se na vzdělávací procesy, na široce aplikovatelné klíčové kvalifikace (...), sociální kompetence, schopnost týmové práce, schopnost řešit konflikty, kulturní porozumění, síťové myšlení, vypořádávání se s nejistotami a paradoxy druhé moderny.*“ (Beck 2007a: 160)

K problému nedostatku práce je v díle U. Becka navrženo možné řešení ve formě občanské práce, což dnes zahrnuje péči o postižené, nemocné, staré lidi apod., která spadá pod neziskové organizace. Za tuto práci by lidé dostávali občanskou mzdu (něco jako sociální dávky), ale s tím rozdílem, že občanská práce by byla volně přístupná všem. Měla

by být atraktivní jak pro nezaměstnané, tak pro všechny ostatní. V současné době je práce stále levnější, globalizační tendence naproti tomu podporují stále větší atribut vzácnosti kapitálu, ten je oproti práci stále cennější, což způsobuje ještě větší rozevírání úhlu mezi chudobou a bohatstvím. (Beck 2007a: 163-165, 176) Velké nadnárodní společnosti využívají rozdílnosti ekonomických zákonů různých státních politik, a tak dochází k daňovým ztrátám, protože nadnárodní společnosti samozřejmě platí daně tam, kde to je pro ně výhodnější. (Beck 2007a: 12) „*Politické regulování globalizace předpokládá kritiku neoliberalní ideologie globalismu, její economicistní jednodimenzionalitu, jejího lineárního jednosměrného myšlení, jejího politického autoritářství světového trhu, jež se tváří nepoliticky a jedná na výsost politicky.*“ (Beck 2007a: 151) Toto jednání by se dalo nazvat jako subpolitické. Subpolitika zahrnuje především aktéry tváříící se nepoliticky, ale přesto mají nemalý vliv na dění v globalizované společnosti. (Beck 2007c: 145)

Ještě je nutné dodat, že tyto změny neprobíhají rovnoměrně a přímočaře, ale jedná se o změnu, či pohyb silně nerovnoměrný a nepředvídatelný. Hovoří se o nekontrovatelnosti globalizace. Nelze označit někoho nebo něco konkrétního, co by procesy globalizace řídilo či kontrolovalo. Beck říká: „*Globalizace není volbou, je vládou nikoho, je to organizovaná neodpovědnost, všichni jsou oběťmi, nikdo pachatelem.*“ (Beck 2007b:101) V jakém smyslu oběťmi? Tyto procesy, stejně jako všechny ostatní, mají své pozitivní, ale i negativní důsledky. Popravdě řečeno Ulrich Beck již svou první publikací Riziková společnost dokládá, že procesy globalizace s sebou nesou především nezanedbatelná rizika, která se týkají absolutně každého na této planetě. Globalizace způsobuje globalitu, ve smyslu nemožnosti separace jakéhokoli státu či individua. V současném světě se před účinky globalizace neschová nikdo. Ocitli jsme se na prahu éry světové společnosti, která má atribut nadnárodnosti. To znamená, že se vytvářejí nové mocenské a konkurenční vztahy, které již nejsou klasifikovány pod záštitou národního státu. Jednotlivé státy už nemohou „hrát samy za sebe“, nemohou zůstat v izolaci. Dokladem toho je, že se žádný stát nepovažuje za uzavřený prostor a na světové scéně už se neobjevují pouze národnostní aktéři, ale i nadnárodní identity. S globálními otázkami, ale vyvstává i potřeba globálně platných odpovědí. Komu jsou adresovány a kdo na ně má odpovídat? Vlastně všichni, a tím pádem nikdo. Pokud je to otázka globálního charakteru, nebude stačit odpověď platná pro určitý stát, je zapotřebí otevřít národnostní diskusi požadavkům a podmínkám nadnárodní komunikace, ať politické, ekonomické či

ekologické. Vstoupením národních států do transnárodního prostoru vzniká světová společnost. (Beck 2007a: 125-127)

5.3 Jak popsat současnou společnost?

5.3.1 Světová společnost

Světová společnost je souborem nadnárodních vazeb, ale to neznamená, že tím zahrhuje národnostní struktury, protože musí zajišťovat vnitřní politiku a geopolitiku a také politicky formovat a regulovat proces globalizace, pouze vyžaduje rozšíření státní politiky o světový rozměr. Vzniká nový nadnárodní rámec, kde se mísí politika, kapitál, technologie i kultura přesahující řád národního státu. Důsledkem je otevření mocenského rozlišení mezi národnostní politikou a světověspolečenskými možnostmi jednání, např. při prosazování nadnárodního práva, nebo boj s nadnárodní kriminalitou a podobně. (Beck, 2007a: 125–127)

S novou, světovou společností přichází určitá krize existence v neznámém a chaotickém prostředí světové společnosti. M. Albrow tu to krizi popisuje v souvislosti s tezí o identitě, kde uvádí, že nám „*ve druhé moderně vyvěrají klíčové otázky typu, Kdo vlastně jsem?, Kde se nacházím? a Kam, ke komu patřím?*“ „*Světová společnost tak připomíná jakýsi „nový svět, který se nachází v nadnárodním a nadstátním území nikoho.*“ (Beck, 2007a:124–125)

Vzhledem k tomu, že tedy světová společnost nemá vymezený prostor, nemůže mít ani mocenské centrum, ať již politické či ekonomické. Svět bojuje o vytvoření nových politických pravidel vnitřně platných pro světovou společnost. (Beck:2007c:10) Jedinou možnou cestou ke změně mocenského postavení, je nově nahlížet na celý svět. Politika v takovém rozsahu, jak je prezentována nyní, tedy stále ještě v mantinelech národnostního působení postupně bude stále méně efektivní a bude zapotřebí politiku redefinovat. Nebude jiná možnost, protože s pouze národně zaměřenou strategií by takováto politika silně pokulhávala za ostatními politikami zaměřenými transnacionálně. Vznikl by tak kosmopolitní stát, který by se snažil prosazovat globální hodnoty a normy. (Beck:2007b: 27–35)

I když se o kosmopolitním státu začalo hovořit až v posledních desetiletích, pojem kosmopolita, či kosmopolitní existuje již od dob řecké antiky. Poprvé se objevují v díle

Diogena, který vedl polemiku o světě My a Druzí, kde se objevovaly na jeho dobu myšlenky týkající se i dnešního světa, pojednává o jakési sociální mobilitě, o světě v polis a mimo polis. Významem slova kosmopolita je tedy ten, kdo je jednak občanem kosmu (jinak řečeno světoobčanem) a jednak občanem polis, města, státu. Kosmopolis je pak chápána jako určitá politická jednota, která přesahuje hranice, a to hranice kultur, etnik, náboženství, tříd... Kosmopolitní by se jinak dalo popsat jako globalizované. Alespoň z hlediska kulturní globalizace určitě. Významný teoretik kulturní globalizace Roland Robertson vedl výzkumy, ze kterých vyplynulo, že globalizace je vždy doprovázena a doplňována procesem lokalizace. Globalizace vede k rozšíření vzájemných pout mezi jednotlivými státy, bez ohledu na jakékoli hranice, ale tyto závislosti jsou vždy specifikovány až v daném prostředí. Neznamená to, že pokud je něco globalizované, vymaňuje se to z prostorového určení. „Pod vládou „G-word“ dochází naopak všude k novému zdůraznění lokálního.“ (Beck, 2007a: 60) Tím, že se jednotlivé kultury dostávají do povědomí všude, po celém světě, mluví se o sblížování kultur. Dovedené do krajnosti je možné najít termín globální kultura, nebo také jinak nazývanou mcdonaldizaci. Mcdonaldizace je, myslím, opravdu trefně zvolený název, pokud přihlídneme k tomu, že právě fast foody McDonald's najdeme skutečně téměř po celém světě a žluté M, jejich symbol, je možné zahlédnout ve všech koutech světa.¹⁶ V tomto ohledu sice vzniká jeden svět, ale právě ve smyslu uznání stejnosti, nikoli mnohosti. Tyto globální symboly začínají globálně vytlačovat lokální identity, které jsou postupně vytlačeny, zapomenuty a vznikají reklamní symboly světa. V této souvislosti je jedná o jeden svět založený na taktikách marketingových tahů a image velkého celosvětového koncernu jako „svět jednoho zboží“ (Beck, 2007a: 57) Definování lidské bytosti, už nezávisí na tom, jaký člověk je, ale v důsledku se toto minimalizuje na pouhé prohlášení, že člověk je tím, co může koupit. Mcdonaldizaci Ulrich Beck považuje za paradox kulturní globalizace, protože je přesným opakem toho, co by kulturní globalizace měla znamenat, tedy konvergence kultury místo divergence a vzájemné poznávání mnohosti. Přitom trh a kapitalismus vůbec potřebují k udržení se v celosvětové konkurenci nějaké zvláštnosti typické jen pro danou lokalitu.

---

¹⁶ Zajímavé je, že společnost McDonald's propagovaná jako ryze americká společnost, není zásluhou Američana, ale muže narozeného v české rodině. První restaurace patřila bratrům McDonaldovým, ale tu od nich odkoupil R.A.Kroc, a teprve ten přišel s nápadem rozšíření mnoha dalších restaurací. Na webových stránkách McDonald's se také dočteme, že statisticky je každých 7 hodin otevřena nová restaurace někde na naší planetě. http://www.mcdonalds.cz/cs/onas/spolecnost/historie_spolecnosti.shtml

Jedině tím, že se budou odlišovat od stejných, typických produktů, poskytovaných služeb atd. kdekoli jinde, mohou upoutat pozornost v přesyceném tržním prostoru. Principy lokalismu se stávají jednou z hlavních strategií, aby daný sortiment mohl obstát v globální konkurenci. Ovšem vlastnost lokálního a globálního se podle Robertsona nepopírá, obojí vlastně existuje současně, proto je používán termín glocalizace, který je už několikrát zmíněn výše, právě ve spojitosti s kulturní globalizací. Robertson dokonce navrhuje nahrazení kulturní globalizace termínem glocalizace. (Beck,2007a: 57,60,72)

Transkulturní pravidla tak narušují vzájemnou závislost mezi národním státem a národní společností, protože ty mohou tento rámec národnosti přesáhnout. Příkladem jsou smíšená manželství, kde nejsou výjimkou dvojjazyčné komunikace, stěhování napříč zeměkoule a různé národnosti dětí v rodině. Překážkou dnes nemusí být ani různé vyznání u partnerů. Globální kulturu není možné vysvětlovat vzhledem k danému prostoru, není statická, ale stejně jako globalizace samotná má procesuální charakter, neustále se vyvíjí podle situace, která ve světové společnosti nastává. Pouze zkoumáním této globální kultury a jejích projevů v technice, politické vědě nebo průmyslu je možné nějakým způsobem uchopit sociologii globalizace. (Beck,2007a: 57–64) Změny k vytvoření světové společnosti se promítly i ve vztahu k modernitě jako takové. Stejně jako Anthony Giddens, či Zygmunt Bauman i Ulrich Beck se zabývá nastoleným problémem a snahou o určení, v jaké společnosti vlastně žijeme? Jak se projevila tato změna? Jak můžeme definovat stádium dějin, které se právě vytváří? Jak označit dobu, ve které se právě nacházíme?

5.3.2 Druhá moderna

V současnosti se neustále hovoří o konečnosti nějakého předchozího stavu – postindustriální společnost, postmoderna,... Lépe se definuje jaká doba to není. V každém případě ale zůstáváme v moderní době, Beckem označované jako druhá moderna. Základním stavebním kamenem teorie druhé moderny je tedy fakt, že se jedná stále o modernu. Pokud dne žijeme ve druhé moderně, logicky musela existovat i první moderna, kterou Beck definuje jinak jako industriální modernu. (Beck 2004: 13, Beck 2007c: 218–219)

Dějiny společnosti jsou poháněny nepřímým procesem modernizace. Modernizace jako označení procesuální změny se objevuje až v 50. letech minulého století. To znamená, že modernita může měnit svou povahu, dospívá a mění procesem modernizace v globálním

rozměru. Pokud odlišujeme první a druhou modernu, národní společnost od světové společnosti, nepovažujeme tuto společnost jako jinou společenskou epochu, ale jako jiné chápání společnosti. Jde tedy o reformulaci pojmu společnost. (Beck 2007a: 37,55,118, Beck 2007c: 12–13) Znakem nové společnosti je reflexivita. Od toho se také odvozuje další název druhé moderny- reflexivní modernita. Ulrich Beck druhou modernu nijak nehodnotí vzhledem k první modernitě, neříká, která je lepší nebo horší nebo výhodnější, ale zdůrazňuje pouze aspekt jinakosti. A jak je to u Ulricha Becka s postmodernitou? Beck postmodernitu odmítá, protože ta znamená zrušení hranic, ale druhá moderna spíše než jejich zrušení hlásá konstrukci hranic jiného druhu v hledisku kosmopolitní perspektivy. „*Přechod z první do druhé moderny je i přechodem z místní monogamie do místní polygamie.*“ (Beck, 2007a: 90) Protože život jedince již není svázán s jedním místem, jedinec se neustále pohybuje, ať už reálně ve smyslu cestování z místa na místo, ale také to zahrnuje život s telefonem na uchu, každodenně využíváme webovou síť a většina lidí žije světem představovaným v médiích. Takto prostupuje naši existenci globalizace života. (Beck 2007a: 90, Beck 2007b: 90–91)

Restrukturalizace společnosti druhé moderny vyžaduje také nové způsoby myšlení, nové vysvětlení termínů, které se nemění úplně od základu, nevznikají nové, ale redefinují se. Například jako politika, stále zůstává politikou, jen se musí obnovit podle stávajících požadavků, Ulrich Beck toto redefinování nazval vynalézáním politiky. Globalizovaná politika se oprostuje od státnosti a omezení hranic, kdy dojde sice k zmenšení státní suverenity v rámci národní politiky, ale na druhé straně stát získá možnost kooperace a vzájemné závislosti mezi ostatními státy, a tím se jeho suverenita prohloubí v kosmopolitním rozměru. (Beck 2007c: 17, 183, 260) Současná politická scéna se totiž bez kosmopolitního nazírání problémů stane neschopnou, protože by pak neviděla příčiny a důsledky globálních problémů. Politika i stát musí projít změnou nutnou pro fungování v současné druhé moderně. „*Řečeno jedno větou, odumírání plus vynalézání se rovná metamorfóze státu. Tak se dá naznačit či vykreslit obraz státu, který jako had svléká starou kůži svých klasických úkolů a dorůstá do kůže nových globálních úloh.*“ (Beck, 2007c: 187) Jde o nové sebezpojetí státu, který musí zapadnout do soukolí globálního věku a musí se také naučit nová pravidla mocenské hry, protože státy jako takové již nejsou jedinými hráči, objevují se i mimostátní, nadstátní aktéři. Éra národního státu je u konce, Ulrich Beck toto období (19. století a rané 20. století) označuje jako epochu kontejnerové

společnosti, kdy se striktně dodržují národní prostory a hranice, což v současné době již není myslitelné, protože již nelze ztotožnit národní stát a společnost. Technické vymoženosti nám umožňují žít na více místech, nejsme připoutáni k jedné lokalitě, neglobalizuje se pouze svět, ale globalizace se tímto dotýká i životů jednotlivců a jejich možností. (Beck 2007a: 38,119) „*Jednota státu, společnosti a individua, kterou předpokládá první moderna, se rozkládá.*“ (Beck 2007a: 119)

Moderna sama je nyní technicky vystavěným světem, a to se technika bude časem zajisté prosazovat ještě více. V moderní společnosti dochází ke ztrátám důvěry v tradiční postupy a instituce, vzniká obrovský pocit nejistoty, a tím dochází ke změně celkového postoje k životu, platí nové podmínky pro život a narůstá spletnost sítí vzájemného propojení především díky technickému rozmachu. Je důležité mít na paměti, že technika je neživotná, nestranná, nestojí na dobré, ani na špatné, ale záleží na tom, komu se dostane do rukou. V jedněch se stává nápomocným prostředkem, ulehčuje naší existenci v chaosu světa, pomáhá v běžném životě, ale jinak se stává velice nebezpečnou zbraní. Příkladem je bezesporu jaderná technika, různé chemické zbraně, válečná technika a tak podobně. Technika není politicky ani kulturně uvědomělá, nemá svědomí, to závisí na těch, kteří ji využívají. Technologické systémy, které usnadňují činnost lidí, jsou schopné kontrolovat pouze samy sebe, nikoli toho, kdo s nimi manipuluje, což vyúsťuje v protikladnosti tohoto technologického pokroku i civilizace samotné, protože na jedné straně mohou zvyšovat záruky bezpečnosti, na straně druhé ale mohou zapříčinit obrovské riziko. (Beck 2007b: 161, 201, 226) S tím souvisí i další pohled na druhou modernu, jejíž přízvisko je riziková společnost.

5.3.3 Riziková společnost

Proč právě označení riziková společnost? Ulrich Beck tak demonstuje základní projev globalizace, kterým je nárůst důležitosti neočekávaných důsledků, prakticky neexistují vypočitatelné a plně předvídatelné důsledky, vždy se objeví něco, s čím se nepočítalo, a vyvolává to nové a nové otřesy společnosti. (Beck 2004: 107–108, Beck 2007a: 39)

Pojem rizika¹⁷ se objevuje v době Kryštofa Kolumba, tehdy mělo riziko zcela jinou platnost, vztahovalo se k jedinci a zároveň zahrnovalo i určitý aspekt odvahy, kdežto dnes

---

¹⁷ Pojem rizika je rozebírán také v kapitole 3.6.1 Co je to riziko?

je, alespoň zde, bráno jako globální hrozba. Označení dnešní společnosti jako rizikové má své opodstatnění, protože v současnosti je skutečně nějakým způsobem ohrožen úplně každý člověk na této planetě. Pocit strachu pochopitelně provázel lidstvo ve všech dřívějších dobách, ale mění se podmínky vzniku tohoto strachu, protože dříve veškeré nebezpečí pocházelo z vnějšího prostředí, zahrnující rozměry přírody v podobě krupobití, velkého sucha a podobně, kdežto dnes je to především riziko vycházející z procesu modernizace, což předpokládá lidský zásah. Pokrok je tedy hlavní příčinou zvýšené rizikovitosti, a co je hlavní – tato rizika platí v globálním rozměru. Rizika předmoderní doby se vždy dala nějakým způsobem zaregistrovat, smyslově zachytit, takový hnilobný zápach měst v dobách neexistence funkční kanalizace je toho dokladem. Paradoxní je, že ta nejzávažnější rizika dnes vlastně ani nejsou vidět, právě dokud se neprojeví ve svých nejhrůznějších dopadech. Samozřejmě mám na mysli například radioaktivitu nebo postupné, plíživé změny klimatu, či výbornou, leč geneticky modifikovanou kukuřici atd. Typické pro současná rizika je také to, že jejich dopady nejsou okamžité, ale hromadí se, takže nepředstavují přímé ohrožení právě tady a teď, ale projeví se až v budoucnosti. (Beck 2004: 28–29) „*Světová riziková společnost je civilizační epochou, v níž jsou rozhodnutí, která se netýkají pouze současné generace, ale také generací budoucích, přijímána na základě vědomého nevědění.*“ (Beck 2007b: 162) Co je myšleno pod slovním spojením vědomé nevědění? Znamená to, že my nedokážeme předem přesně určit skutečné následky chování a jednání společnosti, rozvoje technologií apod.

Například problém znečištění ovzduší, který je poměrně mladý, nenastal ze dne na den, jeho příčinou je výroba tepla a energie spalováním fosilních paliv, kdy dochází k hromadění skleníkových plynů. Faktem je, že toto ohrožení je způsobeno především bohatými zeměmi Severu, ale největší škody způsobuje chudým státům Jihu. Ale je samozřejmé, že znečištění ovzduší se projevuje po celém světě. Ulrich Beck popisuje v díle *Riziková společnost* tento fakt, tedy to, že se rizika obrací i proti těm, kteří je způsobily, jako bumerangový efekt. (Beck 2004: 29,48) Ekologické problémy se nevyhýbají nikomu, nezáleží na třídě, na tučnosti konta, rasové příslušnosti ani náboženskému vyznání. Jenom nám prozatím nepřipadají dostatečně reálná, protože prozatím plně nepocitujeme, to co mohou způsobit. V naší přítomnosti se tvoří jakýsi pytel, kde se hromadí jednotlivá rizika, ale ten se může kdykoli v budoucnosti roztrhnout.

Ekologická otázka je řešitelná pouze z globálního pohledu ekologické politiky. Ta

ovšem tak nějak zaostává, lépe řečeno, prozatím nedokáže jednat s předstihem. Snaží se řešit důsledky dopadů ekologických problémů, což je samozřejmě žádané, ale hlavně by se měla orientovat na „prevenci“. Celá společnost by měla využívat takové technologie, které nekontaminují, ale dekontaminují! Nastavit filtrační systémy všude, kde to bude zapotřebí. (Beck 2004:88) Ekologická politika by se měla stát nedílnou součástí řízení globální společnosti. Je nutné tzv. „myslet ekologicky“ - tedy dohodnout se na určitých pravidlech. Spousta lidí na planetě již pochopila, že třídění odpadu není zbytečné, ba naopak se stává nevyhnutelným pro zachování světa, protože jinak by planeta nebyla přeplněná jen lidmi, ale i odpadem, který jsou lidé schopni vyprodukovat. Jen si zkuste představit, jaké je to asi množství například PET lahví, když je obecně známé, že každý člověk by měl denně vypít alespoň dva litry tekutin, a navíc neustále slyšíme, že minerální vody jsou pro organismus prospěšnější než voda z vodovodu. Není tomu tak dávno, co světem prolétla informace o dosažení sedmé miliardy v počtu obyvatel naší Země. Kam se sedmi miliardami PET lahví denně? *„Myslet pouze ekologicky! Třídění odpadu začíná v hlavě! Pokud tento formát morálky neprobudí politického ducha a instinkt, pak ani není tomuto světu skutečně pomoci.“* (Beck 2007c: 133)

Společnost tato rizika sama vytváří a sama definuje, čím také definuje samu sebe jako rizikovou společnost, projevuje se tak její reflexivní charakter. Tím, že jsou rizika vytvářena přímo společností, vzniká také potřeba jim čelit a svět spotřeby se posunuje na úplně jiný stupeň, než tomu bylo dosud. (Beck 2004: 30) Proces „dramaturgie rizika“ zahrnuje i dvě různé formy přístupu k riziku. Na jedné straně je možné riziko popírat, což se děje právě například u rizik spojených s genetickou modifikací potravin, kdy koncerny prodávající tyto potraviny samozřejmě popírají jakékoli škodlivé vlivy. Na druhé straně stojí společnost spotřebitelů, která jim může věřit, ale nemusí, přece jenom, jsou to zásahy do přírody, což by mohlo mít nějaké neočekávané důsledky. (Beck 2007b: 336-338, Beck 2007a: 117,140) Otázkou teď zůstává, co je lepší, nebo horší: bagatelizovat riziko, i když je možné, že skutečně nějaké existuje, nebo zveličovat důsledky, které možná neexistují? Stejný ambivalentní přístup bylo možné sledovat u rizik nemocí jako ptačí chřipka, či BSE. Tato nevypočitatelnost jistot (i nejistot) se stává hlavním znakem rizikové společnosti.

Podle Ulricha Becka existují tři druhy nebezpečí, které se dají označit jako globální - jednak mohou být podmíněné bohatstvím, dále chudobou, nebo takové nebezpečí, které vzniká při výjimečné situaci války. (Beck 2007a: 53–56, Beck 2007b: 36–37) Co si pod

tím představit. Nebezpečí podmíněné bohatstvím zahrnují nechtěné důsledky prvotně dobrých úmyslů jako je rozvoj dopravy, s nímž je ovšem také spojené vytváření výfukových plynů, které způsobují skleníkový efekt, dále by mezi tento typ nebezpečí spadala také ozónová díra. Druhý typ nebezpečí, tedy nebezpečí podmíněné chudobou vzniká v důsledku nedostatku finančních prostředků. Příkladem jsou zastaralé neekologické technologie obzvláště nebezpečné v chemickém a jaderném průmyslu a také problém ničení zelených plic planety. Kácení tropických deštných pralesů i nadále pokračuje závratnou rychlostí¹⁸, jedni na tom vydělávají, okamžitě na to doplácí lokalizovaná menšina, ale pozor, i zde se opět připomíná již zmíněný bumerangový efekt. Třetí typem nebezpečí by mohly zapříčinit zbraně hromadného ničení. Proto je uvedena výjimečná situace, toto nebezpečí úzce souvisí s terorismem, který je brán jako výjimečný stav. I když otázkou je, jestli se dá tento stav považovat za válku, protože odjakživa byly války vedené někým, proti někomu, většinou říše proti říši, stát proti státu, ale hlavně kvůli nějaké konkrétnosti – boj o území, o moc. Terorismus je výjimečný a zvláštní tím, že se vymaňuje z prostorového zařazení, jde o nebezpečí způsobené podstátními aktéry, které způsobuje nadnárodní ohrožení. A zde nastává i paradox terorismu, kdy teroristé využívají technologicky vyspělých zbraní, sílu masových médií a utváří globální násilnou síť nevládních aktérů v boji proti globalizaci. Případy všech tří skupin jednotlivých nebezpečí jsou vlastně anonymní, a to ve smyslu toho, že většinou nemůže určit přesně, kdo je za to zodpovědný, tudíž se ani nemůžeme dožadovat nějaké náhrady škod. Jednotlivá nebezpečí mohou být provázána a vzájemně se násobit. Michael Zürn mluví o „spirále nebezpečí“, čímž popisuje právě možnost nakumulování efektů jednotlivých nebezpečí do velké krize a nikdo neví, jak postupovat dále, pokud by došlo k nejhorsšímu. Od počátku vývoje lidstva, se člověk snaží zvítězit nad nadvládou přírody. Nové technické možnosti nás navnadily, že by se člověk konečně mohl vyháknout z vleku přírodních tlaků, ale neočekávané důsledky rozvoje civilizace způsobily, že člověk i příroda jsou pomalu tráveni těmito důsledky. To, že je člověk vystaven neustálému riziku, se projevuje v neodbytném pocitu „no future“. (Beck 2004: 54)

5.4 Politika a stát

Člověk ohrožuje sám sebe. Ovšem nejde o ohrožení jednotlivců, ale o ohrožení

¹⁸ Ročně ubývá kolem 17 milionů hektarů deštných pralesů a heslo udržitelného rozvoje zde zůstává skutečně jen heslem, protože takovou rychlostí se deštné pralesy neobnoví.

lidstva jako celku, které je vnímáno jako civilizační sebeohrožení. Civilizační proto, že právě vývoj civilizace má na svědomí tento všeobecný pocit. Sebeohrožení má tedy globální charakter, což zapříčiňuje jeho nevyrušitelnost z národnostního hlediska a stává se součástí nových, globálních rizik. Stejně jako ostatní rizika spadá do oblasti politické problematiky. Obrana proti sebeohrožení se stává prostředkem legitimizace moci světové politiky, čehož využívají aktéři celosvětové politické mapy. Riziková společnost převzala jako heslo obměnu výroku Thomase Hobbesa „... *homo homini lupus, člověk člověku vlkem. Politická teorie rizikové společnosti vychází naproti tomu z pozměněné zásady: lidstvo lidstvu vlkem. Povaha šelmy, o které Hobbes mluví, se nepřipisuje jednotlivému člověku, nýbrž lidstvu jako celku.*“ (Beck 2007b: 348) Lidstvo je tedy jak dravcem, tak obětí, jak příčinou, tak předmětem sebeohrožení. (Beck 2007b: 33, 344–353) To způsobuje, že si společnost uvědomuje nutnost politické změny, uvědomuje si zánik národního státu a potřebnost nadnárodního uspořádání světa.

5.4.1 Denacionalizace

Zde se objevuje myšlenka konce politiky, o konci národního pohledu politiky a otevírá se pohled kosmopolitní. Po rozpadu národního vyčlenění dochází k rozšíření prostorů a horizontů politických možností. Tento proces je nevyhnutelný. Pokud je politika a potažmo také společnost oproštěna od hranic, můžeme říci, že je odstátňována, což je označováno jako denacionalizace. Následkem je, že to, co je zaškatulkováno jako národní a jako mezinárodní, již nelze oddělovat. Vnitřní mocenský prostor národního státu se otevírá internacionálním, supranacionálním a transnacionálním aktérům. Kategorie pojící se k národnímu státu, tedy státně centrované moci a politiky jsou nazývány zombie kategoriemi – protože jsou víceméně mrtvé, nejsou schopné pochopit nové aktéry a jejich nové strategie, střety o moc a paradoxy druhé moderny. Jde tedy i o přiměřenou změnu pravidel světové politiky, také o nutnou novou koncepci kategorie a teorie státu. Stát jako takový nezaniká, ale jako pojem je v tomto případě nutné ho redefinovat. Jako důsledek denacionalizace vznikají nové možné pojetí formy státu jako globálního, kosmopolitního, konkurenčního apod. Ulrich Beck v díle *Moc a protiváha moci v globálním věku* naznačil možné transformace státnosti pod vlivem dimenzí globalizace. (Beck 2007b: 85–87, 112–113, 354)

Tabulka 2: Typologie státu ve druhé moderně:

Suverenita	Globální vzájemné závislosti (hospodářské, kulturní, vojenské, politické, ekologické)		
		uzavírající/protekcioni- stický	otevírající/otevřený světu
	národní/autonomní	etnický stát	neoliberální stát
	národní/kooperativní	nadnárodní dohlížitelský stát a „opevněný“ stát	kosmopolitní stát; kosmopolitní režim

(in Beck 2007b: 354)

Politika se odpoutává od státně definovaného prostoru, probíhá tzv. proces depolitizace státu. Nadnárodní aktéři získávají širší pole působnosti, jsou aktivní i skrze hranice různých států, jejich členové mohou být z různých zemí a jejich činnost je tak mnohem efektivnější, což podmiňuje vznik jejich vlastní suverenity. Jak se může stát vyrovnat nadnárodním aktérům, korporacím a institucím? Jedině tak, že si také osvojí nadnárodní prostor a dosáhne vlastní sebelegitimace. Beck upozorňuje na to, že „(se) ekonomická moc mění v politickou metamoc.“ (Beck 2007b: 181) Světové hospodářství nese znaky autarkie, schopnosti vytváření konkurence, monopolizace a dominance. Co to znamená? Autarkie se vyznačuje získáním nové nadnárodní autonomie ve smyslu hospodářské soběstačnosti, národní státy by tedy měly zvýšit nabídku pro světový trh, specializovat a globalizovat výrobu, aby pokryly požadavky světového trhu. Schopnost konkurovat ostatním národním státům zvyšuje počet alternativ na trhu. Všichni mají stejné základní podmínky, ale vytěžit maximum lze využitím následné odlišnosti, která se stává atraktivní pro světový kapitál. Státy se musí snažit o to, aby byly nenahraditelné. Monopol je samozřejmě automaticky řazen jakou nedílná součást světového trhu. Ten může vzniknout pokud nahromadí dostatečné množství kapitálu a ovládá nějakou sféru – technologie, finanční trhy, média, zbraně hromadného ničení nebo má přístup k přírodním zdrojům (např. ropa). Demokratická dominance v zásadě znamená, že i přesto, že se oddělila ekonomika od politiky a státu, jedna část bez druhých nemůže existovat. Vláda, politika i stát se musí naučit vycházet se světovou ekonomikou a jednotliví aktéři by se

měli považovat za sobě rovné. Denacionalizace způsobila nepřehlednou změť různých světových vazeb, prostorů a jednání. (Beck 2007b: 191–238)

5.4.2 Kosmopolitní politika, práva a demokracie

Snahou o politické sjednocení světového chaosu je myšlenka kosmopolitního práva. To by mělo být založeno na dodržování lidských práv, ochraně slabších a bezmocných a cílem by mělo být také snižování globálních rizik. Globální povědomí norem lidských práv a neporušitelnost práva jednotlivce, vzniklo vlastně až na základě brutálního porušení. Politika lidských práv se začala rozvíjet až po hrůzných událostech druhé světové války, jako odpověď na fatální selhání mezinárodního práva. Univerzálnost individuálních lidských práv dnes ruší hranice mezi státy, s podporou vnitřních i vnějších nevládních organizací obhajuje zejména utlačované skupiny, třídy, etnika, menšiny atd. (Beck 2007b: 79, 114–116, Beck 2007c: 11) *„To, jak stát zachází se svými občany, se stalo součástí obecného zájmu lidstva, přičemž konflikt mezi mezinárodním právem, které garantuje státní suverenitu, a lidskými právy, které tuto suverenitu omezují, je znamením posunu vývoje.“* (Beck 2007b: 79) Zastáncem dodržování takto nastaveného kosmopolitního práva by měla být OSN. (Beck 2007c: 11)

Je ovšem možné považovat toto právo za demokratické, nebo už přesahuje politickou suverenitu států, jak by mělo být dodržováno a kdo učí, co je a co není v souladu s tímto právem? Je jednoznačné, že vytvoření světového práva by vyžadovalo vytvoření světové vlády a v současné době na to svět ještě není připraven. Prozatím je postačující decentralizování moci a uvědomění si potřeby postupně vytvořit nové politické struktury, které by tuto politiku usměrňovaly. Demokracie druhé moderny nemůže být stejná s demokracií první moderny, protože společnost druhé moderny se ještě plně nestabilizovala. Vzhledem k tomu, že se teprve vytvářejí nová pravidla politické interakce jednotlivých aktérů, jak národnostátních, tak nadstátních, kosmopolitní společnost ke své demokracii teprve směřuje. (Beck 2004: 314–315)

6. Komparace přístupů ke globalizaci v dílech A. Giddense, Z. Baumana a U. Becka

6.1 Rozdíly a shody v pojetí globalizace Giddense, Baumana a Becka

Teoretické úvahy nad diskurzem globalizace jsou velmi složité. Globalizace je tématem dopodrobna zkoumaným, ale uchopení této problematiky není vůbec jednoduché, vzhledem k tomu, jak rozsáhlé je pole, kde procesy globalizace působí. Všichni výše zmínění sociologové se shodují na tom, že procesům globalizace se nelze nijakým způsobem vyhnout, ani je zastavit a je tedy nutné snažit se o přizpůsobení se nově vzniklým situacím. Anthony Giddens říká, že globalizace „*je způsob, jakým dnes žijeme*“.
(Giddens 2000: 31)

Globalizace působí na všechny oblasti žitého světa, a proto je možné rozlišovat různé dimenze globalizace. Jednotlivé oblasti, kde se promítají důsledky globalizačních procesů vymezuje Ulrich Beck jako komunikačně – technickou, ekonomickou, pracovní organizací, ekologickou a občansko-společenskou, ale vzhledem k tomu, že se globalizační procesy mísí do všech možných aspektů života, existuje těchto dimenzí ještě mnohem více. A. Giddens rozlišuje globalizaci kulturní, politickou, ekonomickou a technickou... V podstatě můžeme mluvit klidně o instituční globalizaci, protože i takové tradiční instituce, jako rodina prochází změnami, které jsou způsobeny globalizačními tlaky.

Z. Bauman proces globalizace přirovnává k procesu univerzalizace jakožto snahu o vytvoření globálního řádu. Univerzalizaci také napomáhají nové technologie využívané k přenosu informací. Tyto technologie se významně podílejí na narušení vazeb prostoru a času, což také Z. Bauman označuje za jeden z hlavních aspektů globalizace. Místa ztrácejí svou jedinečnost, univerzalizují se. Svět se jakoby zmenšuje. Vzdálenosti se zkušenostně zkracují. Co to znamená? Beck dokonce hovoří o „smrti vzdálenosti“ (Beck 2007a: 33, Beck 2007b: 37). Globalizace způsobuje mizení a rušení hranic, především ve vnímání různých dimenzí globalizace, hranice bez problémů překračuje hospodářství, informace, technika, ale také peníze a zboží, a to i v oblasti černého trhu, tedy v záležitostech, kterých by se jednotlivé státy raději zbavily, tím jsou například obchod s drogami, obchod bílým masem, ale i nelegální přistěhovalci. Anthony Giddens také mluví

o stále se zkracujících vzdálenostech, především v souvislosti jednání přes hranice a spolužití přes tyto vzdálenosti, přes zdánlivě oddělené světy národních států, náboženství, regionů a kontinentů. (Beck 2007b: 13) Svět se sblíží, už nemusíme jezdit do Francie, do Paříže, pokud si přejeme navštívit příjemné prostředí francouzské kavárničky, nebo do Itálie v případě, že si chceme pochutnat na pravé italské pizze, můžeme si zajít do italské restaurace, nebo řecké, nebo indické prakticky kdekoli na světě. Pokud chceme vidět Eiffelovu věž, také nemusíme do Paříže, ale pokud ji chceme vidět „naživo“, je to otázka několika hodin a ani nás to finančně nezruinuje. Ovládnutí prostoru se stalo jednou z typických vlastností společenských elit – schopnost mobility se stala základní stratifikačním faktorem novodobé společnosti. (Bauman 1999a: 105–106)

Proces globalizace je doprovázen procesem lokalizace, globální a lokální se navzájem neruší, neznamená to, že pokud se něco globalizuje, nemůže se lokalizovat, spíše naopak. To znamená, že se obnovuje identita spojená s určitou lokalitou. Zvyšuje se nacionalismus, se společně se zvyšující tendencí vše globalizovat. (Giddens 2003: 26) Lokalizaci a globalizaci jako provázejícím se procesům se intenzivněji věnuje Z. Bauman, který taktéž vidí tuto ambivalenci globalizace. Na jedné straně rušení jakýchkoli hranic doprovází na straně druhé lokalizace ve smyslu připoutání k určitému místu. Bauman vysvětluje globalizaci a lokalizaci na světové chudobě. Chudoba jakožto důsledek globalizačních procesů je ve svých důsledcích vždy lokální, vždy reálně zasáhne určité místo. Toto vzájemné ovlivňování a propojení globalizace a lokalizace je nazýváno glocalizace.¹⁹ Ulrich Beck glocalizaci uvádí především ve spojení s vysvětlením kulturní globalizace. Kultura, která je spojena s určitým místem, jazykem, společnou historií, není statická, ale proniká do globálního povědomí. (Beck 2007a: 57,60) Z pohledu mnoha lidí dochází k ničení místní kultury a rozšiřování nerovností.

Procesy globalizace způsobují různé ambivalence a polarizace. Asi nejdiskutovanější polarizací je stále se zvyšující kontrast mezi bohatými a chudými, s čímž se pojí i ambivalence globalizace a lokalizace, protože bohatí jsou vždy mobilní a mohou se svobodně pohybovat po světě, jak se jim zlíbí. Kdežto chudí jsou místně zakotvení, lokalizovaní. Zygmunt Bauman rozvinul teorii, kde rozděluje obyvatele planety na turisty a tuláky. Turisté jsou ti svobodní, kteří mohou cestovat, ale nemusí, kdežto tuláci jsou lidé, kteří by chtěli být turisty, ale prozatím zůstávají v tahu tlaků společnosti. Nemohou

¹⁹ Pojem glocalizace rozebírá R. Robertson, zde je vysvětleno v kapitole Glocalizace a dále v kapitole Světová společnost.

cestovat podle svého uvážení a pokud už se rozhodnout změnit lokalitu, vždy to způsobí nějaké nesnáze. (Bauman 1999a: 112) Obyvatelstvo světa je tak rozděleno na globalizované bohaté, kteří žijí v čase, a lokalizované chudé, kteří žijí v prostoru. Ulrich Beck až takový rozměr polarizace u Baumana kritizuje, protože se oprostila nejen od ohraničenosti národního státu, ale nemá vůbec žádný vztažný rámec. (Beck 2007a: 73) Mobilní menšina je chápána jako společenská elita. Globální způsob života se vyskytuje stále častěji. Přibývá smíšených manželství, které žijí mezinárodně, cestování za prací dnes není žádná výjimka, ba naopak, kdo v dnešní době získal práci v místě bydliště, má štěstí.

Současná době je v neustálém pohybu, to je jedna z jejích charakteristických vlastností, je to doba, která se ani na chvíli nezastaví. Globalizační proces také nelze zastavit, pohyb globalizace je navíc nepředpokladatelný, nerovnoměrný a hlavně nekontrolovatelný. Nelze jej žádným způsobem řídit, což má za následek jeho neočekávané důsledky. (Bauman 1999b: 45–46; Beck 2007b: 137) I Anthony Giddens uvádí, že globalizace postupuje nerovnoměrným vývojem, který na jedné straně sjednocuje svět na společnost, kde nejsou žádní ostatní (jiní, druzí), ale ekonomické aspekty ho rozčleňují na „svět vítězů a svět poražených“ (Giddens 2000: 27) Ovšem právě ty neočekávané důsledky způsobují, že dnešní člověk žije ve světě nejistoty. Tato nejistota je všudypřítomná. Nevypočitatelná nejistota je osudem lidstva, provází nás ve všech sférách jako sociální nejistota, existenciální nejistota, nejistota stálého zaměstnání,... (Bauman 1999b: 34,101,183,189; Beck 2007c: 256; Giddens 2003: 118)

Globalizaci lze chápat z různých úhlů pohledu. Například Giddens porovnává přístup skeptický a radikální. Skeptici globalizaci i její důsledky popírají, kdežto radikálové tvrdí, že projevy globalizace je možné spatřovat téměř všude. Skeptický a radikální přístup zkoumá především hospodářskou globalizaci. (Giddens 2000: 19) Globalizaci pouze z ekonomického hlediska nazírá i Ulrich Beck, který tento přístup označuje jako globalismus, který rozhodně není kompatibilní s globalizací, potažmo globalitou. Popisuje tyto termíny jak tři odlišné záležitosti. Tedy globalismus nahlíží na zákonitosti státu jako na pravidla řízení podniku. Ostatní dimenze globalizace (kulturní, politickou, občansko- společenskou) globalismus podřizuje ekonomické dimenzi, tedy staví je jako podřízené pravidlům světového trhu. Globalizaci vysvětluje jako proces stírání hranic vedoucí ke globalitě. Globalita tedy znamená novou situaci otevřené světové společnosti. (Beck 2000a: 18–20) Ekonomická globalizace pokračuje až neskutečně rychle

a opravdu se může zdát, že světový trh drží nadvládu na celém světě, protože hlavní aktéři světového trhu, jako nadnárodní firmy a korporace mají takový kapitál, který by stačil k uživení klidně několika států. S otevřením globálního ekonomického prostoru se ekonomika odštěpila od politiky a vznikli noví nadnárodní aktéři. Mění se celá mocenská struktura.

Analýzou níže uvedené literatury lze sestavit alespoň pár shodných bodů, které vystihují charakter pojmu globalizace. Z myšlenek v dílech A. Giddense, Z. Baumana i U. Becka vyplývá, že globalizace má procesuální charakter, je provázena pocitem nejistoty, podílí se na prohlubování sociálních nerovností, zapříčiňuje přerozdělení moci, působí multidimenzionálně a neexistuje její jednotná a zcela výstižná definice. Proces globalizace samozřejmě působí na společnost jako celek a i v chodu a jednání společnosti se projevují změny a celá společnost se přetváří.

6.2 Definování současné společnosti

Zygmunt Bauman začíná pozorovat proměny společnosti od 2. poloviny 20. století. Současnou společnost nazývá tekutou modernitou. Proč vlastně tekutou? Znakem společnosti je neutálý a nerovnoměrný pohyb jako například tok vody v řece. Přesto, že tekutost bývá vlastností kapalin, je celkem výstižně použita i pro tento abstraktní příměr ke stavu společnosti. Bauman umocňuje tu to změnu ještě porovnáním s minulou epochou tuhé nebo také jinak řečeno pevné modernity. Použil protikladného příměru pevnosti a tekutosti, což koresponduje životním stylem členů tehdejší a dnešní globální společnosti. Dříve byl člověk lokalizovaný, žil na jednom místě, celý život vykonával jedno povolání a většinou se pohyboval v jednom známém okruhu lidí. Kdežto dnešní postmoderní člověk žije nestálým životem v neustálém pohybu. Dnes se málokomu poštěstí být zaměstnán po celý život u jednoho zaměstnavatele, bydlet od narození na jednom místě. K označení této epochy užívá termínu postmoderna. Tím se také odlišuje od Ulricha Becka a Anthonyho Giddense, protože ti oba termín postmoderny striktně odmítají, protože jsou přesvědčeni o tom, že moderna ještě má co předvést. Termín postmodernita totiž evokuje ukončenost moderny jako takové.

Beck i Giddens se přiklání k názoru, že sice tradiční moderna prošla změnami, ale ještě ne natolik závažnými, aby byla zavrhnuta. Anthony Giddens se tedy přiklání spíše k označení pozdní moderna nebo také rozvinutá, radikalizovaná moderna, protože dochází

k vyhocení moderny předešlé. Globální společnost je teprve v začátcích. Rodí se nový svět, který A. Giddens nazývá jako unikající svět. Trefné pojmenování zdůrazňuje dnešní uspěchanou dobu. Aniž bychom se mohli zastavit, neustále klopýtáme v závěsu pokroku a společenského vývoje a nestíháme sledovat veškeré změny, natož abychom je zvládli předvídat, vlastně se snažíme řešit až jejich důsledky. Svět je neustále o krok před námi, uniká nám.

Následující tabulka uvádí přehled chápání současnosti u jednotlivých sociologů:

Autor	Epocha	Označení společnosti
A. Giddens	modernita	Radikalizovaná modernita, Pozdní modernita
Z. Bauman	postmodernita	Tekutá modernita
U. Beck	modernita	Druhá moderna, Riziková společnost

Modernita a vlastně i globalizace přicházejí původně ze západu, ale není západní, jak mnozí předpokládají. (Giddens 2000: 14) Na západní země globalizace působí stejnými vlivy, samozřejmě rozdílným způsobem, protože i projevy globalizace jsou vlastně v důsledcích lokalizované. Problému westernizace či amerikanizace se v podstatě také věnuje každý ze zde analyzovaných sociologů. Globalizace je chybně nazývána amerikanizací, zřejmě z toho důvodu, že americké společnosti a instituce se rozšířily po celém světě a jednoduše jsou vidět. To souvisí i s Baumanovou tezí, že i lokální problémy se mnohem snáze řeší až poté, co jsou vidět, co jsou medializované. Pokud se takový problém „dostane do televize“ je mnohem větší snaha k vyřešení a objevují se i jiné možnosti. (Bauman 1999b: 49) Westernizace je ještě konkretizována v pojmu mcdonaldizace, která evokuje světovou rozšířenost žlutého M, tedy znaku americké společnosti McDonald's. Mcdonaldizace představuje tezi o konvergenci globální kultury, která také nemůže být brána do důsledku. Sice je pravdou, že se rozšiřuje určitá kultura celosvětově, ale ta se opět přizpůsobuje místnímu prostředí ve smyslu kulturní glocalizace. (Beck 2007a: 57) „Globalizace znamená nejen de-lokalizaci, nýbrž předpokládá (také) re-lokalizaci.“ (Beck 2007a: 60)

Ulrich Beck nastiňuje posun společnosti již názvem dnešní doby, kdy současnou etapu označuje jako druhou modernu, což předestírá, že také existovala nějaká první modena. (Beck 2007a: 90,118, Beck 2007c: 252) Zároveň dává najevo své přesvědčení

o tom, že ještě stále zůstává modernou a existuje tedy obecně jakási vlastnost modernosti. Změny jsou nejvíce patrné v přeměnách národního státu a oblastech běžného života jako například v chápání rodiny, změny dělby práce i v samotné biografii. Vzhledem ke globalizování celého světa začíná vznikat světová společnost, což je způsobeno provázaností a sítí narůstající závislosti mezi jednotlivými aktéry světové mapy. Proto je také nezbytná transformace národního státu, v jehož zájmu je otevřít se kosmopolitnímu nahlížení, zvláště pro vlastní sebeligitimizaci v novém globálním světě.

Ať už pojmenujeme novou formu společnosti jako světovou společnost, druhou modernu, radikalizovanou modernu, společnost v unikajícím světě, pozdní modernu či postmodernu, jejím charakteristickým prvkem je narůstání rizikovosti a globálních hrozeb, což zohlednil Ulrich Beck ve svém pojetí rizikové společnosti.

6.3 Rizika a nebezpečí v globálním věku

Otázka bezpečnosti či nebezpečnosti světa je na denním pořádku. Většina lidí je sice v bezpečí ohledně přímého ohrožení života, ale celou naši existenci na tomto světě provází pocit nejistoty. Máme strach ze ztráty zaměstnání, ze ztráty nejbližších, z ohrožení civilizačními chorobami, z ekologických katastrof, živelných pohrom, terorismu... Toto všechno jsou rizika, která nám hrozí dennodenně a většinu z nich jako jednotlivci nedokážeme žádným způsobem ovlivnit či zažehnat. My jako jedinci se můžeme snažit plnit veškeré požadavky, které jsou na nás kladeny v zaměstnání, můžeme starat o své zdraví, upravit si jídelníček, dodržovat zdravou životosprávu, cvičit a relaxovat, ale ozónová díra se tím nezmenší, nezmizí skleníkový efekt, nezmírníme účinky radioaktivity, nezmírníme chudobu kdekoli na světě,... Globální problémy se musí řešit globálně, odpovědi na globální otázky musí být řešeny globálně a my se musíme smířit s tím, že svět nebude bez rizik, protože pokrok nezastavíme. Pokaždé se vyskytnou nějaké neočekávané důsledky.

Ekologická rizika jsou dnes považována za základní problémy společnosti. Pokud si uvědomíme, jak na tom jsou dnešní ekosystémy, není o tom pochyb. Ničení našeho životního prostředí je velkým problémem společnosti jako celku, to je také nesporným důkazem toho, že ekologické problémy jsou již ze základu globální, protože se týkají prostředí na celé planetě. Tím, že se většina prostorů začala přizpůsobovat a měnit v umělé

prostředí, (toto označení uvádí Giddens, nebo také socializovanou přírodu, jak to nazývá Ulrich Beck), došlo k narušení přirozené rovnováhy a principu přirozené obnovy přírody. Zásahy člověka, ale hlavně techniky, kterou používá, mění prostředí k nepoznání. Hlavními dopady jsou změny klimatických podmínek v důsledku kácení pralesů, nešetného vyčerpání zemědělské půdy, úhynu různých druhů živočichů a rostlin atd. S tím souvisí i nedostatek pitné vody v některých oblastech světa a vytváření pouští. Nedostatek neobnovitelných zdrojů je další závažnou mezerou v teorii udržitelného rozvoje. Musíme si totiž uvědomit, že nemůžeme žít ve stylu „po nás potopa“. Naše činy mají vliv i na budoucnost příštích generací, protože negativní důsledky současného užívání světa se nemusí ukázat okamžitě, jejich projevy se hromadí, jako například skleníkové plyny, a postupně se začnou ukazovat v plné síle, pokud společnost nezačne správně reagovat. (Beck 2007b: 162)

Vnímání těchto rizik, hrozeb je pro mnohé dosti abstraktní, většina důsledků se objevuje pouze ve formě různých hypotéz, které naštěstí prozatím nebyly dokázány. Ale i předpoklady jsou dosti děsivé a nikdo neví, jaké by byly skutečné důsledky. Zároveň tato nejistota způsobuje fakt, že většinu těchto rizik vlastně začínáme vnímat tak nějak samozřejmě. Všichni vědí, že existuje jakási ozónová díra a co způsobuje, ale tím, že se neustále připomíná, tak jsme si na ni nějak „zvykli“ a například bezprostřední ohrožení typu automobilové havárie nám v důsledku přijde jako mnohem větší nebezpečí. Takováto nebezpečí bych přirovnala k cukrovce. Na člověku není bezprostředně vidět, že by byl nějak nemocný, nevykazuje žádné projevy, ale nemoc je usazená přímo v něm a může využít jakékoli nepřipravenosti, slabosti organismu. Ulrich Beck popisuje nejzávažnější soudobá rizika jako neviditelná, jsou zachytitelná a vystopovatelná, zjistit je můžeme pouze pomocí technických přístrojů a různých měření (radioaktivita, globální oteplování, změny klimatu,...). (Beck 2004: 28) Všechna tato rizika vyvstávají až s novodobou společností. Riziková společnost je ta, která samotná rizika vytváří. Anthony Giddens rozděluje rizika na vnější a vyrobené. Předmoderní společnosti ohrožovala především rizika vnější, tedy taková, která přicházela z vnějšího prostředí, přírodní pohromy, sucha, neúroda a podobně, kdežto rizika vyrobená jsou těmi, která převážně ohrožují společnost moderní. (Giddens 2000: 39) Samozřejmě se snažíme o minimalizaci všech rizik. Ovšem z pohledu těchto globálních hrozeb jsme my osobně bezmocní, což je deprimující a přináší to další nejistoty existenciálního charakteru. Z. Bauman uvádí, že proto si člověk hledá

jisté náhražkovité cíle, které ovlivnit může, aby alespoň minimálně zapudil pocit bezmoci. Proto se soustředíme na péči o vlastní tělo. (Bauman 2008: 20) Alespoň něco chceme mít pod kontrolou.

6.4 Globalizace každodenního života

Procesy globalizace způsobují zásadní společenské proměny, nejen že je společnost nucena odolávat různým tlakům a rizikům, ale mění se i celé její uspořádání. Změny v sociální stratifikaci společnosti popisuje Zygmunt Bauman, kdy se hlavním měřítkem hierarchizace společnosti stala schopnost mobility, takže vzniká nová mobilní elita. Imobilita se tedy stává trestem. (Bauman 2004: 31,32,146, Bauman 2004: 133) Mobilní způsob života popisuje i U. Beck jako globalizaci biografie (2007a: 89), což znamená, že všichni žijeme globálně. Stále jsme někde doma, ale pokaždé to může být jinde. Smíšená manželství mohou žít střídavě ve dvou státech, děti mohou mít dvojí občanství a nadnárodní život vlastně spoluvytváří i média. Existuje mnohem větší síť sociálního propojení.

Nově chápaná společnost vyžaduje i nové definování společenské vědy, a to již od základu, tedy je nutné redefinovat základní pojmy v souvislosti se stavem současné společnosti. (Beck 2007a: 129) Tradiční společnost byla založená na prostředích a institucích vytvářející řád, ale v dnešním globalizovaném chaosu tyto prostředí a instituce obsahově nevyhovují. O současné společnosti se také hovoří jako o posttradiční, Ulrich Beck, ani Anthony Giddens nepoužívají tohoto termínu, ale oba ve svých dílech označují tradiční uspořádání za již překonané, kdy tradice nemají stejnou platnost, jako ve společnostech minulých. A. Giddens (2000: 30) proměněné instituce označuje jako „*skořápkové instituce*“. Nemění se vnější obal, ale jejich obsah. Rodina stále znamená rodinu, ale změnilo se její pojetí, tradiční rodina byla chápána jako manželský pár a děti, kdežto v současné době je základem rodiny pouze pár, navíc stále častěji nesezdaný, žijící ve volném svazku. (Tomášek 2007) Manželství už není zakládáno v podobě předem dohodnutého směnného obchodu, jak tomu bývalo dříve, ale základem současného soužití dvou lidí je láska. Mění se základní účel rodiny, dříve byla rodina ekonomickou jednotkou, což dneska odpadá, protože s novou dělbou práce mezi muži a ženami, jsou ženy zcela ekonomicky soběstačné a nepotřebují tedy ekonomické zabezpečení skrze manželství. Tímto způsobem se mění i pohled na děti, dříve byly brány jako přínos do rodinného

rozpočtu, ale dnes jsou spíše velkou zátěží pro rodinný rozpočet. Giddens (2000: 69) to nazývá globální revolucí rodiny, potažmo intimní sféry, protože tyto změny probíhají po celém světě, i když velmi nerovnoměrně, ale postupně se tradiční formy rodiny začínají rozvolňovat všude. Proměny rodiny popisuje i Z. Bauman. (2004: 184–186) Tradiční rodina byla jednou z trvalých hodnot a zároveň individuálních cílů. Manželství vůbec bylo jednou z očekávaných fází života muže i ženy. Dříve se pohlíželo na ty, kdo se vyhnul manželství z jakéhokoli důvodu, skrze prsty. Manželství a rodina byly nedílnou součástí životního cyklu. Záměrně píše rodina, protože se nepředpokládalo, že by bylo zakládáno více rodin za sebou, což je dnes naprosto běžné. Stále častější jsou také případy, kdy lidé do manželství nevstoupí vůbec. Zrovnoprávnění mužů a žen, také vede k tomu, že se žena rozhoduje mezi životem zasvěceným kariéře a životem s dětmi. Proměnou také prochází „skořápková instituce“ přátelství. Dříve bylo přátelství bráno jako úcta a čestnost vůči druhému, dnes je přátelství založeno na vstřícnosti a emocionální podpoře. (Giddens 2003: 108)

Dříve byl člověk spojen s jedním místem, což znamenalo vytvořit jeden okruh lidí kolem sebe, se kterými se setkával a diskutoval, kdežto dnes jsme obklopeni cizinci. Narůstá určitá anonymita, potkáváme se s ostatními, ale vlastně jsou to setkání nesetkání. (Bauman 2002: 153) Je samozřejmé, že mnohem větší podíl cizinců v „našem“ prostředí je ve velkých městech, ale jako cizince můžeme vnímat i osoby, které narušují námi momentálně obývané místo, protože máme jakýsi teritoriální instinkt. Ulrich Beck říká, že chráníme i místa, která jsou přechodně naším prostorem, například kupé ve vlaku, a každého nově příchozího tak považujeme za cizince. (Beck 2007c: 104) Přesto, že cizince potkáváme dennodenně, máme tendenci se někam zařadit, někam patřit a hledáme společnost „stejných“ lidí. Stejných ve smyslu podobného názoru na svět, podobných žebříčků hodnot, stejného smyslu pro humor, atd. Různé komunity se mohou odlišovat i vzezřením a stylem oblékání svých členů. Jednotlivé skupiny si zabírají své prostory a vznikají jakási ghetta, a to není myšleno pouze v okruzích společenského dna, ale i naopak společenské smetánky, která se usidluje v rodinných domcích se zahradou v tichých a klidných čtvrtích. (Bauman 1999: 31) V díle *Tekuté časy* se Bauman zabývá i tzv. mixofobií (2008: 84), což by se dalo vysvětlit jako strach z cizinců, z nějak se odlišujících lidí a snahou schovat se ve společnosti sobě podobných.

A jak se vytvářejí společenství? I komunity jsou dnes většinou krátkodobé, mají

sklon k pomíjivosti stejně jako většina věcí v konzumní společnosti. Komunity šaten, to je trefný název pro vytváření společenství, který použil Z. Bauman.(2002: 313–316) Komunitami šaten jsou nazývána taková shromáždění lidí, která jsou víceméně náhodně poskládána, cílem setkání lidí zde je pobavit se, sundat si svršky běžného života a trochu si odpočinout od běžného chaosu venku. Lidé se v šatně divadla svléknou ze svých všednodenních šatů (povinnosti, rutinizované činnosti, ...) a alespoň po dobu představení si užívají zábavy. Pak se zase obléknou a vykročí zpět do běžného stereotypu. S touto touhou bavit se je spojena i tzv. kultura kasina.(Bauman 2002: 252) Stejně jako v kasinu čekají lidé na konec jedné hry a okamžik uspokojení, aby vzápětí mohla začít hra nová. Chvilkové, či instantní uspokojení se stává součástí života, který je rozkouskován do jednotlivých epizod. Bauman se snaží nastínit pomíjivost života a jeho součástí, což je provázáno neustálou nejistotou.

Nejistota je propojena i s pracovní oblastí života. Pracovní trh je pomalu přesycen a nastává paradoxní stav „*kapitalismu bez práce*“.(Beck 2007a: 75) Pracovní trhy se smršťují a globalizace také přispívá k nárůstu lokální nezaměstnanosti, protože umožňuje firmám vybrat si, kde, v jaké lokalitě práci nabídne a kde ne. Nadnárodní firmy tak přesouvají výrobu tam, kde jsou náklady na ni nižší a nemusí vydávat tolik financí například na platy zaměstnanců. Vznikají díky tomu i tzv. firmy, co nikdy nespí, protože si mohou vybírat zaměstnance kdekoli po světě, což jim umožňuje čtyřicetihodinový provoz za klasickou denní mzdu. (Beck 2007b: 209) je zde tak možné najít další ambivalenci globalizace, tedy zvětšování pracovního trhu pro globální zaměstnavatele, kteří mají větší možnost výběru, a zmenšování pracovního trhu pro lokalizované zaměstnance.

Jak již bylo několikrát zmíněno, globalizace umožňuje bohatým ještě více zbohatnout, protože nabízí mnohem větší možnosti a dalo by se říci, že tak dvojnásob platí, že kapitál zvětšuje kapitál, protože ještě navíc mohou nadnárodní aktéři využívat výhod po celém světě. Ale i zde se objevuje polarizace, která se stále více rozrůstá. Lokalizovaná chudoba se ještě prohlubuje. „*Lidskost společnosti by se měla měřit podle kvality života jejích nejslabších členů.*“ (Bauman 2004: 99) Zároveň zvýšená konkurence nejdynamičtějších rozvojových zemí připravuje bohatší země o pracovní místa a snižuje mzdy, čímž výrazně přispívá k nárůstu tzv. new poor, nové chudoby. Nezaměstnanost se již několik let řadí k jedněm z nejdiskutovanějších otázek na vrcholových summitech G7,

OECD či Evropské unie, někdy se dokonce hovoří o jistém typu sociální rakoviny. Toto přirovnání ke smrtelné, nevléčitelné chorobě se může zdát přehnané, ale je pravdou, že toto onemocnění společnosti rozhodně není zanedbatelné a jen tak se tyto problémy neztratí. (Lebeda In Malý, Riegl et al. 2010: 23–24) Bída je jeden z velkých globálních problémů. Šedesát milionů lidí podléhá smrti hladem. (Velký sociologický slovník 1996: 127) Rozvoj tzv. welfare státu, což byla strategie státu blahobytu, která byla aplikována především v 60. letech 20. století, způsobil, že se problém bídy hodně zmenšil, alespoň v rámci vyspělých zemí. Na globální úrovni ovšem bída stále existuje a počet lidí, jimž je odepřen důstojný život se pohybuje kolem miliardy obyvatel zeměkoule. O to drastičtější a paradoxnější je skutečnost, že v západních zemích je jednou z nejoblíbenějších činností ve volném čase právě nakupování. Bauman dokonce použil výraz posedlost nakupováním. (Bauman 2004: 178) Lidé se tak snaží uniknout od všednosti do barevného světa výkladních regálů a snaží se tak utvářet vlastní identitu činnostmi, kterou mohou kontrolovat. Stáváme se konzumenty v konzumním světě, ale nekonzumujeme jen statky, ale také mezilidské vztahy. Věci přestávají mít cenu s příchodem nové módy, než se stihnou okoukat, už zastarávají. A tento konzumerismus se přesouvá i do ostatních oblastí. Nakonec si i člověk může připadat jako zbytečný, protože už není společnosti nijak prospěšný. (Bauman 2004: 184) Globalizace v osobní sféře se promítá dokonce i v proměně chápání intimity. Společně s nestálostí světa se i lidské vztahy stávají nestálými. Ve všeobecném povědomí už není myšlenka jednoho partnera na celý život. To souvisí s celkovou změnou společnosti, globalizace tak působí jak na soukromý život, tak na veřejný život a tyto sféry se vzájemně prolínají. Bauman (2002: 112) hovoří o kolonizaci veřejného soukromým, což znamená, že veřejný prostor je zaplavován soukromými tématy konkrétních osob. Místo toho, aby veřejnost zajímalo, co který politik odsouhlasil a zlepšil pro blaho společnosti, na titulních stranách tiskovin se spíše objeví jeho snímek u bazénu z dovolené.

6.5 Jak působí globalizace na politiku?

Anthony Giddens, Zygmunt Bauman i Ulrich Beck se v zásadě shodují na základním problému způsobeným globalizací v politické sféře. Každý sice toto působení popisuje s mírnými odlišnostmi, ale pokaždé se stejným závěrem, což je oddělení ekonomiky a politiky, s čímž souvisí i přerozdělení moci. Spouštěcím mechanismem byl

okamžik, kdy národní vlády ztratily kontrolu nad finančními trhy. Tento akt nyní zastávají ekonomické instituce, které tím získaly mocenský monopol. Neexistuje totiž žádný kontrolní orgán, který by stál nad těmito institucemi. Zygmunda Bauman takto označuje samotný proces globalizace, tedy jako oddělení moci a politiky. (Bauman 2004: 144) Giddens popisuje oddělení politiky a ekonomiky na základě existence soukromého vlastnictví. (Giddens 2003: 56) Je tedy zcela běžné, že nadnárodní koncerny mají mnohem větší kapitál, než průměrný národní stát. Obchodní společnosti mohou prostřednictvím akumulovaného kapitálu ovládat moc jednak uvnitř státu, jednak mimo hranice státu, v rámci celosvětových vazeb. Ekonomické subjekty vlastní moc, která je vyvázána z teritoriálních vazeb, tudíž nemusí brát na daný prostor ohledy. Ulrich Beck popisuje toto převzetí politické moci nepolitickými aktéry jako konflikt mezi politikou a subpolitikou. (Beck 2007c: 145) Vzhledem k tomu, že moc se takto stává exiteritoriální a politika (ve smyslu národněstátní politiky) zůstává lokální, je nutné tuto politiku dostat na globální úroveň. (Bauman 2004: 45) V takto nastavené realitě je silně podkopávána legitimita národních vlád.

Oslabení pozice národního státu na globálním poli politického jednání nutí národní vlády k otevření se kosmopolitnímu hledisku, pokud se nechtějí uzavřít do sebe. Národní politika tedy má jedinou šanci, jak uspět v prosazování svých požadavků, a to je nabytí nadnárodního charakteru. Beck tuto metamorfózu politiky nazývá vynalézáním politiky, protože se musí přizpůsobit novým pořádkům. Proces denacionalizace, jako oslabení národního státu, neznamená jeho zánik, naopak, národní stát musí být zachován, aby hlídal národní otázky, řešil lokální problémy a reguloval dopady globalizace ve svém státním prostoru, ale musí dojít k jeho přeměně právě skrze otevření hranic. (Beck 2007c: 119) Státní politika se musí rozrůst o světový rozměr. Bauman (2004: 115) také podporuje tezi o obnovení politiky jako globální politiky, protože tento akt je jedinou možností, jak zajistit svobodu a bezpečí občanů národního státu. Pokud by se dříve vůbec dalo hovořit o světové politice, byla zaměřena na mezinárodní jednání o bezpečnosti jednotlivých národních států ve smyslu udržení a ochrany hranic, ale nyní, v době, kdy hranice přestávají plnit svou funkci a stávají se oboustranně prostupnými, tento rozměr ztrácí smysl. (Bauman 1999: 78) Anthony Giddens se přiklání k tezi, že mezinárodní fungování a řízení státu by se dalo přirovnat k systému fungování velkých obchodních společností, kde je nutné aktivní občanství k rozvoji demokracie, stejně jako jsou v podniku důležité

aktivní zaměstnanci. „*Občanská společnost je arénou, ve které se musí rozvíjet demokratické postoje včetně tolerance.*“ (Giddens 2000: 98)

Globalizace umožnila rozšíření demokracie, ale na druhé straně také ukázala její nedostatky. Paradoxem demokracie je, že lidé v demokratických státech sice věří v demokratické principy, ale přestávají věřit demokraticky zvoleným politickým zástupcům. (Giddens 2000: 95) Základními principy demokracie v nově utvářené kosmopolitní politice by měly být univerzální nároky na dodržování lidských práv. Vlivem globalizace národní demokracie nepostačuje globálnímu rámci.(Beck 2007b: 107)

Závěr

„Globalizace je pro všechny neodvolatelným osudem světa, nevratným během událostí a zároveň procesem, který každého z nás ovlivňuje stejnou měrou a stejným způsobem. Všichni jsme ‚globalizováni‘ – a být ‚globalizován‘ znamená pro každého ‚globalizovaného‘ v podstatě totéž.“ (Bauman 1999: 7)

Globalizace - pojem, který se dostává do všeobecného povědomí na celém světě stejně jako jeho projevy, se již v blízké budoucnosti bude objevovat ještě častěji. Globalizaci se totiž nevyhne nikdo. Zapříčiňuje změny ve všech sférách života. Mění se životní prostředí, příroda kolem nás přestává být přírodou, ale přetvořeným umělým prostředím. Společnost se dostává do nové fáze existence, mění se i naše osobní vztahy, dokonce i chápání sebe sama je ovlivněno globalizačními procesy. Vše se rozvolňuje a zbavuje bariér stejně jako jsou rušeny hranice mezi jednotlivými státy. Vzdálenosti se zkracují, svět se zmenšuje, prostě a jednoduše svět se mění podle nových globálních pravidel. Veškeré změny jsem se snažila popsat v této diplomové práci.

Svou práci jsem začala shromážděním informací o pojmu globalizace obecně, zaměřila jsem se na jeho historické kořeny, etymologický původ. Vzhledem k tomu, že „G-word“²⁰ patří k poměrně mladým termínům, nebylo jednoduché najít alespoň nějaké podklady pro rozbor slova, protože termín globalizace se objevil až v 80. letech 20. století a z toho důvodu jsem nemohla používat prameny z let starších. Například mě překvapilo, že heslo globalizace není k nalezení ani ve Velkém sociologickém slovníku. Největší část mé práce vychází z primární literatury, tedy přímo z děl A. Giddense, Z. Baumana a U. Becka, která je uvedena v seznamu použité literatury. Vždy se o hlavních pramenech zmiňuji na začátku kapitoly v rámci životopisu daného autora. Cílem práce byla analýza těchto stěžejních publikací týkajících se tématu globalizace. Zaměřila jsem se i na sociologickou reflexi proměn současné společnosti, u každého sociologa tedy nechybí jeho názor na současný stav společnosti a její charakteristika. Pomocí rozboru dalších dílčích témat týkajících se globalizace jsem se pokusila o celkový pohled na problematiku jednotlivých pojetí globalizace.

Porovnála jsem přístupy ke globalizaci jednotlivých autorů, tedy A. Giddense,

---

²⁰ Tuto zkratku použil U. Beck v publikaci nazvané *Co je to globalizace?* (2007a:60), v tomto znění navozuje pocit až mysteriózní formule.

Z. Baumana a U. Becka, jako jedněch z nejuznávanějších teoretiků. Pokusila jsem se najít společné body, které by v budoucnu mohly být základem pro jednotnou definici globalizace, což ale nepředpokládám, protože doteď žádná taková neexistuje. Každopádně z poznatků zjištěných během podrobného zkoumání všech tezí týkajících se globalizace, jsem došla k závěru, že existuje několik základních znaků, na kterých se shodují zde jmenovaní sociologové. V první řadě je patrné, že i přes veškeré snahy teoretiků sociologické vědy neexistuje jednotná definice globalizace, což přiznává jak Giddens, tak Bauman i Beck. Dále se shodují na tom, že globalizace má procesuální charakter, je vnímána jako pohyb nerovnoměrný a nepředvídatelný, což způsobuje, že je provázána pocitem nejistoty. Tato nejistota se projevuje ve všech aspektech života jako nejistota budoucnosti. Jedním ze základních znaků globalizace je také prohlubování sociálních nerovností, především chudoby a bohatství. Globalizace zároveň způsobuje přerozdělení moci. Hlavní příčinou je oddělení ekonomické sféry od politické, což oslabuje pozici národního státu tím, že již nemá kontrolu nad finančním trhem, jak tomu bývalo v dobách minulých. A konečně se dostáváme i k tomu, že globalizace musí být chápána především multidimenzionálně. Nelze na globalizační procesy pohlížet pouze z jednoho hlediska, například hospodářského, politického, či technologického apod., protože takto nelze zachytit globalizaci v celé její šíři působnosti. Jednotlivé dimenze jsou úzce provázány, takže například technologický rozvoj přispěl jednak k rozvoji v ekonomické sféře, protože až se zavedením nehmotného kapitálu a elektronických financí došlo ke skutečnému vzdálenostmi neomezenému trhu, taktéž se prostřednictvím masových médií spoluvytváří politika a veřejný život - kdo dnes není vidět, jako by nebyl. A samozřejmě globalizace působí i na soukromý život, člověk je neustále v pohybu, a to jak reálně, tak v přeneseném slova smyslu s telefonem na uchu nebo prostřednictvím připojení na internet. Takto propojené a provázané jsou vlastně všechny dimenze globalizace.

Jak je i z tohoto stručného náznaku patrné, globalizace jako téma je neskutečně široké a nebylo jednoduché se zorientovat v tak hutném souboru myšlenek a tezí. Nejschůdnější variantou pro mne tedy byl v první řadě rozbor prací jednotlivých autorů a z těchto poznatků a závěrů jsem se následně pokusila sestavit mapu souvislostí, shodných názorů či naopak kritických postojů vůči jednotlivým teoriím. Vzhledem k tomu, že téma globalizace je poměrně nové, doufám, že tato diplomová práce bude schopná sloužit alespoň jako přehled základních poznatků o procesech globalizace a jejích důsledcích.

Resumé

Diplomová práce je zaměřena na sociologickou reflexi pojetí globalizačních procesů a jejich důsledků u Anthony Giddense, Zygmunta Baumana a Ulricha Becka. V první části se práce zabývá pojmem globalizace obecně, představuje základní teze sociologického pohledu na globalizaci a její historické kořeny. Hlavní část práce vznikla na základě podrobné analýzy klíčových děl výše zmíněných autorů, popisuje v jednotlivých kapitolách nejprve teze každého autora zvlášť a poslední kapitola propojuje a srovnává jejich pojetí globalizace. Vznikl tak ucelený přehled názorů na chápání globalizace a jejich důsledků v kontextu současnosti. Je patrné, že i přes veškeré snahy teoretiků sociologické vědy neexistuje jednotná definice globalizace, což přiznává jak Giddens, tak Bauman i Beck. Z poznatků zjištěných během podrobného zkoumání všech tezí týkajících se globalizace, jsem došla k závěru, že existuje několik základních znaků, na kterých se shodují zde jmenovaní sociologové. Globalizace je proces, který je nepředvídatelný, což přispívá k tomu, že globalizovaná společnost žije v neustálé nejistotě. Tato nejistota se projevuje jako nejistota budoucnosti. Globalizace také způsobuje prohlubování sociálních nerovností, způsobuje přerozdělení moci ve světové společnosti a měla by být chápána multidimenzionálně. Každý ze tří sociologů pojmenovává a nahlíží současnou společnost jiným způsobem, Z. Bauman vystupuje jako zastánce postmoderny, kdežto A. Giddens a U. Beck označení postmoderna odmítají a současnou dobu označují jako transformovanou modernu. V každém případě je globalizace vnímána jako proces nevyhnutelný, zasahující skutečně celý svět ve všech oblastech života.

Summary

The diploma thesis focused on the sociological reflection on the concept of globalization processes and their consequences at Anthony Giddens's, Zygmunt Bauman's and Ulrich Beck's. In the first part, the thesis deals with the concept of globalization in general, is the basic thesis of sociological perspective on globalization and its historical roots. The main part of the work was based on detailed analysis of key works of the above mentioned authors. This part describes in the first instance the thesis of each author separately, and the last chapter connects and compares their concepts of globalization. It was created as a comprehensive summary of views on the understanding of globalization and its consequences in the present context. It is obvious that despite all the efforts of sociological theorists of science there is no single definition of globalization, which admits Giddens, Beck and also Bauman. The findings identified during a detailed examination of all theses relating to the globalization, I came to the conclusion that there are some basic characteristics which are agreed by here above appointed sociologists. Globalization is a process that is unpredictable, which contributes to globalized society that lives in permanent uncertainty. This uncertainty manifests itself as uncertainty of the future. Globalization also causes deepening of social inequality, causes redistribution of power in the world society and should be viewed multidimensionally. Each of the three names and sociologists looks at contemporary society in another way, Z. Bauman, acts as a supporter of postmodernism, while a. Giddens and U. Beck refuse to label postmodernism and contemporary period calls as transformed modernism. In any case, globalization is perceived as an unavoidable process, affecting the real world in all aspects of life.

7. Citované literární zdroje a jiné prameny

BAUMAN, Z.: *Globalizace: Důsledky pro člověka*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 160s. ISBN: 80-204-0817-7

BAUMAN, Z.: *Individualizovaná společnost*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 296s. ISBN: 80-204-1195-x

BAUMAN, Z.: *Tekutá Modernita*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. 344s. ISBN: 80-204-0966-1

BAUMAN, Z.: *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 112s. ISBN: 978-80-200-1656-0

BECK, U.: *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007a. 191s. ISBN 978-80-7325-123-9

BECK, U.: *Moc a protiváha moci v globálním věku (Nová ekonomie světové politiky)*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007b. 460s. ISBN: 978-80-86429-67-0

BECK, U.: *Riziková společnost (Na cestě k jiné moderně)*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 431s. ISBN: 80-86429-32-6

BECK, U.: *Vynalézání politiky (K teorii reflexivní modernizace)*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007c. 273s. ISBN: 978-8086429-64-9

BĚLOHRADSKÝ, V.: *Malý příruční slovník globalizace: deset hesel k porozumění a obraně*. [on-line] 15.1.2008, [cit. dne 26.8.2011]. Dostupné z [www: <http://hodinasurrael.wordpress.com/2008/01/15/vaclav-belohradsky-maly-prirucni-slovník-globalizace-deset-hesel-k-porozumeni-a-obrane/>](http://hodinasurrael.wordpress.com/2008/01/15/vaclav-belohradsky-maly-prirucni-slovník-globalizace-deset-hesel-k-porozumeni-a-obrane/)

BRDIČKA, B.: *Globalizace – pohroma nebo naděje?* [on-line] Nedatováno. [cit. dne 07.9.2011]. Dostupné z www: <<http://it.pedf.cuni.cz/~bobr/aktual/ak980927.htm>>

GIDDENS, A.: *Důsledky modernity*. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 200s. ISBN:80-86429-15-6

GIDDENS, A.: „Globalization.“ [on-line] Essential Matter: Globalization Excerpts from a Keynote Address at the UNRISD Conference on Globalization and Citizenship, 1.12.1996 [cit. dne 29.10 2011]. Dostupné z www:

<[http://www.unrisd.org/80256B3C005BE6B5/%28search](http://www.unrisd.org/80256B3C005BE6B5/%28search%29/3F2A5BF8EF7300D480256B750053C7EC?)

[Open document&highlight=2,conference,on,globalization,citizenship&fromsearch=yes&query=Conference+on+Globalization+and+Citizenship](http://www.unrisd.org/80256B3C005BE6B5/%28search%29/3F2A5BF8EF7300D480256B750053C7EC?)>

GIDDENS, A.: *The third way: the renewal of social democracy*. Cambridge: Polity Press, 1998. ISBN: 0-7456-2266-6

GIDDENS, A.: *Unikající svět (Jak globalizace mění náš život)*. 1. vyd Praha: Sociologické nakladatelství 2000. 135s. ISBN: 80-85850-91-5

GIDDENS, A. (ed.): *The Global Third Way Debate*. Cambridge: Polity Press, 2001. ISBN: 0-7456-2741-2

HÁJEK, V.: *Zygmunt Bauman*. [on-line] 2002. KU. [cit. dne 2.11.2011]. Dostupné z www : <<http://www.fsv.cuni.cz/UK-1137.html>>

JAKUBÍKOVÁ, D.: *Globalizace a cestovní ruch (kapitola Na cestě ke globalizaci)*. [on-line] 30.5.2006, [cit. dne 24.10.2011]. Dostupné z www: <<http://www.cestovni-ruch.cz/skolstvi/globalizace.php>>

JENÍČEK, V.: *Globalizace*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. 65s. ISBN: 80-245-0039-6

LEBEDA, P.: Obchází nás strašidlo globalizace?. str. 22–25, In Ivan MALÝ, Martin RIEGL et al.: *Aktéři v globálních sférách vlivu: (sborník vybraných textů časopisu Přítomnost)*. 1.vyd. České Budějovice: Karmášek, 2010. ISBN: 978-80-87101-23-0

LEHMANNOVÁ, Z. et al.: *Aktuální otázky globalizace*. Praha: nakladatelství VŠE, 2003. 408s. ISBN: 80-245-0621-1

MEZŘICKÝ, V.: *Globalizace*. Praha: Portál, 2003. 148s. ISBN: 80-7178-748-5

MEŠTROVIĆ, S. G.: *Anthony Giddens: The last Modernist*. London: Routledge, 1998. 256s. ISBN: 0-415-09572-7

PETRUSEK, M.: Zygmunt Bauman, sociolog a filozof naší pozdní doby. [on-line] 2006/10, [cit. dne 30.10 2011]. Dostupné z www: <<http://www.vesmir.cz/clanek/zygmunt-bauman-sociolog-a-filozof-nasi-pozdni-doby>>

PF UK, Autor neuveden. *Rodinná politika*. [on-line] říjen 2007, [cit. dne 5.11.2011]. str. 4. Dostupné z www:<http://www.vakobobri.cz/e107_files/downloads/rodinn_politika_-_v._semestr.pdf>

REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001. 752s. ISBN: 80-85927-85-3

ROBERTSON, R.: „Glocalization: Time – space and homogeneity – heterogeneity.“ 1995. str. 25–44 In *Global modernities*. ed. by Mike Featherstone, Scott Lash and Roland Robertson. London, 1997. ISBN: 0-8039-7948-7

ŠMAJS, J.: *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*, Brno: Zvláštní vydání, 1995, 106s. ISBN: 80-85436-38-8

ŠUBRT, J. et al.: *Soudobá sociologie I (Teoretické koncepce a jejich autoři)*.1.vyd.

Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2007. 334s. ISBN:978-80-246-1275-1

ŠUBRT, J., J. BALON.: *Soudobá sociologická teorie*. 1. vyd. Grada Publishing, a. s., 2010. 232s. ISBN: 978-80-247-2457-7

TOMÁŠEK, M.: *Konec tradiční rodiny? Od tradiční rodiny k singles a zpět k jiným vztahům*. [on-line] 31.10.2007 , Socioweb 11/2007, [cit. dne 20.10. 2011]. Dostupné z www: < <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=290&lst=106> >